

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**FATİH EMİRHAN'IN UZUN HİKÂYELERİNİN TEMATİK YÖNDEN
İNCELENMESİ (FETHULLA HAZRET, HAYAT, ŞEFİGULLA
AGAY)**

FATMA GÜR SARIVAZ

DANIŞMAN

PROF. DR. ALSOU KAMALİEVA

BARTIN-2023

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**FATİH EMİRHAN'IN UZUN HİKÂYELERİNİN TEMATİK YÖNDEN
İNCELENMESİ (FETHULLA HAZRET, HAYAT, ŞEFİGULLA AGAY)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma GÜR SARIVAZ

BARTIN-2023

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Alsou KAMALİEVA danışmanlığında hazırlamış olduğum “FATİH EMİRHAN’IN UZUN HİKÂYELERİNİN TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ (FETHULLA HAZRET, HAYAT, ŞEFİGULLA AGAY)” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

17/07/2023

Fatma GÜR SARIVAZ

ÖNSÖZ

20. yüzyıl Tatar edebiyatı tarihi süreçte baskılar, zorluklar, sansürler yaşamış olsa da güçlenerek varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. 20. yüzyıl Tatar edebiyatının önemli yazarlarından olan Fatih Emirhan, Tatar Türklerinin aydınlanması için çalışmalar yapmıştır. 1886 yılında eğitimli bir ailede doğan yazar, geçirdiği felç sonucu yirmi bir yaşında kötürüm kalmış, hayatının geri kalanını tekerlekli sandalyede geçirmiştir. Fatih Emirhan 1926 yılında vefat etmiştir. İçinde bulunduğu edebî faaliyetler ve yazdığı eserler ile Tatar edebiyatının gelişimine büyük katkıda bulunmuştur.

Bu tez çalışmasında Fatih Emirhan'ın "Fethulla Hazret", "Hayat", "Şefigulla Agay" adlı uzun hikâyelerinin tematik yönden incelenmesi araştırmacılara ve Türk okuyucusuna sunulacaktır.

"Fatih Emirhan'ın Uzun Hikâyelerinin Tematik Yönden İncelenmesi" adlı bu tez çalışmasının birinci bölümünde "Tatar Türkleri ve Tarihi", "20. Yüzyıl Tatar Edebiyatı", "Tatar Edebiyatında Hikâye ve Uzun Hikâye" hakkında bilgiler verilecektir. İkinci bölümünde "Fatih Emirhan'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri" ele alınacaktır. Üçüncü bölümde bahsedilen eserlerin özetleri verilecek ve tematik yönden incelenmesi yapılacaktır. Tespit edilen temalar başlıklar halinde verilecektir.

Çalışmamın başlangıcından bitimine kadar yardımlarını esirgemeyen, tez konusunun belirlenmesinde, Tatar Türkçesi ile yazılmış kaynaklara ulaşılmasında ve hikâyelerin Türkiye Türkçesine aktarımında yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Alsou KAMALİEVA'ya sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimimin tez yazım sürecinde elindeki Tatar Türkçesi ile yazılmış kaynakları benimle paylaşan Dr. Alp Eren DEMİRKAYA hocama teşekkürlerimi sunarım. Akademik tecrübelerinden yararlandığım Dr. Öğretim Üyesi Mihriye ÇELİK'e ve Dr. Öğretim Üyesi Naz PENAH'a teşekkür ederim. Yüksek lisans sürecimde manevi desteklerini esirgemeyen abilerim Cemal ve Muhammet GÜR'e teşekkür ederim. Bu süreçte maddi manevi desteğini esirgemeyen eşim Seyfullah SARIVAZ'a ve ailesine çok teşekkür ederim.

Fatma GÜR SARIVAZ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**FATİH EMİRHAN'IN UZUN HİKÂYELERİNİN TEMATİK YÖNDEN
İNCELENMESİ
(FETHULLA HAZRET, HAYAT, ŞEFİGULLA AGAY)**

Fatma GÜR SARIVAZ

**Bartın Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alsou KAMALİEVA

Bartın-2023 Sayfa: 108

Bu tez çalışmasının amacı Fatih Emirhan'ın "Fethulla Hazret", "Hayat", "Şefigulla Agay" uzun hikâyelerinin tematik yönden incelenmesidir. Fatih Emirhan, Tatar edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Tatar edebiyatına hikâyeleri ve drama eserleri ile katkıda bulunmuştur. Yazarın eserlerini incelemeden önce "Tatar Türkleri ve Tarihi", "20. Yüzyıl Tatar Edebiyatı", "Tatar Edebiyatında Hikâye ve Uzun Hikâye" hakkında bilgiler verilecektir. Devamında "Fatih Emirhan'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri" ele alınacaktır. Ayrıca bu bölümde "Fatih Emirhan'ın Eserlerinde Kadınların Özgürlüğü" başlığı altında bilgiler verilecektir. Son bölümde Fatih Emirhan'ın uzun hikâyelerinin özetlerine yer verilecek ve bahsi geçen bu eserlerin tema incelemesi yapılacaktır. Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran nokta, Fatih Emirhan'ın hayatı ve eserleri üzerinde böyle bir çalışmanın daha önce ayrıntılı yapılmamış olmasıdır. Bu çalışma ile Fatih Emirhan'ın duygu ve düşünceleri dile getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fatih Emirhan, Tatar edebiyatı, tema incelemesi.

ABSTRACT

Master Thesis

THEMATIC ANALYSIS ON FATİH EMİRHAN'S POVESTS (FETHULLA HAZRET, HAYAT, ŞEFİGULLA AGAY)

Fatma GÜR SARIVAZ

Bartın University

Graduate Education Institute

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Prof. Dr. Alsou KAMALIEVA

Bartın-2023, Page: 108

Keywords: Fatih Emirhan, Tatar literature, thema review.

The aim of this thesis is to examine Fatih Emirhan's "Fethulla Hazret", "Hayat", and "Şefigulla Agay" povests **thematically. Fatih Emirhan is one of the important writers of Tatar Literature. He contributed to Tatar Literature with his stories and drama works. Before examining the works of the author, firstly "Tatar Turks and History," "20th Century Tatar Literature," and "Story and Povest in Tatar Literature" will be given. Afterwards, "Fatih Emirhan's Life, Literary Personality, and Works" will be discussed. In addition, in this section, information will be given under the title of "The Freedom of Women in the Works of Fatih Emirhan". In the last section, summaries of Fatih Emirhan's long stories will be given and thematic analysis of these works will be made. The point that distinguishes this study from others is that such a study on Fatih Emirhan's life and works has not been done in detail before. With this study, Fatih Emirhan's feelings and thoughts will be tried to be expressed.

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
EKLER DİZİNİ	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Tatar Türkleri ve Tarihi.....	2
1.2. 20. Yüzyıl Tatar Edebiyatı	4
1.3. Tatar Edebiyatında Hikâye ve Uzun Hikâye.....	7
2. FATİH EMİRHAN'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	10
2.1. Hayatı (01.12.1886-09.03.1926)	10
2.2. Edebi Kişiliği ve Eserleri	12
2.3. Eserleri	29
3. TEMATİK İNCELEME	31
3.1. Hikâyelerin Özetleri.....	31
3.1.1. Fethulla Hazret	31
3.1.2. Hayat	33
3.1.3. Şefigulla Agay.....	35
3.2. Hikâyelerin Tematik Yönden İncelenmesi	37
3.3. Eğitim	37
3.3.1. Fatih Emirhan'ın Yaşadığı Dönemde Tatar Toplumunda Eğitim Durumu	37
3.3.2. Eski ve Yeni Eğitim Tartışması.....	37
3.3.3. Fatih Emirhan'ın Eserlerinde Kadınların Özgürlüğü.....	39
3.4. Din	41
3.4.1. Dua.....	41
3.4.2. Dinî Sembol	42
3.4.3. Sevap, Günah, Ayıp.....	45
3.4.4. Farklı Dinden Kişilerle Evlilik	46
3.4.5. Dinin Afyon Olarak Kullanılması.....	47
3.4.6. Ölmek ve Yeniden Dirilmek	48

3.5. Gelenek ve Görenekler	50
3.5.1. Ölüm ve Cenaze Merasimi.....	50
3.5.2. Geleneksel Kıyafet.....	51
3.5.3. Görücü Usulü Evlilik.....	52
3.5.4. Nikâh.....	53
3.5.5. Mektup Verme.....	53
3.5.6. İsim Koyma	54
3.5.7. Şarkı ve Marş Söyleme.....	55
3.6. Olağanüstü, Fantastik Nesneler.....	56
3.7. Sosyal Konular	58
3.7.1. Kara Güç.....	58
3.7.2. Sovyet Sevgisi ve Particilik	59
3.7.3. Kırmızı Bayrak.....	60
3.7.4. Bayramlar	61
3.7.5. Ruslaştırma	62
3.8. Doğa ve Manzara.....	64
3.9. Güzellik	66
3.10. Eski ve Yeni Çatışması	67
SONUÇ	71
KAYNAKLAR	73
EKLER	78

EKLER DİZİNİ

Ek	Sayfa
No	No
EK 1. Fatih Emirhan’a Ait Fotoğraflar	78
EK 2. Şefigulla Agay Hikâyesinin Türkiye Türkçesine Aktarımı	86

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

È/è	: Açık i (e ile i arası bir ses)
ñ	: Geniz n'si

KISALTMALAR

RKP	: Rusya Komünist Partisi
S	: Sayı
Ss	: Sayfa Sayısı
TET	: Tatar Edebiyatı Tarihi
TÜRKSOY	: Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
vb	: Ve benzeri
vd	: Ve diğerleri
vs	: Vesaire
yn	: Yayıncının Notu

1. GİRİŞ

Tataristan, Türk Cumhuriyetleri arasında Türkiye'ye en uzak ülkelerden biridir. Bundan dolayı edebiyat sahasında aralarında çok fazla etkileşim gerçekleşmemiştir. Coğrafi uzaklık, yaşanan siyasi olaylar, uygulanan sansürlerden dolayı edebiyatta gecikmeler yaşanmıştır. Aydınların düzenlediği seyahatler, teknolojinin ilerlemesi ve ulaşımın kolaylaşması gibi yenilikler son dönemde etkileşimin artmasını sağlamıştır.

Tatar edebiyatı yüzyıllar boyu devam eden bir gelişim süreciyle birlikte zengin bir tarihe sahiptir. Varlığını göstermeye başladığı tarihten itibaren çeşitli baskılara, yasaklara, asimilasyon çalışmalarına maruz kalmasına rağmen kaleme alınan eserler 19. yüzyıldan itibaren günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.

Tatar edebiyatı 20. yüzyıl başlarında yeni bir döneme sayfa açar. Estetik yenilenme, edebî zenginlik; toplumsal uyanış ile beraber gelişmeye başlar. 1905-1917 yıllarını kapsayan bu süreç, Tatar edebiyatının altın çağı olarak kabul edilir. Bu yıllarda edebiyat sahasında güçlü eserler yazılır. Bu dönemin en önemli aydınları G. İshaki, G. Tukay, G. Kamal, M. Gafuri, Derdmend, S. Remiyev, F. Emirhan, N. Dumavî, M. Feyzi gibi yazar, şair ve dram yazarlarıdır (Galiullin ve Yarullina Yıldırım, 2007: 694). Bu yazarlar arasından Fatih Emirhan hikâye, roman, tiyatro türlerinde yazdığı eserler ile Tatar edebiyatında kendine yer bulmuştur. Ayrıca gazete ve dergilerde yayımladığı makaleleri ile dönemin matbuatına katkıda bulunmuştur. Bir edebî eser yazıldığı dönemden izler taşımaktadır. Fatih Emirhan da yaşadığı dönem itibarıyla sosyal meseleler ile iç içe olmuş ve eserlerine bunu yansıtmıştır. Edebiyat araştırmacıları Tatar yazılı edebiyatını Bulgar Devleti'nin hâkimiyet gösterdiği dönemden başlatırlar (Zaripova Çetin, 2006: 139). Tatar şair ve yazarları yalnızca Rus ve Doğu edebiyatından beslenmemiş, dünya edebiyatını da yakından takip etmiştir.

Buna örnek olarak Tatarlar da edebi türleri takip eder. Bu edebi türlerden hikâye türünde Fatih Emirhan'ın ve birçok yazarın eser verdiği görülür.

Hikâye kelime olarak “*anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek*” anlamında kullanılır (Yazıcı, 1998: 479). Hikâye, anlatma esasına bağlı edebî bir türdür. Hikâyelerde “*insanlar arasındaki anlaşmazlık ve çatışma*” anlatılır. Bu nedenle hikâye; roman ve tiyatro türüne benzer. Hikâye romana göre daha küçük hacimde yazılır (Kaplan, 2005: 10).

Tatar edebiyatının önemli hikâyecilerinden olan Fatih Emirhan bu türün dikkat çeken örneklerini vermiştir. Fatih Emirhan edebiyat sahasına “Garefe Kiç Töşémde”¹ hikâyesi ile giriş yapmıştır (1907). İlerleyen yıllarda “Fethulla Hazret”, “Hayat”, “Şefigulla Agay” uzun hikâyeleri ile sesini duyurmuştur. Tatar halkının sosyal ve siyasî hayatını en açık şekilde işlemiştir. Cahil din adamları, yozlaşan medreseler, kendini gülünç duruma düşüren insanlar, eğitim, kadın hak ve hürriyetleri gibi konulara eserlerinde yer vermiştir.

Çalışmada kullanılan eserler yazarın Tatar Türkçesi ile yazılmış “Fatih Emirhan, Eserler” adlı kitabından alınmıştır. Fatih Emirhan ile ilgili daha önce yapılan tek çalışma Kübra Şeyma Aydın tarafından hazırlanan “*Fatih Emirhan’ın Tigézsézler ve Yeşler Adlı Tiyatro Eserleri (Çeviri-İnceleme)*” adlı yüksek lisans tezidir.

Bu çalışmada yazarın hayatı, edebi kişiliği “Fethulla Hazret”, “Hayat” ve “Şefigulla Agay” adlı hikâyeleri incelenmiştir. Yazarın ve tezin kapsamında yer alan hikâyelerin Tatar edebiyatı ve Türk dünyası edebiyatları açısından önemi gösterilmeye çalışılmıştır.

1.1. Tatar Türkleri ve Tarihi

Kazan Tatarları, İdil- Kama Bulgarları ile Orta Asya’dan (XIII. yüzyıl) göç eden Kıpçak (Kuman) Türklerinin torunlarıdır. VII. yüzyılda bu bölgeye gelen Bulgarlar, IX. yüzyılda devlet kurarlar. Bulgarlar aynı zamanda bir Türk boyudur. 922 yılında resmî olarak İslâm dinini kabul eden Bulgarlar, 1220’li yıllara gelindiğinde Cengiz Han’ın torunu Batu Han tarafından istilaya uğrarlar. Bunun sonucunda da Altınordu (1236-1502) Devleti’nin himayesi altına girerler. Altınordu Devleti’nin içinde Moğollara göre sayıca fazla olan Türkler tekrar hâkimiyeti ele geçirirler. Altınordu Devleti’nin 1502’de yıkılmasından sonra bu bölgelerde Kazan Hanlığı (1437-1552), Kırım Hanlığı (1460-1783), Kasım Hanlığı (1445-1681), Astırahan Hanlığı (1466-1556), Sibir Hanlığı (1220-1598) ve bağımsız Nogay uruğları ortaya çıkar. Kazan Hanlığı’na ait bölgelerde Çuvaşlar, batıda Başkurtlar, Fin Kavimleri Udmurtlar (Vot ya da Vatiak), Mariler (Çirmiş) ve Mordvinler yer alır (Devlet, 2002: 48-49).

Korkunç İvan’ın 1547 yılında Moskova Kinezliği’ne gelmesiyle Ruslar güçlenir. Kazan Hanlığı’na saldırılarını arttırarak 1552’de bu bölgeyi ele geçirirler (Buran ve Alkaya, 2017: 48).

¹ Arife Gecesi Düşümde

Kazan Hanlığı'nın yıkılmasından sonra Müslüman Tatarlar siyasî, iktisadî ve dinî baskılara maruz kalırlar. Bu baskılardan kaçan Tatarlar; Başkurdistan'a, Urallara ve daha uzak bölgelere göç ederler. 1774 yılında meydana gelen Pugaçev İsyanı'ndan sonra rahat nefes alırlar. Bu isyan ordularını; Tatarlar, Başkurtlar ve Çuvaşlar oluşturur. Pugaçev İsyanı başarılı olmamasına rağmen Tatarlar bir takım dinî ve iktisadî ayrıcalıklar elde ederler. 1789'da alınan bir karar ile Orenburg'da müftülük kurulur ve İslâm, resmî din kabul edilir. 1792 yılında Tatar tüccarlarına Türkistan, İran ve Çin'de ticaret izni verilir. Tatarlar aynı dine mensup olduklarından ve aynı Türk dilini konuştuklarından dolayı özellikle Orta Asya'ya yönelirler.

Rusya'da Çarlık sisteminin devrilmesinden sonra 1-11 Mayıs 1917 tarihlerinde “Bütün Rusya Müslümanlarının Kurultayı” düzenlenir. Bu kurultay sonunda Alimcan Barudi müftü seçilir. 1917 yılının haziran ayında Kazan'da toplanan ikinci kurultayda “İç Rusya ve Sibirya Müslüman Türk Tatarlarının” medenî muhtariyeti ilan edilir. Bu siyasî kuruluşa Sadri Maksudî Arsal başkan olarak seçilir. Ufa'ya taşınan bu kuruluş tarafından 29 Kasım 1917'de İdil-Ural Devlet Projesi ilan edilir. 23 Mart 1918 yılında Bolşevikler tarafından İdil-Ural Devleti'nin Sovyet şekli olan Sovyet Sosyalist Tatar Başkurt Cumhuriyeti kurulur. Bölgede süren iç savaş, Rus komünistlerinin karşı çıkması üzerine Bolşevikler tarafından 23 Mart 1919'da Başkurt Muhtar Cumhuriyeti ve 27 Mayıs 1920 yılında da Tatar Muhtar Cumhuriyeti ilan edilir. Böylelikle İdil-Ural bölgesi küçük idari bölgelere ayrılır. Kurulan bu iki muhtar cumhuriyet bölgedeki Türk birliğinin parçalanmasına neden olur (Devlet, 2002: 49).

Bölgede iki muhtar cumhuriyetin kurulmasının yanında Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma çabaları da olmuştur. Zor şartlar altında yaşamaya çalışan Tatar Türkleri, Rus Devleti tarafından uygulanan asimilasyon politikaları ve Hristiyanlaştırma çabalarına rağmen kimliklerini koruyabilmişlerdir (Öner, 2013: XXIX- XXXI).

Tatarlar, Rusya'da ve komşu ülkelerde dağınık halde yaşamaktadır. Memleketlerinden ne kadar uzakta yaşasalar da millî kimliklerine bağlıdırlar. Kendi vatanlarını, dillerini, edebiyatlarını ve âdetlerini unutmamışlardır. Bu sayede asimile olmaktan kurtulmuşlardır (Kanlıdere, 2018: 152).

Tataristan 67.800 km²lik yüzölçümüne sahiptir. Ülkenin alan büyüklüğü Litvanya, Letonya ve Gürcistan gibi ülkeler ile aynıdır. Tataristan'ın toplam nüfusu 3,8 milyon; ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu 55,4/km²'dir. Başkent Kazan 1,2 milyonluk nüfusa sahiptir. Kazan'ın nüfusu Tatar nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır (1 Ocak 2013 itibarıyla) (Atasoy vd., 2014: 319).

İdil-Kama bölgesi ise Tatarların ağırlıklı olarak yaşadığı diğer bir bölgedir. Orta-İdil bölgesi de (Simbirsk, Samara, Saratov ve Penza guberniyaları²) Tatarların yaşadığı ikinci bölgedir. Bu bölgede Ruslar, Çuvaşlar ve Mordvalar birlikte yaşamaktadır. Orta İdil ve Astırahan bölgelerinde toplamda 558.470 Tatar bulunmaktadır (Devlet, 1998: 20).

Başlangıç yeri Kama Nehri olup Orenburg ve Ural Dağlarına kadar uzanan yer ise Ural bölgesi olarak adlandırılır. Ural bölgesine ait olan Ufa'da ve Kazan'a yakın olan bölgelerde Tatar halkı bulunmaktadır. Ayrıca Menzelinsk (Minzele) bölgesinin toplam nüfusunun (121.901) yarıya yakını Tatarlar oluşturmaktadır. Belebeyevsk (Belebey), Ufa, İsterlitamak gibi kazalarda da Tatar nüfusu azımsanamayacak ölçüdedir. Ural bölgesi, 1897 yılında yapılan nüfus sayımına göre, 434.599 Tatar nüfusuna sahiptir (Devlet, 1998: 20-21). Tataristan Muhtar Cumhuriyeti'nde ilk ve orta dereceli okullarda okuyan öğrenciler Tatarca ve Rusça eğitim görmektedirler. Üniversitelerde ise eğitim dili Rusçadır. Tataristan'da okuma yazma oranı yüzde yüze yaklaşmış durumdadır. Tataristan Muhtar Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'nun izni ve verdiği imkânlar ölçüsünde gelişmeye çalışan Türki Cumhuriyetlerden biridir (Türkeş, 2012: 591).

1.2. 20. Yüzyıl Tatar Edebiyatı

Çarlık yönetimi 18. yüzyılın ikinci yarısında Tatar toplumunda uyguladığı misyonerlik faaliyetlerini azaltmaya başlar. Bunun yanında eğitim ve kültür alanında imkânlar sunar. Bu imkânlar sayesinde Tatar halkı rahat nefes almaya başlar. Eserler, Çar taraftarı ve Çar karşıtı olmak üzere iki farklı düşünce temelli yazılır. Bu dönemde kahramanlar, ideologlar, yazarlar ve şairler yetişir. Edebî türler halkın anlayabileceği dilde yazılır. Konular günlük hayattan alınır. Edebiyatta ve toplumda görülen yenileşme izleri şiirden ziyade 18. yüzyıl Tatar gazeteciliğinde açıkça görülmektedir. Bu nedenle Yeni Tatar Edebiyatı'nı 18. yüzyılın son dönemi ile başlatmak mümkündür (Zaripova Çetin, 2006: 142).

19. yüzyılın sonlarına doğru Tatar aydınlarındaki ve Tatar toplumundaki uyanış matbaanın hareketlenmesini sağlar. Fakat Kazan'da basın yayın faaliyetleri üzerinde bir istibdat politikası uygulanır. Çoğu kitabın basımı engellenir veya kısıtlanır. Tüm olumsuz şartlara rağmen Musa Akyığıtzade (Hüsamettin Molla), Zakir Bigiyev (Elif veya Güzel Kız Hatice, Büyük Günahlar), G. İlyasi (Biçare Kız), R. Fahretdinov (Esmâ...), F. Kerimi (Salih

² 18. yüzyılın başından beri Rusya'daki ve SSCB'de ilçe sistemine geçmeden önce ana idari-bölgesel birime / vilayete verilen isimdir.

Dedenin Evliliği), bilinmeyen bir yazar (Komediya Çıştay'da) eserlerini bastırma imkânı bulur. Bu sayede pek çok edebiyat unsuru yayımlanmış olur. Tatar aydınları Doğu, Rus ve Avrupa edebiyatları ile etkileşime girerek onların edebiyatından eserleri tercüme ederler. Bu çalışmalar Rusya'daki Türk topluluklarının aydınlanması ve Türk edebiyatının gelişmesinde önemli rol oynar (Galiullin ve Yarullina Yıldırım, 2007: 684).

20. yüzyıla gelindiğinde ise Tatar edebiyatı ceditçilik hareketi etrafında gelişimini sürdürür. Avrupa'nın ulaştığı medeniyeti kendine örnek alan 20. yüzyıl Tatar edipleri fikrî-estetik gelenekleri de zenginleştirerek ilerlemeye devam eder. 19. yüzyılın sonlarında Tatar edebiyatına katılan ceditçi yazarlar (R. Fahretdinov, F. Kerimi, F. Halidi, Z. Hadi, Z. Bigiyev, A. İlyasi, G. İshaki, G. Kamal) yaşadıkları dönemde de edebî faaliyetlerine devam eder. Bu yazarların savunduğu görüşleri 20. yüzyıl başlarında edebiyata dâhil olan genç yazarlar (M. Gafuri, S. Remiyev, G. Tukay, Derdmend, S. Sünçele, G. İbrahimov, F. Emirhan, N. Dumavi, Ş. Kamal) destekleyerek ileriye taşır (Beşirov, 2002'ye atfen Zaripova Çetin, 2006: 144).

20. yüzyılda çıkan gazetelerin ve dergilerin birincil amacı Tatar toplumunu bilgilendirmek ve eğitmektir (Kamalieva, 2009: 155). 20. yüzyıl başında zengin bir görünüme sahip olan Tatar edebiyatında olumlu yönde gelişmeler olur. Fakat 1917 Ekim İhtilali'nden sonra yazılı edebiyat alanında azalmalar görülür. Millî bağımsızlığı savunan, bu doğrultuda eserler veren, aynı zamanda da ihtilali istemeyen yazarlar (G. İshaki, Sadri Maksudi Arsal, G. Battal Taymas, F. Tuktar) kendi öz vatanlarını terk etmek zorunda kalır (Şahin, 2007: 234).

20. yüzyıl sonunda ülkede demokratik değişimler meydana gelir. Tatar toplumundaki bu değişimler edebiyat ve sanat alanında da etkisini gösterir. Özgür bir düşünce ortamına kavuşan Tatar edebiyatında millet kaderi konusu rahat bir şekilde ele alınır. Edebiyatta yeni biçimler, akımlar eserlerin kalitesini arttırır (Yarullina Yıldırım ve Mingazova, 2020: 3).

1905- 1917 yılları arası Tatar edebiyatının altın çağı olarak adlandırılır. Ayrıca bu dönemde Tatar Milli Edebiyatı oluşmaya başlar. Toplumda meydana gelen olaylar edebiyatta da kendine yer bulur. G. Tukay, G. İshaki, M. Gafuri, F. Emirhan, S. Remiyev, Derdmend (Zakir Remiyev) gibi edipler bu dönemde eserler verdiği görülür. Drama türünde M. Feyzi, G. Kamal'ın, hikâye türünde de Ş. Kamal'ın kaleme aldığı eserler dikkat çeker. Yazarlar konu olarak halkın sevinçlerini, heveslerini ve ilerlemeyi engelleyen nedenleri işler. 1907-1916 yıllarını kapsayan dönemde G. Tukay'ın 55, G. İbrahimov'un 20 ve M. Gafuri'nin de 30 defa kitabı basılır (Dautov ve Heyrullina, 2020: 5-7).

1917 Ekim İhtilali'nin etkileri yazarların bakış açısına, düşüncelerine ve eserlerine yansır. Hatta kendi aralarındaki ilişkileri şekillendirir. Edebiyatın varlığını sürdürmesinde ve

ilerlemesinde ihtilalin etkileri olur. Ülke idaresine Bolşevik partisinin geçmesi ve devlet yönetimi ile parti diktatörlüğünün gelmesi, ülkede yeni ideolojik siyasî ortamı oluşturur. Edebiyat da bu ortamdan nasibini alır. Tatarlar arasında sınıfçılık ve partçilik başlar. Siyasî sansür kuvvetlenir. Egemen ideolojiye dayanan edebî sanat eserleri çıkar. Farklı görüşü savunan gazetelerin, dergilerin ve kitapların yayını durdurulur. Toplumda sosyalist düşüncüyü aşılacak için yeni matbaalar kurulup yeni yayınlar yapılır. Tataristan'da 1917-1920 yılları arasında yedi dilde (Tatar, Rus, Çuvaş, Mari, Udmurt, Macar, Alman) 130 adet gazete ve dergi basılır. G. Kamal, G. İbrahimov, F. Burnaş, S. Sünçele, Ş. Kamal gibi aydınlar da bu yeni gazete ve dergilerde çalışır (Zaripova Çetin, 2006: 146).

Tatar edebiyatı sadece Türk ve Doğu edebiyatlarından değil, Rus ve Avrupa edebiyatlarından da yararlanır. A. Puşkin, L. Tolstoy, M. Lermontov, N. Gogol, İ. Kırlov gibi Rus yazarların eserleri Tatar Türkçesine çevrilir. D. Defo, Grim Kardeşler, H. Andersen gibi Avrupa edebiyatından yazarların da eserleri Tatar Türkçesine çevrilir. Tatar şair ve yazarları Rus ve Avrupa yazarlarının tecrübelerinden yararlanır. M. Akyiğitzade ve Z. Bigiyev gibi yazarlar Rus okullarında eğitim görerek Rus ve Avrupa kültürleriyle genç yaşta tanışma fırsatı bulur. Fatih Kerimi ise Fransızca öğrenir ve Fransız edebiyatını yakından takip eder. Tatar yazarlarının kendilerini geliştirmeleri ve diğer edebiyatları ilgiyle takip etmeleri Tatar edebiyatını zenginleştirir. Yeni edebiyatta povest³, roman, dram, komedi gibi türler ortaya çıkar. M. Akyiğitzade'nin "Hüsameddin Menla"⁴ (1886) adlı uzun hikâyesi, Z. Bigiyev'in "Büyük Günahlar" (1890), F. Halidi'nin ve R. İlyasi'nin piyesleri bu dönemin en güzel örnekleridir (Yüziyev, 2001: 181). Rusya ve Avrupa edebiyatları ile tanışan yazarlar hikâye, uzun hikâye ve roman türünde ilk realist eserlerini verirler. M. Akyiğitzade ve Z. Bigiyev Tatar edebiyatında ilk realist roman yazarı kabul edilir. Z. Bigiyev Rus, Fransız, Türk romanlarını takip eder ve Tatar edebiyatında ilk polisiye macera türündeki eserini "Elif veya Güzel Kız Hatice" (1887) romanını yazar. Roman terimi o dönemin Tatar okuyucuları arasında yabancı olduğu için M. Akyiğitzade kendi eserini "milli roman ya da hikâye" olarak sınıflandırır (Galiullin ve Yarullina Yıldırım, 2007: 690).

³ Uzun Hikâye. Çalışmamızda "povestler" uzun hikâye olarak adlandırılacaktır.

⁴ Hüsametdin Molla.

1.3. Tatar Edebiyatında Hikâye ve Uzun Hikâye

Tatar edebiyatının ilk dönemlerinde nazım gelişir ve bu türün örnekleri verilir. 19. yüzyıldan sonra ise daha çok nesir türünde eserler yayımlanır. Tatar edebiyatı, Sovyetler Birliği dağılınca rahat bir nefes alır ve özgür bir edebiyat ortamı oluşur. Tatar edipleri gerek bireysel konular gerek tarihi ve toplumsal konularda istedikleri gibi yazma fırsatı yakalar. Bu eserlerin halkın dikkatini çekecek şekilde yazılması gerekiyordu. Bunu da ancak o dönemi yaşamış, görmüş bizzat içinde bulunmuş yazarlar yapabiliyordu. Bunu en güzel şekilde Muhammet Mehdiyev, Gayaz Gıylecev, İbrahim Salahov gibi yazarlar yapar.

Tatar edebiyatında hikâye, uzun hikâye ve roman türlerinde işlenen ve önemini kaybetmeyen konular aile, ahlâk gibi sosyal meselelerdir. 1990'lı yıllarda öne çıkan kadın yazar Nabire Gıymatdinova, yeni bir konu ele alarak edebiyatta kendine yer bulmuştur. İnsan ve doğa arasındaki ilişki, insanın ve doğanın bilinmeyen yönleri gibi konular ile yazdığı hikâyeleri ve uzun hikâyeleri “Sihirci”, “Guguk Kuşu’nun Tükürüğü”, “Geyik”, “Kurt Kanı”, “Yaban” adlı eserlerdir. Nabire Gıymatdinova’nın hikâyelerindeki kahramanlar hayatı derinden yaşayan kızlar, kadınlar; farklı olduğu için insanların anlamadığı ve çoğu zaman dışladığı kişilerdir. Yazar son bir yıl içinde yazdığı hikâyelerini ve uzun hikâyelerini *Muhabbette Günah Var* adlı kitabında toplayarak yayımlamıştır (Zaripova Çetin, 2009: 340-344).

19. yüzyıl Tatarların tarih, din, dil gibi alanlarda baskıların ve karışıklıkların yaşandığı, geçmişin sorgulandığı ve gelecekte Tatar halkının nasıl olması gerektiği üzerine epeyce düşündükleri bir dönemdir (Uslu, 2004: 15).

20. yüzyılda, Tatar edebiyatının tarihsel süreci araştırıldığında, yaşanan olayların ve yapılan savaşların edebiyatın şekillenmesinde önemli etkisi olduğu görülür. İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllara kadar edebiyatta eski yeni çatışması, gelenekçilik ve modernlik, geleneksel eğitim ve modern bilim tartışmaları işlenirken İkinci Dünya Savaşı yıllarında vatan sevgisi, kahramanlık, yiğitlik gibi konular ön plana çıkar. Savaşın ardından meydana gelen kıtlık ve yokluk yılları edebiyatta işlenen konuların değişmesine neden olur. Devam eden dönemde devletin istekleri doğrultusunda edebiyatçılar sosyalizm ve komünizm etrafında eserler kaleme almak zorunda kalır (Kamalieva, 2010: 186).

20. yüzyıl başı Tatar edebiyatı nesir türünün öne çıkan isimleri G. İshaki, F. Emirhan, Ş. Kamal, G. İbrahimov, S. Celal, G. Monasıypov’dur. 20. yüzyılda halk ve kahramanlık konusu Tatar nesrinde daha belirgin işlenir. 1910’lu yıllarda romantizmden etkilenerek verilen eserlerde Doğu edebiyatının özellikleri yer alır. İşlenen konular birbirini seven iki kişinin birlikte büyümesi, çocukluktan itibaren tanışıyor olmaları, rüyada gelecekteki

yaşantının görülmesi gibi motiflerdir. Çaresiz, mutsuz aşk konusu da Tatar nesrinde roman ve hikâye türünde görülür. Bunun en güzel örneğini Fatih Emirhan “Hayat” hikâyesi ile verir. Fatih Emirhan “Hayat” hikâyesinde farklı milletten ve dinden olan gençlerin kavuşamamasını anlatır (Zaripova Çetin, 2018: 593).

1930’lu yıllar Tatar edebiyatında işlenen ana tema dönemin talepleri doğrultusunda memleketi koruma olur. Mirsey Emir’in “Sugış Çorı”,⁵ “Ayak” ve “Hismetullin’in Manevra’da Kürgenneri”⁶ hikâyelerinde savaş teması mizahi bir dille anlatılır. Afzal Şamov ise “Bir Mehebbet Tarihi”⁷ (1933) ve “Hospitalde” (1938) hikâyelerinde iç savaş dönemini anlatır. Ömer Beşirov’un “Sivaş” adlı uzun hikâyesi de iç savaş konularının işlendiği önemli bir eserdir. Aynı zamanda bu eser dönemin en başarılı edebî eseri kabul edilir (Kamalieva, 2009: 234).

İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllarda dönemin en kolay ve en çabuk şekilde yansıtıldığı nesir türü hikâyedir. Hikâye hızla gelişmiş ve savaşın etkileri de bu türde yansımalarını bulmuştur. Tatar hikâyeciliğinde ismi duyulan önemli yazarlar şunlardır: F. Hüsnü, E. Yeniki, F. Kerim, G. Beşirov, A. Şamov, G. Kutuy, G. Epselemov, A. Rasih, A. Ahmet (Kamalieva, 2020: 248).

Bu yazarlar arasında dikkat çeken en önemli kişi E. Yeniki’dir. O, Tatar edebiyatının birçok alanında eser vermiştir. Özellikle yazdığı uzun hikâyeler ile ün kazanmıştır. Yazarın uzun hikâye türünde yazdığı eserler dünya çapında duyulmasını sağlamıştır. “Çocuk” (1941), “Ana ve Kız” (1942), “Bir Saatliğine” (1944), “Yalnız Kaz” (1944), “Haşhaş Çiçeği” (1944), “Misafirperver Düşman” (1945) hikâyelerini cephede; “Dağlara Bakarak” (1948) ve “Türküyü Kim Söyledi” (1956) hikâyelerini savaştan sonra yazmıştır. E. Yeniki bu eserlerinde savaşın insan hayatını nasıl etkilediğini ve onlar üzerinde bıraktığı derin izleri anlatmıştır (Kamalieva, 2013: 1784).

E. Yeniki halk arasında yaşanan problemleri ve siyasi gücün baskılarını kendine has diliyle eleştirir. Yazar herkesin bildiği ama dile getiremediği konulara değinir. Bu konuları hikâye türünün olanaklarını kullanarak ve kendi tecrübelerini de katarak Tatar hikâyeciliğinde “öz yaşam öykücülüğünü” başlatan yazarlar arasında yerini alır (Demirkaya, 2020: 11).

Kazan Utları ve İdél⁸ dergilerinin yürüttüğü hikâye yarışmaları ile son dönem Tatar nesri çok verimli geçer ve hikâye türünde birçok eser yazılır. İnsanın iç dünyası, iyilik, kötülük ve

⁵ Savaş Dönemi.

⁶ Hismetullin’in Manevra’da Gördükleri.

⁷ Bir Aşk Hikâyesi

⁸ İdil

eğitim meseleleri gibi konular Tatar nesrinin son yıllarında işlediği konulardan olur. Bu türde eser veren yazarlar Aygöl Eħmetgaliyeva, Güzel Edhem, Remziye Gabdelhakova, Firüze Camaletdinova, Rife Rahman, Sirin Yakupov'dur.

2009 yılından bu yana TÜRKSÖY⁹ ve Avrasya Yazarlar Birliği, Türk dünyası nesir ustaları arasında hikâye yarışması düzenlemeye başlar. Bu yarışma ilk düzenlendiğinde Tatar yazarı Aygöl Eħmetgaliyeva (Mullagaliyeva)'nın ikinci olması Tatar nesrini gururlandırır (Zaripova Çetin, 2018: 759).

⁹ Uluslararası Türk Kùltür Teşkilatı

2. FATİH EMİRHAN'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1. Hayatı (01.12.1886-09.03.1926)

Fatih Emirhan Sovyet Dönemi Tatar edebiyatının önemli yazarlarından biridir. 1886 yılında Kazan'da Zarif Molla ailesinde Zarif Hazret'in¹⁰ ikinci çocuğu olarak dünyaya gelir. Babası Zarif Molla (1853-1921) mahalle medresesinde müderrislik yapmış ve "Ehadis-i Kudsiye" adında bir kitap yazmıştır. Annesi Rabiga (1852-1918) ilkokul öğrencileri için "Necatü'l Mökellefin" adlı bir kitap kaleme almış ayrıca evinde çocuklara eğitim vermiştir. Buradan Fatih Emirhan'ın devrine göre eğitilmiş bir ailede dünyaya geldiği anlaşılmaktadır.

Fatih, eğitimine ilk olarak babasının görev yaptığı mahalle medresesinde başlar. Daha sonra babası onu devrin önemli ve meşhur medreselerinden biri olan Muhammediye Medresesi'ne (1895) gönderir. Bu medresede eğitim görürken bir yandan da Rusça öğrenmeye başlar. Rusçasını ilerletmek isteyen yazar kardeşi İbrahim ile Samara'ya gider (1904). Burada tanıştığı üniversite öğrencisi Gassar'dan¹¹ özel Rusça dersleri alır (Kurban, 2008: 26). Rusça öğrenen yazar Rus basını ve edebiyatını yakından takip eder. Böylece yeni fikirlerden, dünya gündeminden ve gelişmelerden haberdar olur (Taymas, 1965: 319).

Muhammediye Medresesi'nde eğitim alan Fatih'in eğitimini bitirdikten sonra ailesi tarafından medresede müderris olması beklenir. Fakat o Rusça öğrenmek, Rus ve Dünya edebiyatlarını öğrenmek ister. Hocası Gassar'dan Rusça dersler alır ve hocasının etkisiyle medresede öğrenci hareketlerine karışır. Avrupaî yaşama merakından dolayı ailesi ile anlaşmazlık yaşar (Bargan, 2015: 294).

Fatih Emirhan Rusça öğrenmek, Rusya basını ve diğer edebiyatları yakından takip etmek ister. Ayrıca o, babası gibi cübbe sarık değil batılı gibi giyinir. Bu durum Kazan Tatarları arasında eleştiriye neden olur. Zarif Molla oğlunu tasvip etmediğini açıkça dile getirir. Ailesi ile ters düşen Fatih uzaklaşmak için bir kaçış yolu arar. Moskova'dan dergide çalışması için gelen teklifi kabul eder ve çok sevdiği ailesinden ayrılır (İbrahimov vd., 2005: 8).

1907 yılının ağustos ayında kardeşi İbrahim ve arkadaşı Vafa Bahtiyarov ile Kazan Nehri'nden dönerken rahatsızlanır ve felç geçirir. Doktor iki ayağını, sağ elini ve yüzünün sağ tarafını felçten dolayı kullanamayacağını söyler. Tedavi ile yüzündeki ve elindeki felç geçer. Ayaklarını ise kullanamaz hale gelir (Kurban, 2008: 28). Fatih Emirhan 21 yaşında tekerlekli sandalye ile yaşamak zorunda kalır.

¹⁰ Saygı duyulan anlamında kullanılmıştır.

¹¹ Sérgéy Nikolayéviç 1887-1918. Devrimci-Bolşevik.

Tatar edebiyatının önemli şairlerinden Hasan Tufan onun durumuna “ayakları bağlı Promethe” şiirinde yer verir (Çağatay, 1986: 432). Yunan mitolojisinde yer alan Prometheus, Epitmetheus, Atlas ve Menoitios 4 kardeş titandır. Prometheus’un kelime anlamı “önceden gören” demektir. Epitmetheus kendisine verilen güçleri düşünmeden dağıtır ve sıra insana geldiğinde verilecek güç kalmaz. Prometheus bu duruma el koyarak güneşten aldığı ateşi yeryüzüne indirir. Böylelikle insan, diğer varlıklardan daha üstün kılınır. Prometheus, Zeus’a kendi titan ırkını yok ettiği için kinlenir (Hacımüftüoğlu, 2018: 510-511). Mitolojik bir unsur olan Prometheus, Zeus’u kandırır. Bu duruma çok sinirlenen Zeus, onu cezalandırarak kollarından ve bacaklarından boyunu iki kat aşan bir sütuna zincirle bağlatır. İnsanların elinden de ceza olarak ateşi alır. Zeus’un oğlu Herakles onu bu zincirlerden kurtarır. Bu mitosta Prometheus özgürlüğü temsil eder. Bilinçli olarak ateşi insanlara geri getirir (İndirkaş, 2012: 108-109). *“Onun insanlara getirdiği ateş; bilgeliktir, dirençtir, yetkinleşmedir. Prometheus insanın, insan olma yolunda kendisine güvenini simgeler.”* *“Prometheus insanlığı uygarlığa taşımayı amaçlayan ve insana bilgi ve erdemi öğretmek isteyen bilge kişidir.”* (İndirkaş, 2012: 108-113). Prometheus nasıl ateşi alıp insanlara hediye ettiyse Fatih Emirhan da bilimin ışığını halka hediye etmiştir.

Fatih Emirhan yaşadığı talihsiz olaydan sonra umudunu yitirmemiş, çalışmalarına devam etmiştir. Çevresindekileri dahi neşelendiren yazar gönül ve akıl gücünden bir şey kaybetmemiştir. Her zaman iyimser, neşeli ve çalışkan biri olmuştur (Taymas, 1965: 320). Fatih Emirhan 15 Ağustos 1925’te tedavi için Kırım’a gider. Kırım halkı onu sevinçle karşılar. Yakup ve İlham Bogdanoviç’in evinde misafir olur. Arkadaşları Kırım Halk Komiserliği’ni ziyaret ederek onu sanatoryuma yerleştirmek için ricada bulunurlar. Dr. Gabdelgaffar onun tedavisiyle bizzat ilgilenir. Kazan’a döndüğünde durumu kötüleşir ve tüberküloz teşhisi konur. Fatih Emirhan’ın durumu 15-16 Şubat 1926’da iyice ağırlaşır. 26 Şubat Cuma sabahı ateşlenir ve ateşi 39,5 dereceye çıkar. O günden sonra arkadaşları sırayla onun yanında kalırlar. 9 Mart sabahı saat 10.10’da vefat eder. Fatih Emirhan, vasiyeti üzerine İslamî usullere göre defnedilir. Cenaze günü tiyatro meydanında tören düzenlenir. 12 Mart tarihinde düzenlenen cenaze törenine öğrenciler, öğretmenler, âlimler ve arkadaşları katılır. *Kızıl Tataristan* gazetesinde Fatih Emirhan’ın ölüm haberi ve taziye mesajları yayımlanır. Onun edebiyat dünyasına kazandırdığı eserleri ve usta kalemi Tatar edebiyatına ebedî olarak ışık tutacaktır (Segiyd, 2019). Cenazesi, Yaña Biste’deki Tatar mezarlığına defnedilir (Kurban, 2008: 32).

2.2. Edebi Kişiliği ve Eserleri

Fatih Emirhan, Tatar edebiyatının en önemli aydınlarından biridir. Aynı zamanda dram ustası, eleştirmen, gazeteci ve muharrirdir. Fatih Emirhan eski düşüncelere ve alışkanlıklara karşı çıkmış, eserleri vasıtasıyla Tatar toplumundaki skolastik hayatı eleştirmiştir. İdil boyunda yaşayan Tatar Türklerinin “gerçek bir Avrupalı” olması için çalışmalar yapmıştır. Bu minvaldeki idealine eserlerinde yer vermiştir (Hadiye, 1927: 337).

Rusça öğrenmek için gittiği Samara’dan (1904) döndüğünde Tatar toplumunda ihtilal havası hâkimdir. 1905 İhtilali’nin yaşandığı sırada medrese öğrencileriyle yakın ilişkiler kurarak onlar adına bildiriler düzenler. 10 Mayıs 1906’da “Tatar Şakirtlerinin 1. Kurultayı” düzenlenir. Bu kurultaya Kazan, Ufa, Orenburg, Esterhan, Bubi, Troisk, Kızılyar, Samara ve Sibirya’daki medreselerden 30’a yakın öğrenci katılır. Kaban Gölü’nde bir gemi üzerinde buluşarak piknik yapıyormuş hissi verilen toplantıda¹² medreselerin ıslahı, öğrencilerin durumu, hareketin metotları olmak üzere üç farklı konu tartışılır.

Fatih Emirhan’ın yakın arkadaşlarından olan İbrahim Bikkul “*Bu kurultayı Islah Komitesi toplamıştır. Lakin bütün programı, tebliğleri bu cümleden ‘Medreseleri Islah’ doğrultusundaki tebliği- hepsi de Fatih’in kendisi tarafından veya onun yol göstermesiyle hazırlanmıştır. Kurultayın reisi, ruhu Fatih’tir*” der (Çağatay, 1986: 431).

Kafkasyalı Şeyh Şamil’in torunu olan Zahit Şamil çocuklar için *Terbiyetül el-Etfal*¹³ adında dergi çıkarmak ister. Bu derginin idaresinde çalışmak için Fatih Emirhan’ı seçer ve onu Moskova’ya davet eder. Bu daveti kabul eden Fatih Emirhan 22 Ekim 1906’da Moskova’ya gider. Sadece beş sayı yayımlanabilen bu dergi, çocuklar için Tatar Türkçesi ile basılan ilk dergi olma özelliğini taşır. Derginin ilk dört sayısında H. Andersen’den çevirdiği “Muhabbetsiz Ördek Balası” yer alır. Buradan anlaşılıyor ki o, çocuk terbiyesinin her alanda önemli olduğunu anlamıştır (Çağatay, 1986: 432).

Fatih Emirhan Kazan’a döndüğünde (1907) ayaklarından felç geçirir. Fakat bu durum onu edebi çalışmalarından alıkoymaz. Kalemine daha çok sarılır. Fatih Emirhan’ın ciddi manada yazarlık hayatı 1907’de başlamış olur. Bu dönemde onun aklında gazete çıkarma düşüncesi vardır. Aynı yıl ekim ayında aynı fikre sahip bazı arkadaşlarıyla haftalık *El-İslah* gazetesini yayın hayatına sokarlar. Haftalık yayınlanan bu gazete vasıtası ile radikal görüşlü gençler sesini duyurma imkânı bulur. Bu gazetede Müslümanların modası geçmiş alışkanlıklarını, kurumların eskilik gerilik tutumlarını ve bunları destekleyen saygın kişileri rahatça

¹² İttifak kurultayına benzetilmiştir.

¹³ Çocuklar Terbiyesi.

eleştirirler. Fatih Emirhan bu dönemde hem gazeteyi ayakta tutan bir aydındır hem de yayınladığı makaleler ve fıkralar ile gazeteye katkıda bulunur. Emirhan'ın gazetede toplumsal, edebî, eleştiri, siyasî içerikli makaleleri, tenkitleri ve mizahî fıkraları yayımlanır. Fatih Emirhan siyasî makalelerinde genellikle ya kendi adını kullanır ya da makalelerini isimsiz yayımlardı. Ciddi eleştiri yazılarında Damolla (Büyük Molla), tenkitlerinde ve mizahî yazılarında Taşmuhammed ve siyasî makalelerinde kendi adı olmak üzere üç farklı imza kullanırdı (Taymas, 1965: 319-320).

Fatih Emirhan, Tatar edebiyatının önemli tenkit yazarlarından biridir. Edebî ve içtimaî konularda fikirlerini objektif bir şekilde dile getirir. Tenkit yazılarını 1907 yılında yayımlamaya başlar. Yazarlığının en aktif dönemi 1908 yılıdır. Makalelerinin çoğunu yazarlık yaptığı *El-İslah*, *Yoldız*¹⁴, *Koyaş*¹⁵, *Añ*¹⁶ gibi gazete ve dergilerde yayımlar. Yeni yayımlanan eserleri ve genç yazarları (Yarulla Veli, Kebir Bekir, Galiaskar Gafurov, Şakir Mustafa, Gomer Teregulov vb.) yakından takip eder. Maarifetçi yazarlar Z. Bigiyev, Z. Hadi, F. Kerimi, M. Gafuri'nin eserlerini inceler. Tenkit yazılarının konusunu iyilik, ahlaksızlık, anlayış, terbiye, akıl, şahıs özgürlüğü, kadınların ve kızların özgürlüğü oluşturur (Gıylacev, 2005: 112-113).

Fatih Emirhan, G. Tukay ile aynı dönemde yaşamış ve onun edebiyat dünyasında doğuşuna katkıda bulunmuştur. *El-İslah* gazetesi öğrenci haklarını savunmayı kendine vazife seçmiştir. Gazetenin görünürdeki resmî editörü Vafa Bahtiyarov, yöneticisi ise Fatih Emirhan olarak gösterilir. Gazetenin içinde tam tersi bir durum söz konusudur. O dönemde sol görüşlü gazeteler polis denetiminde olduğu için dikkat çekmemek adına böyle bir yola başvurmuşlardır. *El-İslah* gazetesi sadece gazete çalışanlarının olduğu yer değil Kazan'daki aydınların, ileri görüşlü Tatar gençlerinin yazdığı, fikir alışverişinde bulunduğu bir meclis haline gelmiştir.

Fatih ayrıca lise diploması almak için 1908-1909 yılları arasında iki defa sınava girer. Fakat Rus olmayan kişilerin önü kesildiği için bilinçli olarak bu isteği engellenir.

El-İslah gazetesi 1909 yılında kapatılır. Fatih Emirhan 1912'ye kadar gazeteciliğe ara verir. Sadece önemli bulduğu meseleler hakkında yazılar kaleme alır. Bu yazılarını *Yoldız* ve *İdél* gazetelerinde yayımlar. 1912 yılında *Koyaş* gazetesinde yönetici olarak çalışmaya başlar. Bu dönemde *Yeşén*¹⁷ ve *Yalt-Yolt*¹⁸ adlı satirik dergilerde ve *Añ* dergisinde de edebî yazıları

¹⁴ Yıldız

¹⁵ Güneş

¹⁶ Şuur

¹⁷ Yıldırım

¹⁸ Pırlı

basılır. *Koyaş* 1918 yılında kapatılır. Fatih Emirhan bu gazete de kapatılınca tüm zamanını edebî eserler yazmaya ayırır.

Yazdığı ilk hikâye “Garefe Kiç Töşemde”¹⁹ 25 Ekim 1907 yılında Damolla imzası ile yayımlanır. “Garefe Kiç Töşemde” 1909’da kitap olarak basılır. Hikâyelerinde cahil din adamlarını, eski düşünceli Tatar burjuva sınıfını, gerici medreseleri, bağnaz, dar kafalı mollaları ve ağa oğullarını eleştirir. “Hezret Ügétlerge Kildé”²⁰, “Gabdélbasıyr Gıyşkı”²¹, “Salihcan Kari”, “Semigulla Abzıy”²², “Tans Kiçesé”²³ adlı hikâyelerinde bu konu başlıklarına yer verir. Fatih Emirhan Tatar halkını diğer Türk halklarından üstün tutar. *“İdil boyu Tatarları, Türk halklarının en uygarıdır. İşte bu kara yüz mutaassıp adamlar sayesinde, bizde şimdi sefalet ve cehalet”* diyerek düşüncelerini açıkça ifade eder. Tatar edebiyatının en iyi satirik eseri olarak kabul edilen “Fethulla Hazret”, Fatih Emirhan’a aittir. “Fethulla Hazret” 1910-1912 yıllarında parça parça yayımlanır (Kurban, 2008: 28-30).

Yazarın gülünç karakterlerin anlatıldığı eserleri de vardır. “Semigulla Abzıy” (1910) hikâyesinde çayın nasıl demleneceği ve nasıl şekerlerin kullanılacağı hakkında sorular soran huysuz Semigulla karakterine yer verilir. Yazar yaşadığı dönemdeki kişileri anlatırken sıklıkla ironiye başvurur. Olayları doğrudan değil de dolaylı bir şekilde anlatır. “Hezret Ügétlerge Kildé” (1912) hikâyesinde öğrenci Zakir ile ustası Gaynetdin’in dünya görüşleri, “Salihcan Kari” (1916) hikâyesinde gülünç kişilerin kendi kendilerini ele vermeleri, “Tans Kiçesé” (1915), “Huca Nasrédin Kızının Uğlı”²⁴ gibi hikâyelerde de kahramanların muhabbeti ironik bir şekilde anlatılır. İronilerin yer aldığı bir diğer hikâyesi “Gabdélbasıyr Gıyşkı” (1914) dır. Hikâye, kahramanın gözleri görmeyen bir kıza tuhaf muhabbeti hakkında yazılmış gibi görünse de hikâyede yalnızlık motifleri vardır. İsteksiz, amaçsız bir öğrenci olan Gabdélbasıyr’ın hayatı tasvir edilir (TET, 2016: 106).

Eski düşünceli, kadimci din adamları ve mollalar aydınlanmanın önünde engel olarak görülür. Mektep ve medreselerin ahlaksızlık yuvasına dönmesi eleştiri konusu olur. G. İshaki (1878-1954) “İki Yüzyıldan Sonra İnkıraz” (1902) povesti ile bunun ilk örneğini verir. Tatar toplumunun gelişmesine engel olan satirik ve komik tipler F. Emirhan’ın Fethulla Hazret’i²⁵ ve G. İbrahimov’un (1887-1938) Celeş Molla’sı (Yeş Yörekler)²⁶ gibi örnekler ile gösterilir.

¹⁹ Arife Gecesi Düşümde

²⁰ Hazret Öğütlemeye Geldi

²¹ Gabdilbasıyr Aşkı

²² Samigulla Amca

²³ Dans Gecesi

²⁴ Hoca Nasrettin Kızının Oğlu

²⁵ Fethulla Hazret

²⁶ Genç Yürekler

Eski usul medreselerdeki öğrenci ve öğretmenler de tenkit edilir. (G. İshaki Molla Dede, F. Emirhan Gabdëlbasıyr Gıyşkı, G. İbrahimov Zeki Öğrencinin Medreseden Kovulması vb.) (Galiullin ve Yarullina Yıldırım, 2007: 699).

Fatih Emirhan, eserinde Tatar kadınlarına da yer vermiştir. Tatar kadınlarının feodal, ataerkil, baskı ortamında nasıl yetiştiğini, günlük hayatta çektiği sıkıntıları, yaşadığı çatışmaları işler. “Tatar Kızı” ve “Hayat” bunun en güzel örneğidir. “Tatar Kızı” hikâyesinde Tatar kızının adı bile yoktur. O, gelecekte kocası için oyuncak gibi görülür. Yaşayan bir cesetten farksızdır. “Hayat” hikâyesinde de Rusların yoğun yaşadığı bir ortamda dünyaya gözlerini açan Hayat’ın²⁷ nezdinde, çocukluğundan itibaren Rus kültürü ile iç içe olan; gençler arasındaki uyuşmazlığı somut bir şekilde gözler önüne sermiştir. İç monologlar, romantizm, lirizm, aşk, psikolojik inceleme yöntemleri, doğa figürü yazarın kullandığı başlıca öğelerdir. Tiyatro eserleri de kaleme alan yazar, A. Çehov’un etkisi altında kalmıştır. Onun izlenimci tarzından yararlanarak “Tigézsézler”²⁸ (1914) adlı tiyatro oyununu yazmıştır (URL- 1, 2021).

Fatih Emirhan, A. Çehov’un realizm ve empresyonizm özelliklerinden yararlanarak yazdığı “Urtalıkta”²⁹ (1912) romanı ve “Tigézsézler” (1914) adlı dram eserinde aydın gençlerin hayatını anlatır. “Urtalıkta” romanı farklı uzunlukta olan 16 bölümden oluşur. 1, 5, 6, 7, 10, 12, 13. bölümleri kısa; 2, 3, 4, 8, 9, 11, 14, 15, 16. bölümleri ise uzundur. Eserde dünya görüşleri farklı olan yaklaşık 10’a yakın genç yer alır. Olaylar hikâyenin başkahramanı Hasan Arslanov etrafında toplanır (TET, 2016: 103).

Fatih Emirhan’ın tiyatro eserleri çok fazla sahnelenme şansı bulamaz. 1920’li yılların ortalarında gösterilerin azalmasından dolayı sahnelerden uzaklaşır. Oyunları teknik açıdan zayıf bulunur. Gösterilerdeki başarısı yazarın popülaritesinden kaynaklanır. 1915-1916 yılları arasında Kazan’da “Yeşler”³⁰ oyunu dört defa, “Tigézsézler” oyunu yedi defa sahnelenir. “Tigézsézler” oyunu genellikle A. Çehov’un “Martı” eseri ile ilişkilendirilir (URL-2, 2021).

“Yeşler” (1909) ve “Tigézsézler” (1914) oyunlarında eskide kalmış düşünceler, münevver gençlerin gerici düşüncelere ve alışkanlıklara karşı gösterdiği çaba anlatılır. Yarım kalan romanı “Urtalıkta” (1912) eserinde hak ettikleri hayatı yaşamıyor olmalarına rağmen daha iyi şartlara sahip olma adına hiç çaba sarf etmeyen gençlerin durumuna değinilir.

²⁷ Hayat, ana karakterin adı.

²⁸ Eşitsizler

²⁹ Ortalıkta

³⁰ Gençler

Fatih Emirhan “Tatar Kızı” hikâyesini diri diri gömülmek istemeyen ‘Doğunun Müslüman Kızlarına’ ithaf eder. Aynı zamanda o, bu hikâyesinde bir Tatar kadınının kaderini ana tema olarak seçer. “Hayat” hikâyesinde ise millî değerlerinden uzaklaşmadan evrensel kültürü benimsemiş, akıllı, modern bir insan olarak idealize edilen bir Tatar kadını anlatılır (URL-3, 2002).

F. Emirhan Tatar halkının gelişmesi, Tatar kadınlarının özgürleşmesi, Batı seviyesine çıkması, orta çağın taassuplarından kurtulması, yeni ve modern dünya görüşü için çabalamıştır. Bu doğrultuda da eserler vermiştir. Tatar kadınının özgürleşmesini anlattığı “Tatar Kızı” hikâyesi ile Tatar edebiyatına yeni bir tür kazandırmıştır. Bazı edebiyat araştırmacıları bu eseri nesir türün, bazı araştırmacılar ise nazım türün olarak kabul etmiştir (URL-4, 2006).

Fatih Emirhan, Tatar milletini taassuptan kurtarmak, eğitmek ve milletine yardım etme ruhu ile “Fethulla Hazret”, “Hayat”, “Çeçekler Kitérégéz Miña”³¹ hikâyelerini ve “Yeşler”, “Tigézsezler” dramlarını yazmıştır. Yukarıda adı geçen eserler ile yetinmeyen yazarın diğer eserleri şunlardır: “Kartaydım”³², “Kadérlé Minutlar”³³, “Bér Herabede”³⁴, “Feréşteler Yuatsınlar Siné”³⁵, “Yaz İséréklégénde”³⁶, “Bérénçé Aşkını”³⁷. “Tatar Kızı” hikâyesinde de Tatar kızlarının zorla evlendirilmesini işlemiştir.

Yazarın “Kartaydım”, “Kadérlé Minutlar” eserinde romantizm, “Tatar Kızı”nda sembolizm, “Hayat”ta empresyonizm akımının etkileri görülmektedir. Fatih Emirhan *Eserler* kitabında hikâyelerini, uzun hikâyelerini, dramlarını bir araya getirerek yayımlamıştır (Galiullin, 2008: 85-88).

Fatih Emirhan Tatar toplumunun kültürel açıdan batılılaşmasını ve gelişmesini ister. Bu nedenle “Garefe Kiç Töşemde”, “Kartaydım”, “Tatar Kızı”, “Kadérlé Minutlar”, “Hayat” hikâyelerinde kahramanlar üzerinden Avrupaî hayatı anlatır. O, Tatar gençlerini her zaman kültürlü ve eğitilmiş görmek ister. Bundan dolayı “Garefe Kiç Töşemde” hikâyesinde Tatar gençlerini Rusya, Osmanlı, Avrupa’da eğitimini tamamlayarak vatanına dönmüş gençler olarak anlatır. Onun bu hikâyesi konusu bakımından Namık Kemal’in *Rüya*’sına benzer (Bargan, 2015: 296).

³¹ Çiçekler Getiriniz Bana

³² Yaşlandım

³³ Kıymetli Dakikalar

³⁴ Bir Harabede

³⁵ Melekler Avutsun Seni

³⁶ İlkbahar Sarhoşluğunda

³⁷ Birinci Sevgi

“Gündüzki Seher Ya Ki Ruzasızlar” (1911) hikâyesinde Fatih Emirhan Ramazan ayında oruç tutmayan, herkesten gizli buluşup, yiyip içen gençlerin durumunu anlatır. Hikâyede adı geçen kişiler Hasan, Zarif, Ayşe, Zeynep, Kerim Efendi ve diğer gençlerdir. Gençler, Ramazan’ın 4. günü Kerim Efendi’nin evinde toplanırlar. Oruç tutmadıkları görünmesin diye pencerelerden uzak dururlar. Sıcak ve uzun Ramazan günlerinde oruç tutmak insanlara zor gelir. Oruç tutmamak için çeşitli bahaneler bulurlar. Bazıları gizlice yiyip içmektedir. Gençler ise yolda gelirken rahatlıkla sigara içmemelerinden dert yanar (Uslu, 2004: 62-63). *“Şimdi bir Tatar geçiyor, biz sigaraları çıkarıp ağzımıza götürüyoruz. ‘Starya verem’ diyen bir ses işitiyoruz. Onu gönderiyoruz. Şimdi içebiliriz derken bir Tatar’ın nurlu yüzü görüne...*

...Ben Rus sokağında değil, Tatar sokağında da sigara içerek dolaşıyorum, bir kişi de bir şey yapmıyor” (GSYR, 4).

“Biz bütün ailece birbirimizden gizli yiyoruz. Vallahi komedi: Baba bizden kaçıp yiyor. Biz ondan kaçıp yiyoruz. Anne ise doktorlar izin vermiyorlar deyip evde yiyip yatıyor” (GSYR, 6).

Fatih Emirhan insanların ibadetleri kendilerine göre yorumlamalarını ve bundan dolayı gülünç bir duruma düşmelerini anlatır. Fatih Emirhan hikâyeyi şu cümlelerle bitirir: *“Bu insanların tok ve sevinçli yüzlerine, mutlu sohbet ve gülüşlerine bakınca, pek çok kardeşlerinizin bu vakitte aç ve susuz olduğunu unuttunuz mu, diye sorası geliyor”* (GSYR, 16).

Yazarın önemli bir diğer hikâyesi “Hayat”, gençliğin ve aşkın anlatıldığı, genç bir Tatar kızının hikâyesidir. Olay örgüsünü Hayat’ın duygularındaki ve zihnindeki değişimler oluşturur. Rus mahallesinde yetişen ve Rus arkadaşları olan Hayat, iki farklı yaşam tarzına sahiptir. Rus kültürü ile yetişen Hayat, büyüdüğünde Tatar kültürüne göre yaşamak zorunda kalır. Fatih Emirhan Tatar kültürüne göre yaşayan bir Tatar kızının ruhsal dünyasındaki gelgitleri gösterir. Güzellik, âşk, doğa kültü, kadın özgürlüğü, Avrupa ve Rus kültürü “Hayat” hikâyesinde yazarın yer verdiği başlıca konulardır. “Hayat” hikâyesinde toplumsal çevre, gelenek ve görenekler, şariat kanunları Tatar kadınlarını baskı altına almaktadır. 20. yüzyıl başlarında babalar ve çocuklar arasında yaşanan anlaşmazlıklar edebiyata da konu olur. Fatih Emirhan da bu konuyu görmezden gelemey ve “Hayat” hikâyesinde bu konuya değinir (URL-7, 2015).

Hayat, çocukluktan beri tanıdığı Mihail’e ilgi duyar. Mihail de büyüyüp genç kız olan Hayat’ın güzelliğinden etkilenir. Fakat Hayat, Mihail’e olan duygularını açıklamaktan korkar. Mihail’in Rus genci, kendisinin Müslüman Tatar kızı olması, onu, Mihail’den

uzaklaştırır. Dil, din, millet fark etmeksizin güçlü bir duygu olan âşk, Fatih Emirhan'ın "Hayat" hikâyesinde kendine yer bulur. Bu hikâye lirizm unsurlarını içerir. Hayat, kalbinde hissettiği yeni duygularla mücadele edemez. Dinin ve eski geleneklerin baskısı altında sıkışıp kalır (Klimoviç, 1976). Fatih Emirhan farklı dinden ve millettten kişiler ile kurulan ilişkileri sakıncalı görmez. Böyle bir durumun yaşanmasını normal karşılar.

Fatih Emirhan'ın en etkili eserlerinden biri olan "Hayat" iki bölümden oluşur. Birinci bölümü 1911'de yayımlanır. "Hayat" hikâyesini yazdığı dönemde yakın arkadaşı G. Tukay (15.04.1913) vefat eder. Onun vefatından dolayı çok üzülen Fatih Emirhan "Hayat" hikâyesinin ikinci bölümünü bitiremez. *Koyaş*'ın 109. sayısında (30.04.1913) "Heyet Hakkında"³⁸ yazısında G. Tukay'ın ölümünden ve ne kadar üzüldüğünden bahseder. Çocuklar için "Ul Ükséz Bala Şul"³⁹ (1912), "Korban"⁴⁰ (1913), "Babalar Atavı"⁴¹ (1914), "Necip" (1914) adlı eserlerini kaleme alır.

1917 yılında yaşanan Şubat Devrimi'ni sevinerek karşılar. "Mart Kahramanı" eserinde yöneticilerin gözüne girecek şekilde davranıp onlarla arayı iyi tutmayı gaye edinen insanlarla dalga geçer. Siyasetin insan doğasına aykırı olduğunu düşünür. Bu durumu çekinmeden eleştirir. Bunu "Şefigulla Agay" adlı satirik eseri ile okurlara anlatmak ister.

4-20 Ocak 1920 tarihlerinde Kazan'da "İmla Toplantısı" yapılır. 18 oturum şeklinde gerçekleştirilen bu toplantıyı Bilim Merkezi düzenler. Aynı yılın nisan ayında da "Tatar İmlasını Yola Koyma Birliği" düzenlenir. İki toplantıya da katılarak elinden geldiği kadar çaba sarf eder. 1923 yılına gelindiğinde tedavi görmek için Başkurdistan'ın Çişme'deki Küçém köyüne gider. Bu bölgenin sıcak havası ve kırmızı, hastalara iyi gelmektedir. Bir süre sonra buradan ayrılarak Ufa'ya gider. Ufa'da Rıza Fehretdinov (1858-1936) ile buluşur. 1923 yılının ağustos ayında Moskova'da açılan Bütün Rusya Tarım ve Zanaat Sergisi'ne katılır. 1923-1924 yılları arasında Tiyatro Yüksek Okulu'nda Tatar edebiyatı öğretmenliği yapar. Derslere genellikle 'Biz realistler' diye giriş yapan Fatih Emirhan okul yöneticileri ile anlaşamayarak bu okuldaki ayrılır (Kurban, 2008: 31).

İsmail Gaspıralı ile aynı dönemde yaşamış, onunla bizzat tanışmıştır. 'Millet medeniyetinin babası' tanımını ona atfederek derinden hürmet göstermiştir. Fatih Emirhan Tatar milli anlayışını benimsemiştir. O, ortak dil oluşturma mevzusuna sıcak bakmayarak Tatar dilinin devamını savunmuştur. Gazetecilik kimliğiyle tanınan yazar, realist bir aydındır.

³⁸ Hayat Hakkında

³⁹ O Öksüz Çocuktur

⁴⁰ Kurban

⁴¹ Çocuklar Adası

Milliyetçilik duygularına sahip olmasına rağmen Rus edebiyatının Tatar edebiyatına olumlu anlamda katkısı olacağını düşünür (Aydın, 2020: 3-4).

Yetenekli, çalışkan ve zeki bir yazar olan Fatih'in eserlerinde psikolojik öğelerden yararlandığı görülür. Karakterlerini anlatırken onların iç dünyalarına yer verir. Karakterleri ile manevi bir bağ kurar. Onlara yoğun duygular yükler. Karakterlerini psikolojik tahliller ile anlatır. Bu özellik onun duyarlı, hayata karşı sevgi dolu olduğunu gösterir. Tatar halkını aydınlatmak ve geliştirmek ister. Bunun için edebiyatı seçer. Edebiyatı, Tatar halkını bilgilendirmek için araç olarak kullanır. Tatar edebiyatında Fatih'ten önce yaşamış yazarlar didaktik özelliği ağır basan eserler verir. Fatih ise psikolojik unsurlardan yararlanarak yeni bir anlatım tarzı geliştirir. "Hayat" hikâyesinde genç bir kızın duygularını, iç dünyasını ustalıkla anlatır. "Hayat" hikâyesinde karakterin psikolojik analizini yapar. Karakterin iç dünyası çok zengin duygulara sahiptir. "Ul Ükséz Bala Şul" (1913) hikâyesinde bayram günü yeni kıyafetler giyen çocukların iç dünyasını anlatır. Bayramlıklarını giyen çocukların çok mutlu olduğu görülür. Annesini kaybeden ana karakterin duygularını anlatmak için bayramlıklarına dikkat çeker. Yeni kıyafetlerini giyen ana karakterin mutluluğu yüzünden okunur. Fatih, eski ve yeni kıyafetler üzerinden karşıt psikolojik unsurları verir. "Korban" (1913) hikâyesinde ana karakter kuzu yetiştirir. Bu kuzuya Hüseyin adını verir ve ona o kadar bağlanır ki kuzu kurban edildiğinde çok üzülür, ağlar. Ona olan sevgisini kelimeler ile ifade edemediğini söyler. Bir Müslüman için kurban kesmek doğal bir olaydır. Hikâyenin ana karakteri kuzuya karşı derin bir sevgi duyar ve onu korumak ister. Kuzu da sahibinin sevgisine karşılık verir. Kurbanlık kuzunun her seslenişinde yardım yakarışı hissedilir. Böylelikle Fatih Emirhan "Korban" hikâyesi ile yeni duyguların kapısını açar.

Fatih Emirhan psikolojik unsurların yardımıyla kahramanların iç dünyasını, duygularını, düşüncelerini ayrıntılarıyla tasvir eder. Bu da onun duyarlı, kahramanlarıyla bağ kuran bir yazar olduğunu gösterir. Eserlerinde psikolojik değerlendirmeleri ustalıkla kullanan bir yazardır. Fatih'in başlattığı bu geleneği G. İbrahimov, G. İshaki, E. Yeniki, F. Hüsni gibi yazarlar onun vefatından sonra devam ettirirler (URL-8, 2008).

Fatih Emirhan, G. Tukay'ın edebiyata atılmasına yardımcı olur ve ona rehberlik eder. Aynı dönemde yaşamış iki önemli sanatçı olmalarına rağmen Fatih Emirhan'a edebiyat çevrelerinde gereken ilgi ve alaka gösterilmez. Fatih Emirhan'a ait özel bir müze bile bulunmaz. Sadece Kazan'da caddelerden birine onun adı verilir. G. Tukay'ın gölgesinde kalan Fatih Emirhan kamuoyu tarafından yeterince tanınmaz. G. Tukay'ın karışık ve belirsiz hayatını düzene sokmada yardımcı olur. G. Tukay sadece birkaç kişinin sözüne itimat eder. Onlardan biri de Fatih'tir. Tatar edebiyatının iki önemli sanatçısı olan G. Tukay ve Fatih

Emirhan birbirinin hayatında önemli rol oynar. G. Tukay için “halk şairi” tabirini kullanan ilk kişi Fatih Emirhan’dır. İki yakın arkadaş 1913 yılının şubat ayında Amur otelinde beraber kalırlar. (Fatih Emirhan 11 numaralı odada, G. Tukay 9 numaralı odada). Fatih kaldığı odadan şairin öksürmelerini duyar. Odasına giderek ona kendi akciğerlerinden birini vermeyi teklif eder. G. Tukay ona ölümden değil, yalnızlık içinde ölmekten korktuğunu söyler. Onun ölümünden sonra Fatih derin bir hüzne kapılır. Bu nedenle “Hayat” hikâyesinin ikinci kısmını tamamlayamaz. “Urtalıkta” romanının devamını geciktirir. Tukay öldükten sonra *Koyaş* gazetesinde (Nisan 1913) yayımlanan makalede “*Bugün milli şair Tukay’ın yanındayız. Tukay bir keder çocuğu, bir keder şairi, zor duyguların ve zor endişelerin şarkıcısıydı. Bu şarkıları söyleyerek büyüdü, onları söyleyerek yaşadı ve onları söyleyerek öldü. Milletimizin bütün türkülerinin ana ezgisi olan hüznün, keder onun şiirlerinin ana ezgisi oldu. Bu nedenle insanlar onu çok genç yaşta şair olarak tanıdılar*” (Beşir, 2001), diyerek ondan övgüyle bahseder.

Fatih Emirhan, G. Tukay’ın edebi kişiliğinin gelişmesine olumlu katkılarda bulunur. Kaleminin güçlenmesinde yardımcı olur ve onu aşırı milliyetçi, aşırı dindar gruplara karşı korur. Mücadeleci bir ruha sahip olan G. Tukay aynı zamanda vatan şairi olarak da bilinir. Fatih Emirhan ve G. Tukay az bir ömür sürmelerine rağmen Tatar edebiyatına önemli eserler verir. Birbirlerini tamamlayan iki edip olurlar (Nefiykov, 1976).

Fatih Emirhan 1905-1907 devrimi yaşandığı zaman Tatar gençleri arasında liderlik yapar. 2. Müslüman Kongresine katılmak üzere St. Petersburg’a gider. Moskova’da çocuklar için çıkarılan *Terbiyetül el-Etfal* dergisinde çalışır. Bu dergi Tatar dilinde çıkarılan ilk dergidir. Eserlerinde ilahi bir güzellik (Hayat, Kadérlé Minutlar), ataerkil hayata ve eski âdetlere karşı koyma (Fethulla Hazret), boş hayaller, önemsiz endişeler ve ironik bir eleştiri vardır (Gabdélbasıyr Gıyşkı, Semigulla Abzıy). Fatih Emirhan’ın eserlerinde kaderden şikâyet etme ve acı hayata hakaret etme yoktur. Onun beslendiği kaynak Tatar gençlerinin hayatı, hayalleri, arzuları ve düşünceleridir. Verdiği özgürlük ve aydınlanma mücadelesinin merkezini bu konular oluşturur. “Kartaydım” hikâyesi, “Urtalıkta” romanı, “Yeşler” ve “Tigézsezler” dramaları bu sorunları kaleme aldığı eserlerdir. Fatih Emirhan Tatar halkının geleceğini gençlerde görür. Bu nedenle o, Tatar gençlerini alçakgönüllü, aydın, cesur, kültürlü, genç erkekler ve kadınlar olarak görmek ister. Kendi hayatında elde edemediği fırsatları eserlerindeki kahramanlara verir. Eserlerindeki kahramanlar gitar ve piyano çalıp şarkılar, romanslar, aryalar söyler. J. W. Goethe, İ. Turgenyev, A. Puşkin, M. Lermantov’dan alıntılar yapan, aktif, cesur kahramanlardır. Eserlerinde kendi hayatına dair ayrıntılara yer vermez. Kendi hayatını edebi kişiliğinin arkasına saklar. Fatih Emirhan, geleceğe umutla

bakan Tatar gençlerinden çok umutludur. Şubat Devrimi'ni "Prangalar Kırıldı. Köleliğin mührü kırıldı", diyerek haber verir. Fakat umduğu gibi olmaz, büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Büyük emekler ve uğraşlar vererek çıkardığı *Şura, Añ, Koyaş, Vakat* gibi gazete ve dergilerin yayını durdurulur (1918). "Galiya" ve "Muhammediye" medreseleri kapatılır. Çok sayıda Tatar aydınının yetiştiği yayınevlerinin kapatılması, ömrünü Tatar halkının hizmetine adan Fatih Emirhan'ı olumsuz etkiler. Tatar edipleri arasında Ekim Devrimi'ne karşı farklı tutumlar sergilenir. Fatih Emirhan Ekim Devrimi'ni sevinçle karşılar. G. İbrahimov Ekim Devrimi'ni tanıyarak ona gönülden hizmet etmeyi kabul eder. G. İshaki ise Ekim Devrimi'ni sert bir dille reddeder ve Sovyet İktidarı'nı kabul etmez. Fatih Emirhan 1917 Ekim Devrimi'nden sonra dikkatli davranan yazarlardandır. 1924 yılında yazdığı "Şefigulla Agay" hikâyesinde kişisel çıkarları için gelenekleri, görenekleri, ahlak kurallarını hiçe sayan insanları anlatır. Lenin hayranı olan Şefigulla Agay'ı zavallı ve gülünç bir karakter olarak gösterir. Bu hikâye 1991'de yayımlanan *Edebi Miras* adlı kitabında yer alır. Hayatının son döneminde totaliter rejimden dolayı sakin ve huzurlu hayatı bozulur. Yaşadığı sıkıntılar kalemini bırakmaya zorlar. Burjuva olarak etiketlenir. Fakir bir hayat ve açlıkla karşı karşıya kalır. Edebi çevreden uzak tutulur. Gazete ve dergiler kapatıldığı için ekonomik sıkıntılar yaşar. 1923'te Mecit Gafuri'ye yazarlığının 20. yılını kutlamak için bir mektup gönderir (Beşir, 2001).

Fatih Emirhan edebiyat sahasına "Garefe Kiç Töşemde" (1907) hikâyesi ile giriş yapar. Hikâyede çok gelişmiş bir Tatar halkının görkemli, keyifli, kültürel hayatı anlatılır. Okuyucunun zihninde mutlu bir bayram günü canlandırılır. Medrese müridi olan hikâye anlatıcısı "gitme vakti, kalk" diyen bir sesle uyandırılır. Kahraman, insanların toplandığı camiye gider. İnsanlar bu camide gönülsüz toplanır. Bazıları ağlar, bazıları uyur. Camiden dışarı çıkan zengin insanlar dilenci çocuklara yarım kuruş dağıtır. Tatar medresesinde okuyan fakir bir genç, sadaka istemek için camiye gelir. Bu yaşananlar sadece bayram günü gerçekleşen olaylar değildir. Aynı zamanda Tatar halkının ulusal bir problemidir. Hikâyede bayram günü neler yaşandığı anlatılır. Bu hikâye ile Tatar halkının var olduğu okuyucuya kanıtlanmaya çalışılır. Hikâyede anlatılan rüya Fatih Emirhan'ın kendi rüyasıdır. O kendi ulusu için ideal bir hayat gayesini bu hikâyede anlatır (URL-7, 2015).

"Garefe Kiç Töşemde" hikâyesinde ünlü doktorlar, avukatlar, yazarlar, sanatçılar, bilim adamları lüks şehir kulübünde bir araya gelir. Böylece farklı uluslardan birbirleriyle tanışan bilim adamları fikir alışverişinde bulunur, deneyimlerini paylaşır. Yazar bu hikâyede Mars'a ayak basmanın, Tatar edebiyatının dünya edebiyatları ile aynı seviyede olmasını, bir Tatar sanatçısının Paris Bilimler Akademisi'nde onursal üye seçilmesini, "Tatarların Tarihi" adlı

12 ciltlik antolojinin, Tatar operasının (İnsanlık için) hayalini kurar. Tatar kültürünün gelişmesini ve üst seviyelere çıkmasını ister. Yazar o günlerin yaşanacağına inanır. Hikâyede kahramanın rüyasında gördükleri anlatılır (Nefiykov, 1976).

“Fethulla Hazret” (1910) hikâyesi Tatar edebiyatının klasiklerinden biridir. Hikâyede şimdiki zaman ve gelecek zaman bir arada verilir. Hikâyenin konusu modası geçmiş alışkanlıklar, cehalet, cahil din adamlarının ikiyüzlülüğü vb. konulardır. “Fethulla Hazret” Fatih Emirhan’ın eleştirel gerçekçilik ile yazdığı hiciv türünün güzel bir örneğidir (URL-7, 2015).

“Fethulla Hazret” hiciv niteliğinde yazılan bir eserdir. Fatih Emirhan yaşadığı dönemin toplumunda meydana gelen değişikliklere kayıtsız kalmaz, bunu eserlerine yansıtır. Dönemin mollalarını, din adamlarını, eski alışkanlıklarını eleştirir. Fatih Emirhan hikâyede asıl eleştiriye burjuva reformcularına yapar. Hikâyede 1908 yılında ölen Fethulla Hazret, Kazan Üniversitesi tıp profesörü olan Müslimov ve Dr. Ahmet tarafından yeniden dirilitir. Fethulla Hazret dirildiğinde Tatar toplumunda yaşanan değişiklikleri görünce çok şaşırır. Eski alışkanlıkları tekrar uygulamaya çalışır. Oğlu Ahmet ve ailesi modern bir hayat sürmekte, tiyatrolara gitmektedir. Fethulla Hazret bu yeni hayata ayak uyduramaz.

Fatih Emirhan bu eserinde Tatar toplumunun gelecekteki hayatını tahmin eder. Kazan’da modern bir hayatın hayalini kurar. Tatar halkı dinî çekişmelere, bağnazlığa, batıl inançlara, ulusal önyargılara karşıdır. Toplumsal düzenin ve ahlakî çöküşün yaşanmasına izin vermez. Bu nedenle tiyatro salonunda Fethulla Hazret sanatçılara bağarmaya başlayınca oğlu Ahmet tarafından dışarı çıkarılır. “Fethulla Hazret” hikâyesinin ilk bölümleri *El-İslah* gazetesinde yayımlanır. Hikâyede anlatılan Fethulla Hazret karakteri Kazanlı Yusuf Seyitov’a benzetilir. Bu duruma sinirlenen Yusuf Seyitov *El-İslah* gazetesinin kapatılması için 10 molla ile birlikte valiye dilekçe verir. Yazarlar olayları eserlerinde birebir aktarmıyor olsa da Fatih Emirhan’ın hikâyeleri incelendiğinde onun keskin zekâsı ve gözlem yeteneği bunun aksini gösterir. Onun mücadeleci ruhu ve yaşama sevinci kalemine yansır (Klimoviç, 1976).

Yazar bilim ve teknolojinin gelişeceğine, insan aklının güçlü olduğuna inanır. 1950’li yılların başında Tatar dünyasında ideal bir toplumun hayalini kurar. O, bilimin ölüleri dirilteceğine inanır. Böyle bir şey mümkün olmasa da “Fethulla Hazret” hikâyesinde bunun olacağını anlatır. Din adamlarının, mollaların komik hayatlarını, ahlaksız yaşam tarzlarını gösterir. Fatih Emirhan bu hikâyesini “Taşmuhammed” imzası ile yayımlar. Bazı burjuva Müslüman gruplar onun bu hikâyesinde anlattıklarına itibar etmez, görmezden gelir. Fakat ikna kabiliyeti çok güçlü olan Fatih Emirhan’ı edebiyat çevreleri ve eleştirmenler reddedemezler. Timerbay adında bir eleştirmen “Fethulla Hazret” hikâyesi ile ilgili bir

makalesinde⁴² yazarı Fethulla Hazret'i dirilttikten sonra fazla beslemekle suçlar. *Vakit* gazetesinde başka bir eleştirmen Taşmuhammed ismini kullanarak “özellikle hikâyedeki kızlar ve erkekler dans etmekten başka bir şey bilmiyorlar ki, bu yeterli değil. Modern gençliğin görüşleri çok dar ortaya çıkıyor” diye yazar. Fatih Emirhan'ı Tatar hayatını çok zayıf anlattığı gerekçesi ile eleştirir. Fatih bu eleştirilere şöyle cevap verir:

“Sayın Timerbay, Fethulla Hazret'in en önemsiz bölümlerini alıyor ve onları eleştiriyor. Asıl anlamını anlamıyor. Benim sevdiğim şey ancak mübarek hazretin aziz düşüncesi ve ruhudur. Gerisi tuval üzerine çalışan bir Tatar kızı için ancak gazlı bez kadar önemlidir. Ben Fethulla Hazreti fizyolojik veya tıbbi tahlilini yapmaya niyet etseydim, Timerbay Bey'e şimdiden temin ederim ki hazret dirilse bile bu kadar iştahla yemek yemezdi. Hazretin manevi hayatına kendimden bir şey katmadım. Hepsi sıradan hayattan ödünç alındı” (Yönetime Mektup, Yıldız, 23.03.1910). Fatih Emirhan ayrıca takma adını ve evinin adresini söylediği için Timerbay'a sert bir uyarıda bulunur (Nefiykov, 1976).

Yazar, “Tatar Kızı” hikâyesinde toplumsal açıdan sorun haline gelen önemli bir konuya değinir. Kadınların özgür olmasını ve genç kızların laik eğitim almasını ister. Cahiliye dönemindeki Arap toplumunda yeni doğan kız çocukları diri diri toprağa gömülmekteydi. Tatar toplumundaki kız çocuklarına da benzer bir davranış sergilenir. Kız çocukları 7 yaşına kadar diğer çocuklarla oyun oynayabilir fakat 7 yaşından sonra toplumdan izole edilir. Yaşayan oyuncak bebeklere dönüştürülür ve kocalarının kölesi haline getirilirler. Yazar bu yaşananları “Kara güç”⁴³ adlı bir güruhun sembolü olarak gösterir. Tatar toplumunda kadınlara yönelik bu davranışları reddeder. Fatih Emirhan bu hikâyesinde Tatar kızını doğum, büyüme, âşk, kaygılar, hayal kırıklıkları, imtihanlar gibi birtakım olaylardan geçirir. Hikâyenin sonunda onun hayatını ölümle bir tutar. Fatih Emirhan eserini oluştururken varoluşçuluk ve dışavurumculuk akımlarının tekniklerinden yararlanır. Eserde anlatılan Tatar kızı geçmiş zaman ile şimdiki zaman arasında bir kesişim noktasındadır. R. K. Ganiyeva, “Tatar Kızı” hikâyesi için Doğu edebiyatının kısa anlatı geleneğinde yazılan nesir tarzında bir hikâye olduğunu söyler. Fatih Emirhan'ın bu özellikleri diğer eserlerinde de kullandığı görülür (URL-7, 2015).

“Kadérlé Minutlar” (1912) hikâyesinde romantizm akımının özellikleri görülür. Hikâyenin ana teması âşktır. Mutluluğu yakalamanın, hayatın anlamını bulmanın yolu âşk olarak anlatılır. Hikâyenin kahramanı Reşad adında genç bir delikanlıdır. Reşad 3 farklı âşk hikâyesini ve geçirdiği değerli dakikaları anlatır. Anlattığı her hikâyede insanların “hayvani

42 Yıldız, 1910: 516.

43 Yobaz. O dönemde temsil edilen cahil, geri kafalı düşünceler.

duygular tarafından değil, ruh hassasiyeti ve güzelliği tarafından uyandırıldığını” gösterir. Eserdeki 3 farklı âşk hikâyesinin saf ve zarif anlatımı vardır. Hikâyenin olay örgüsü Alya, Hurşid ve Raziye adında genç kızların etrafında şekillenir. Hikâyede “Ya Rab, sen o kızın meleklerini yarattığın nurundan mı yarattın?” cümlesi tekrar edilir. Alya, Hurşid, Raziye meleklerin dünyadaki yansıması gibidir. Duyguların ve doğanın güzelliği bir arada verilir. Gençlerin yüreğindeki sevgi, âşk duyguları, doğanın muhteşem manzarası ile yan yana getirilir. Fatih Emirhan’a göre âşk, doğada bulunan ve eşsiz güzellikleri görmemizi sağlayan bir güçtür. Aynı zamanda insanın gözünü açan bir duygudur. Ruhlar gerçek âşka ve mutluluğa ancak cennette ulaşabilirler. Fatih Emirhan’ın “Kadérlé Minutlar” hikâyesinde âşk tanrılaştırdığı görülür (URL-7, 2015).

Fatih Emirhan “Urtalıkta” romanını yarım bırakır ve devamını geciktirir. Romanın kişileri arasında yer alan Hasan Arslanov, Samatov, Mariya, Gabdrahman o dönemin zihniyetini temsil eden karakterlerdir. Romanın başkahramanı Hasan Arslanov, hayatın amacını bulamamıştır. Medresenin verdiği eğitimi yetersiz bulur. Rusya’nın aydın kişileri ile tanışmaya karar verir. Devrimden korkan Hasan Arslanov, Çarlık hükûmetine ve toplumsal kölelikle mücadele eden kişilere karşı kayıtsız kalır. Bunun nedeni kendi hayatını riske atmadan rahat ve zengin bir hayata kavuşma isteğidir. Roman yarım kaldığı için Hasan’ın ve arkadaşlarının akıbeti belli değildir (Klimoviç, 1976).

“Urtalıkta” romanında gençlerin ve aydınların hayatı anlatılır. Hasan Arslanov eserde anlatılan radikalizm unsurlarını kabul etmez. Tatar gençlerinin ve kadimcilerin ideolojisini reddeder (URL-7, 2015).

Hasan Arslanov sahip olmak istediği yeni hayatın Rus ve Avrupa kültürünü öğrenmekle olacağını anlar. Yaptığı davranışlardan sık sık pişmanlık duyar. Rus ve Avrupa kültürü arasında yeni bir hayata giden yolları anlayamaz. Sakin bir mizaca sahip olması ve isteksizliği onun önünde bir engel olarak durmaktadır. Hasan Arslanov ne yapacağına karar verememiş Tatar gençlerinin hayatını yansıtır. Fatih Emirhan’ın bu romanında 20. yüzyıl başında Kazan’da meydana gelen kültürel değişimleri ustalıkla işlediği görülür. 1912 yılında gençlerin davranışlarını, düşüncelerini tahmin etmek kolay olmadığından “Urtalıkta” romanı Tatar toplumunun hayatında maddi ve manevi değişikliklere yer veren zengin içerikli bir eserdir. Bu nedenle Fatih Emirhan’ın bu ölümsüz eseri Tatar edebiyatında kendine önemli bir yer edinir (Veliyev, 1881).

Fatih Emirhan hikâye ve roman dışında tiyatro türünde de 2 eser verir: “Yeşler” (1909) ve “Tigézsézler” (1914). “Yeşler” adlı ilk oyununda teknik açıdan ciddi eksikler vardır. Birden fazla konunun işlenmesi, karakterlerin çok olması ve uzun uzun konuşmaların olması olay

örgüsünün bütünlüğünü bozmaktadır. “Yeşler” oyununun temasını babalar ve çocuklar arasında yaşanan fikir çatışmaları oluşturur. Fatih Emirhan bu eserini oluştururken İ. Turgenyev’in “Babalar ve Oğullar” romanından esinlenir. Hüseyin Bey’in oğlu Gaziz, kız kardeşi Zeynep ile konuşurken Rus edebiyatından alıntılar yapar. *“Bu bağrışlar, bu sesler, dedi. Bizimle babalarımız arasında değil. Anlıyor musunuz? Hiç de bile. Bu sesler eski hayat ile yeni hayat arasındadır”* (Gençler, 1909). Hüseyin Bey şariat kanunlarının izin verdiği ölçüde yeniliği kabul eder. Oğulları Gaziz ve Yusuf’un Rusça öğrenmesine, gazete okumasına karşı çıkmaz. Milliyetçi ruha sahip Ziya yaşı, görünüşü, konuşması ve sosyal çevresi itibarıyla “gençler” kampına ait görünür. Gaziz, kardeşleri Yusuf ve Zeynep, babası ile anlaşamayan Gali, radikal görüşleri olan Ahmet, öğretmen Zekeriya, lise öğrencisi Sara ve diğerleri “gençler” kampına dâhil olurlar. Tatar toplumunun hayatında yenilikler yapmak için ortak bir noktada buluşurlar. Aydınlanmayı ve kültürel gelişmeyi devrimci, demokratik görüşü savunan Fatih Emirhan; Gali, Gaziz ve Yusuf’a kendi sözünü emanet eder. Bu kişiler onun kendi düşüncelerini aktaran karakterlerdir. “Yeşler” adlı tiyatro eserinde kadınların mutluluğu, milletin kaderi gibi konular yer alır. Mutluluğu vatan için savaşmakta gören gençler vardır (Gali, Yusuf, Zeynep, Gaziz, Ahmet) (Nurullin, 1965).

İ. Nurullin ve H. Mahmutov “Yeşler” oyununu eleştirel gerçekçilik eseri olarak nitelendirir. R. K. Ganiyeva ise “Yeşler” oyununu eleştirel gerçekçilik unsurlarının yer aldığı aydınlanma gerçekçiliği oyunu olarak kabul etmektedir (URL-7, 2015).

F. S. Kazanlı “Tigézsézler” eserinin Ekim Devrimi’nden önce yazılmış “parlak bir yalan” olduğunu söyler. Daha sonra “burjuva sınıfını bir bütün olarak idealize etmek için yazılan bir propaganda” olduğunu iddia ederek eleştirilerde bulunur. “Tigézsézler”, “Yeşler” oyununa kıyasla teknik açıdan daha iyi yazılmış bir eserdir. Rukiye karakteri zengin, ideal bir Tatar kadınıdır. Eserdeki tüm karakterler ona âşık olur. Doğuştan aktif ve zeki olan Rukiye’nin çocukluğu Avrupalı bir ailede geçer. Rukiye ve Selime kardeş olmalarına rağmen Selime ihmal edilmiş bir karakterdir. Eşitsizlik ilk burada başlar. Selime’nin sevdiği çocuk Rukiye’yi sever. Rukiye ise Süleyman adında bir gence âşıktır. Süleyman nazik ve tatlı dilli olduğu için Rukiye’nin dikkatini çeken tek kişidir. Fakat aralarında yaş farkı vardır. Bu âşk ona mutluluk getirmez. Selime ile Rukiye’nin yaşadıkları; kişilerin özlemleri, mutluluk beklentileri ile gerçek hayat arasındaki zıtlığı yansıtır. Kapitalist ilişkilerin var olduğu bir hayatta, insanın gerçek mutluluğu bulamayacağını gösterir. “Tigézsézler” oyunu Selime ile Rukiye etrafında dönen olay örgülerinden oluşmaktadır (Nurullin, 1965).

“Tigézsézler” eserine psikolojik bir dram hâkimdir. Fatih Emirhan’ın bu tiyatro eserinde empresyonizm akımının özelliklerini kullandığı görülür. “Yeşler”de olduğu gibi

“Tigézsézler” oyununda da babalar ve çocuklar arasındaki çatışma eserin konusunu oluşturur. Tatar aydınlarının gençlik yıllarında yaşadığı manevi, kültürel değişimlere yer verilir (URL-7, 2015).

Tataristan’da yaşanan 1905-1907 devrimlerinden sonra edebiyat alanında eleştirel gerçekçilik ortaya çıkar. Fatih Emirhan eleştirel gerçekçiliğin önde gelen isimlerinden biridir. Hikâye, roman, tiyatro ve eleştiri türünde çok sayıda eseri Tatar edebiyatına kazandırır. Kazan’da yönetimden gizli olarak *El-Islah* gazetesi (1905) çıkarılır. Gazetenin editörü ve başmuharriri Fatih Emirhan olur. 1907 yılına gelindiğinde *El-Islah* gazetesi yayınlarını açıktan yapmaya başlar. H. Yamaşev, G. Tukay, G. Kulahmetov ve G. Kamal gibi edipler bu gazetede yayın yaparlar. G. İbrahimov’un “Zeki’nin Müridinin Medreseden Kovulması” adlı hikâyesi ilk kez bu gazetede yayımlanır.

“Tanımaganlıktan Tanıştık” (1909) hikâyesinde Fatih Emirhan, Tatar gençlerinin ortak isteklerini, beklentilerini ve hayallerini anlatır. Hikâyenin başkahramanı Gaysa adında bir gençtir. Gaysa Avrupalı gibi giyinen, servet biriktirme hayalleri kuran, cahil ve zengin çocuğudur. Dedikoducu annesi, dedikoducu Kazan tüccarları hikâyenin olumsuz karakterleridir. Gaysa’nın kız kardeşi Raziya ise dürüst, samimi bir karakterdir. Aydınlanma arayışları içinde olan Raziya korkmadan bu arayışlarına devam eder. Volga iskelesinde tanıştığı Rus ve Tatar aydınları, Moskova’ya üniversite okumaya giden Tatar genci hikâyenin olumlu karakterleridir. Hikâyede zıt karakterler bulunmaktadır.

“Bayramlar” hikâyesi eleştirel üslupla yazılan bir eserdir. Hikâyenin kişileri Veli, oğlu Gabdelgallam, Gabdelmacit ve diğer gençler. Hikâyenin konusunu kadınların özgürlüğü, laik eğitim, gerçek bilim ve gerçek sanat için yapılan mücadele oluşturur. Hikâyenin kahramanı Gabdelgallam karanlık güçlere karşı gelir. Veli Bey, Gabdelmacit’i ve misafirlerini safahat içinde yaşamakla ve utanmazlıkla suçlar. Gençler ise Veli Bey ve onun gibi düşünen kişilerin tehditlerinden korkmadan edebiyat toplantılarına katılırlar. 1907 yılından sonra Fatih Emirhan, G. Tukay ve diğer edipler gençler için edebiyat toplantıları, eğlence geceleri düzenlemeye özen gösterirler. Tatar burjuvalarından olan kişiler “Müslüman Birliği”, “Sırat’el Mustakim” (Doğru Yol) partileri ile bir araya gelerek kendi toplantılarını düzenlemeye başlar. Dindar, burjuva, reformist partiler ortak görüşü paylaşımlarına rağmen birbirleriyle çatışırlar. Bu partilerde ikiyüzlülük ve inançsızlık hâkimdir.

“Gabdélbasıyrın Gıyşkı”, Fatih Emirhan’ın olgunluk eseri denilebilir. Bu hikâyede onun tam anlamıyla kalem ustası olduğu görülür. Hikâyede Gabdélbasıyr’ın hayalî bir âşka tutulması anlatılır. Gabdélbasıyr bu hayalî âşka hem kendini hem de arkadaşlarını inandırır. Eski usul

eğitimin verildiği medreselerde insanın fiziksel ve ruhsal açıdan aldığı zarar anlatılır. Fatih Emirhan Tatar halkının ve gençlerinin geleceğinden endişe duyar. Bu nedenle gençlere katkısı olmayan, faydalı eğitimin verilmediği eski medrese kurallarına karşı gelir. Yazarın “Gabdélbasıyrın Gıyşkı” hikâyesinde bu konuyu ustalıkla işlediği görülür.

“Semigulla Abzıy” (1910), mizahî unsurların yer aldığı bir hikâyedir. Yaşlı bir adam olan Semigulla amca günlerini çayın nasıl demleneceği, nasıl şekerlerin kullanılacağı ve hangi çayın kullanılacağını düşünmekle geçirir. Bir gün Semigulla, eşi Mahitap, kızları ve oğlu Hakimul’la birlikte Makarja fuarına giderler. Şekeri ne kadar alacaklarına dair gereksiz konuşmaları yüzünden vapuru kaçırlar. Hakimul babasına göre eğitilmiş, kültürlü, aydın bir kişidir.

20. yüzyılın başlarında molla ya da din adamının öğrencilere nasihat vermesi gelenek haline gelmiş bir alışkanlıktır. “Hezret Ügétlerge Kildé” (1912) hikâyesinde bu konu işlenir. Medrese mezunu olan Zakir, yeterlilik belgesi almak için sınava hazırlanır. Buhara Medresesi’nde eğitim alan daha sonra Kargalı Medresesi’nde mollalık yapan hazret, Zakir’e nasihat vermek için onu görmeye gelir. Fakat eski öğrencisinin karşısında yeterli olmadığı anlaşılır. Eski usul eğitimin verildiği medreselerin zayıf ve boş olduğu ortaya çıkar.

“Rehet Kün”⁴⁴ (1910) hikâyesinde din ve şariat baskısına maruz kalan Tatar Möhip Karçık ve Gaynicamal adındaki Tatar kadınlarının hayatı anlatılır. Hikâyenin diğer kişisi Zakir tatilde bir Rus kızı ile tanışır. Zakir’in bu Rus kızı ile dolaşmasını Möhip ve Gaynicamal günâh olarak karşılamaktadır (Klimoviç, 1976). Gaynicamal birkaç saatliğine dışarı çıktığında hayatının en mutlu anlarını yaşar. “Rahat Kün” hikâyesi 20. yüzyılın başlarında Tatar kadınlarının günlük hayatta nasıl kısıtlandığını gösteren gerçek bir belge niteliğindedir. Fatih Emirhan edebî çalışmalarında ve makalelerinde bu konuya yer verir. G. Tukay, G. İbrahimov, Ş. Kamal Tatar kadınlarının kaderini konu olarak işleyen diğer yazarlardandır. Kadına yapılan köle muamelesi onun özgürleşmesini ve gelişmesini engeller. Fatih Emirhan “Rehet Kün”, “Tatar Kızı” ve diğer eserlerinde evrensel insanlık düşüncesinin yeni yöntemlerini anlatır. Bu nedenle farklı milletlerden okuyucuların takdirini kazanır. Bir kadının ruhsal ve toplumsal özgürlüğünü eserlerinde konu olarak işlediği için Tatar kadınlarının geleceğine dair umutlar yeşerir. “Rehet Kün” hikâyesinde Gaynicamal şariatın sözünden çıkamayan bir kadını temsil eder. “Hayat” hikâyesinde ise haksızlık karşısında mücadele veren kadın kahraman vardır (Veliyev, 1881).

⁴⁴ Rahat Gün

Fatih Emirhan'ın edebî çalışmalarında çevirileri de yer alır. “Paris Komünü Tarihi” makalesinin çevirileri 1906 yılında *Elgasrél Cedit* dergisinde yayımlanır. Bu makalede insanlara devrim çağrısı yapılır. “Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!” sloganı Tatar Türkçesine ilk defa Fatih tarafından çevrilir. *El-İslah* gazetesinde Duma Meclisi ile ilgili makaleler yayımlar (1907). Burjuvaziyi destekleyen Harbiyelileri, fakirlere değil de zenginlere yardım ettiği için eleştirir. Kuralların halktan ve işverenden yana değiştirilmesi gerektiğini söyler. Makalelerinde Ekimcileri, kara güruh⁴⁵cuları anlatır. Fatih Emirhan günlük basının, sınıf farklılıklarında yaşanan karmaşayı önlemekte önemli bir araç olduğunu düşünür. Bu nedenle dergi ve gazete faaliyetlerinde aktif rol oynar. Yayınlarına gizli başlayan *El-İslah* gazetesi daha sonra yayınlarına resmî olarak devam eder. Fakat uygulanan sansürlerden dolayı gazetede ekonomik sıkıntılar başlar. Gazetenin gençlere ücretsiz dağıtılması da yazarları zor durumda bırakır. Fatih Emirhan, G. Tukay, S. Rahmankuliy, V. Bahtiyarov gibi idealist yazarlar maddi talepte bulunmadan gazetede çalışmaya devam eder. *El-İslah* gazetesinde dünya edebiyatları ve o edebiyatların yazarları da takip edilir. Hatta N. Gogol'un ölüm yıl dönümünde onunla ilgili bir makale yayımlanır. Fatih Emirhan, G. Tukay, G. Kamal gibi ahlaklı yazarlar Tatar halkına millî şuur kazandırmaya devam eder. Baskıcı yönetim *El-İslah* gazetesini kapatır. Fakat devrimci demokratik düşüncenin gelişimini engelleyemezler (Nefiykov, 1976).

Yalt-Yolt dergisinin editörleri Fatih Emirhan'ın hayal gücünün zengin ve üslubunun güzel olduğunu söylerler. *Yéşén* ve *Yalt-Yolt* dergilerinde onun makaleleri yayımlanır. G. Tukay, G. Kamal ve diğer yazarların çalışmalarını yakından takip ederek incelemelerde bulunur. Ayrıca H. Yamaşev, G. Kamal, M. Vahitov ve arkadaşlarını destekler. Yaşadığı tüm zorluklara rağmen, geleceğe olan inancını kaybetmez (Nefiykov, 1976).

Fatih Emirhan'ın “Tatar Kızı” ve “Semigulla Abzıy” hikâyeleri Rusçaya çevrilir. Eserleri Rusçaya çevrilen diğer yazarlar şunlardır: G. Tukay, S. Remiyev, M. Gafuri, Ş. Babiç, G. İbrahimov, Ş. Kamal. “Tatar Kızı”, *Ogonek* dergisinin 21. sayısında yayımlanır (Çeviren G. Hantemirova). Tatar kitap neşriyatının çocuk edebiyatı baskısında “Necip” hikâyesi “İlk Çiçek” (Çeviren Y. Karev) adı ile yayımlanır. “Tanımaganlıktan Tanıştık” hikâyesi G. İbrahimov tarafından 1950 yılında Rusçaya çevrilir. Yaşadığı dönem itibariyle edebi dilin kurallarını koruyan yazar, eserlerinde Arapça ve Farsça kelimeler kullanır. “Bérénçé Aşkinu” ve “Milletné Terakkıy İtterü” hikâyesi 1975 yılında çıkan edebiyat koleksiyonunda Rusçaya çevrilerek yayımlanır. “Tatar Kızı”, “Semigulla Abzıy”, “Fethulla Hazret”,

⁴⁵ Eski düşünceli, cahil, gelenek yanlısı anlamında kullanılmıştır.

“Hayat” hikâyeleri 5 kez Rusça yayımlanır. Kazan’daki Tiyatrocular Evi’nde Fatih Emirhan’ın 90. doğum yıl dönümü münasebetiyle bir gece düzenlenir. Edebiyatçıların ve Tatar Sovyet aydınlarının katıldığı bu programda Fatih Emirhan ve eserleri saygıyla anılır (Safiullina, 1976).

Sonuç olarak denilebilir ki 20. yüzyıl Tatar edebiyatında Tatar şiirinin öncüsü G. Tukay ise düzyazının öncüsü de Fatih Emirhan ve G. İshaki’dir. Fatih Emirhan, G. Tukay’ın her zaman manevi destekçisi olmuş, edebiyattaki doğuşuna yardım etmiştir (URL-4, 2006). Edebiyat alanında şekil ve üslup açısından değerlendirmeler de yapmıştır. Yaptığı hizmetler ile Tatar edebiyatını Batı edebiyatları ile aynı seviyeye çıkarmıştır (Velidi, 2005: 42). Tatar dünyası hakkında kaleme aldığı orijinal eserler ile 20. yüzyıl Tatar edebiyatının ilerlemesinde katkılarda bulunmuştur.

2.3. Eserleri

Hikâyeler

Garefe Kiç Töşemde 1907

Kartaydım 1907

Milletné Terrakkıy İtterü 1908

Bayramlar 1909

Tanımaganlıktan Tanıştık 1909

Tatar Kızı 1909

Rehet Kün 1910

Semigulla Abzıy 1910

Gündüzki Seher Yaki Ruzasızlar 1911

Kadérlé Minutlar 1912

Hezret Ügitlerge Kildé 1912

Bérénçé Aşkını 1912

Ay Üstünde Zühre Kız 1913

Bér Herabede 1913

Kurban 1913

Ul Ükséz Bala Şul 1913

Suyumbike 1913

Gabdélbasıyr Gışkı 1914

Babalar Atavı 1914

Tans Kiçesé 1915

Salihcan Kari 1916

Feréşteler Yuatsınlar Siné 1914

Yaz İséréklégénde 1916

Hoca Nasrétdin Kızının Uğılı

Necip 1914

Çeçekler Kitérégéz Miña 1920

Mensur Şiir

Taziye 1922

Uzun Hikâyeler

Fethulla Hezret 1909

Heyat 1911

Şefigulla Agay 1924

Drama Eserleri

Yeşler 1909

Tigézsézler 1914

Roman

Ortalıkta 1911-1912

3. TEMATİK İNCELEME

3.1. Hikâyelerin Özetleri

3.1.1. Fethulla Hazret

Fatih Emirhan'ın en ilginç eserlerinden biri olan “Fethulla Hazret” hikâyesi yazıldığı dönemde çok ses getirir. Hikâye 34 bölümden oluşur. Hikâyede adı geçen kişiler: Fethulla Hazret, Ahmet Efendi ve karısı, çocukları Leyla, Nefise ve Ziya, Prof. Müslimov, cami imamı, Miñlisılı Abıstay⁴⁶ ve diğerleri. Hikâyenin girişinde Fethulla Hazret'in kısa bir biyografisine yer verilir. Hikâye 1950 yılında geçer. 42 yıl önce vefat eden Fethulla Hazret'in diriltilmesi ve başından geçen olaylar anlatılır. Fethulla Hazret 1908 yılında Kazan'da mollalık yapar. “Din ve Maişet” adlı dergide makaleleri yayımlanır. Aydınlanmaya karşı olan ve kara güruh⁴⁷ bir din adamı olan Fethulla Hazret'in diriltilmesini oğlu Ahmet'ten başka kimse istemez. Geçmişte Ahmet'in hayatına babası yardımcı olur şimdi ise babasının hayatına Ahmet yardımcı olmaktadır.

1950 yılının Zilhicce ayının sekizinci gününde Kazan Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Tatar, Rus ve başka milletlerden olan öğrencilerin gözleri önünde Fethulla Hazret dirilitir. Uyandığında şaşkınlığa uğrar ve nerede olduğunu anlayamaz. Oğlu Ahmet'i ilk başta tanıyamaz. Onun Rus olduğunu ve kendisini de Rus yapmaya geldiklerini zanneder. Ahmet babasını eve götürür. O, otomobile binmek, Ahmet'in evine gitmek istemez. Çünkü karşılaştığı şeylerin Rus âdeti olduğunu zanneder. Fethulla Hazret kendisi için hazırlanan odada yalnız kalır. Duvarda gördüğü Gabdélkayyum Nasırî'nin resmini bir bıçak bularak parçalar. Onun misyoner olduğunu düşünür. Fethulla Hazret pencereden dışarı baktığında uçan insanlar, insan suretinde binalar, büyük büyük binalar, mağazalar görür ve gördüğü her şeyi cennete benzetir.

Bir bayram sabahı Ahmet Efendi ve ailesi camiye gitmek için hazırlanırlar. Fethulla Hazret üzerindeki kıyafetlerin Rus kıyafeti olduğunu, onlarla camiye gidemeyeceğini söyler. Onların yerine eski usul sarık ve kaftan giymek ister. Eğer sarık ve kaftan giymezse, onu ülema sınıfından saymayacaklarını ve bu nedenle sadaka toplayamayacağını söyler. Fakat bu isteği kabul edilmez. Hazret caminin büyüklüğünü görünce şaşırır. Kadın kılığında

⁴⁶ Molla Hanımı, okullarda din eğitimi veren kadın hoca.

⁴⁷ Cahil anlamında kullanılmıştır.

camiiye giren hazret güzel bir kadının yanında namaza durmak ister. Erkeklerin bir tarafta, kadınların diğerk tarafta namaza durduklarını görünce hayal kırıklığına uğrar.

Hikâyenin 13. bölümünde Fethulla Hazret ve oğlu Ahmet Efendi, Aydınlar Kulübü'ne giderler. Kulübün her şeyi ona tuhaf gelir. Yukarılara çıkan asansör, bir kişiyi bin yaparak gösteren aynalı odalar, kıymetli manzaralardan yapılan ormanlık, su odası ve hava kayıkları...

Eve döndüklerinde hazret odasında yalnız kalır ve duvarda asılı duran aynalı telefonu görünce ne olduğunu anlayamaz. Telefon çalar, telefonda bir gencin sureti belirir ve o genç, Leyla ile görüşmek istediğini söyler. Hazret bu gencin evin içine girdiğini sanır. Kapıyı üzerine kilitleyerek Ahmet'i çağırmaya gider. Hazret, Ahmet'i odaya getirir. Bu sırada cevap alamayan genç telefonu kapatır. Hazret odada genci bulamaz. Olayın ne olduğunu anlayan Leyla dedesinin bu şaşkınlığına güler. Fethulla Hazret bunların usul-i cedit fitnessi olduğunu söyler.

Ahmet ve ailesi tiyatroya gitmek için hazırlanırlar. Fethulla Hazret onlara izin vermediğini, eğer giderlerse kâfir olacaklarını söyler. Ahmet ise kâfir olmanın geçmişte kaldığını, millete faydalı olan şeylerin yasak olmadığını söyleyerek babasına cevap verir. Fethulla Hazret onlarla beraber tiyatroya gider. Tiyatroda "İfrat ve Mezmum" adında iki perdelik komedi ve "Din Koruyucuları" adında üç perdelik trajikomedî oynanır.

Hikâyenin 31. bölümünde Miñlisılı adında bir kadının diriltirme olayı anlatılır. Miñlisılı'nun diriltimesi esnasında hazret olay çıkarır. Bu nedenle Ahmet Efendi onu dışarı çıkararak resim müzesine götürür. Burada da bir adam ile tartışır. Ahmet Efendi ortamı yumuşatır. Müzede çocuğunu döven bir kadın ve karısını döven bir adam resmi görür. Hazret bu resimleri gördüğünde çok sevinir. Daha sonra Ahmet'in cebinden bir ses geldiğini duyar. Bu ses aynalı telefondan gelir. Telefonda Leyla'nın sureti görünür. Hazret onu gördüğünde korkar. Ahmet Efendi, babasına bunun aynalı çubuksuz telefon olduğunu söylese de hazret ona inanmaz.

Miñlisılı Abıstay, Ahmet Efendi'nin evine misafir olur. Kendisi için hazırlanan odaya gittiğinde odadaki aynada kendine bakar. Gördüğü suret karşısında çok şaşırır. Çünkü Miñlisılı tekrar diriltildiğinde genç bir kız değil artık yaşlı bir kadındır. Miñlisılı pencereden dışarı bakar ve büyük büyük binalar, tamamen aynadan yapıli ziynetli saraylar ve onların yapıldığı resimler onu hayran bırakır. İnsan suretinde gördüğü binalar ise onu korkutur. Uçan bir delikanlı gördüğünde korkudan bayılır. Fethulla Hazret, Miñlisılı'ya korkularından kurtulması için yazı mürekkebi içirir. Ahmet'in karısı ve çocukları buna engel olamaz.

Fethulla Hazret hikâyesinde fantastik unsurlar bulunur. 42 yıl sonra tekrar hayata gözlerini açan Fethulla Hazret yeni alışkanlıklar, yeni âdetler ile karşılaşır. Ona her şey yabancı gelir. Bu yeni düzene alışamaz. Kendi yaşadığı döneme göre dirildiği bu dönemde daha modern bir hayat sürülmektedir. Tiyatrolara, müzelere, eğlence kulüplerine gitmek, piyano çalıp şarkı söylemek ayıp sayılmaz. Kadınlar ve kızlar istediği gibi dışarı çıkar, istediği gibi davranır.

Sonuç olarak denilebilir ki Fatih Emirhan bu hikâyesinde eski tip medreseleri, cahil din adamlarını ve mollaları eleştirir. Fethulla Hazret eskiyi, oğlu Ahmet Efendi ise yeniyi diğer bir deyişle modernizmi temsil eder. Fethulla Hazret eski düzeni geri getirmeye çalışır. Aynı zamanda kadın düşkünü olan Fethulla Hazret'in, görünüşü bir molla gibi olsa da davranışları ile tam tersi bir tutum sergiler. Gittiği her ortamda sorun çıkarır. Camide bir kadını yanağından öpmesi sonucu kadından tokat yer. Tiyatroda oyunculara bağırır. Resim müzesinde başka bir ziyaretçi ile tartışır. Eve gelen misafir kızlara sarılmak ister. Fatih Emirhan, Fethulla Hazret karakteri ile dini çıkarları için kullanan ve din kisvesi altında insanları kandıran din adamlarını hedef alır.

3.1.2. Hayat

Hayat hikâyesi 17 bölümden oluşur. Her bölümün başlığını hikâyenin içinde geçen cümleler oluşturur. Hikâyede adı geçen kişiler şunlardır: Hayat, babası Burhan Efendi, annesi Gazize Abıstay, hizmetçi Bibi⁴⁸, Liza, Mihail, Emine, Rukiye, Seyit, Gali Arslanov, öğretmen Anna Petrovna, öğrenci Nikolay İvaniç. Bir Tatar kızı olan Hayat, Rus mahallesinde yaşar. İki kültür ile iç içe büyür. Diğer Tatar kızlarına göre daha rahat bir hayat sürmektedir. Hayat, güzelliği ile bütün dikkatleri üzerine çeker. O, bir kış geçene kadar birden büyür. Hayat, 16 yaşında olmasına rağmen boyu posu ile yetişkin kızlardan farksız görünür.

Hayat ve Liza çocukluktan beri tanışan iki yakın arkadaşdır. Fakat Liza, Rus kızı olduğu için ikisinin aldığı terbiye ve eğitim farklıdır. Hayat ile Liza ciddi meseleler hakkında konuşmaz, birbirlerinin hayatına karışmazlar. Hayat'ın Rus dilini çok iyi bilmesi ve küçüklükten beri Rus ailelerine özellikle de Lizalara gidip gelmesi, Rus cemiyetindeki örf ve âdetleri iyi öğrenmesini sağlar. Hayat, Liza ile beraber onların yazlığına gider. O, burada Liza'nın abisi Mihail ile karşılaşır. Mihail de Hayat'ın güzelliğinden övgü dolu sözlerle bahseder. Mihail, büyüyüp genç kız olan Hayat'tan hoşlanır. Hayat da Mihail'e ilgi duyar. Fakat kendisinin

⁴⁸ Halk ağzında hala anlamına gelir.

Müslüman Tatar kızı, Mihail'in Rus genci olması onlar için engel teşkil etmektedir. Mihail, Hayat'a onu sevdiğini ve ondan cevap beklediğini söyler. İlk defa şahit olduğu bu duygular Hayat'ı heyecanlandırır. Hayat, eve döndüğünde odasında düşüncelere dalar. Aklına önceki akşam oynadıkları oyunda verilen mektuplar gelir. Onları tekrar okur. Mektupların birinde onun Müslüman kızı olduğu hatırlatılır.

Hayat, arkadaşı Emine ve ablası Rukiye'nin evine gider. Emine, Müslüman Tatar kızı olmasına rağmen evinde Rus hizmetçi vardır. Emine, Rukiye ve Hayat tiyatroya giderler. Burada Hayat güzelliği ile etrafındaki gençleri etkiler. Hayat kendini izleyen bir genç ile göz göze gelir. Bu genç tanışmak için Hayat'a üzerinde isminin yazılı olduğu bir kartvizit gönderir. Adı Gali Arslanov olan bu genç bir günlüğüne iş için şehre gelmiştir. Hayat, Gali Arslanov'u beğenir. Fakat onun Müslüman olmasına rağmen tanışma isteği kabul edilmez. Rehime Abıstay buna engel olur. Hayat'ın içi sıkılır. Hayat içinde canlanan yeni duyguları Emine ve Rukiye'nin evinden kendi evine taşır. Kendi evlerinde Rehimovlarınki gibi elektrik kullanılmıyor olması, hizmetçilerinin de Rus kızı yerine Bibi olması, ufak tefek şeyler bazen Hayat'ı keyifsizlendirir.

Bir gün Hayat odasında oturup kendi kendine bir şeyler ile uğraşırken annesi Gazize Abıstay ona bir fotoğraf getirir. Ona fotoğraftaki delikanlıyı tanıyıp tanımadığını sorar. Gazize Abıstay bu delikanlının G şehrindeki Salih Fatihov isimli genç, çok zengin, çok edepli, çok yakışıklı biri olduğunu ve ona dünürücü geldiğini söyler. Hayat bu beklenmedik durum karşısında şaşırır. Ne yapacağını düşünür. Salih'i, evini, evindeki hayatı göz önüne getirerek bu evliliğin hayalini kurar. Salih'in evini, içinde piyanonun da olduğu Rehimovların evine benzetir. Zihninde konserlere, tiyatrolara giden bir Salih canlandırır. Hayat'ın kafası karışır. Derin düşüncelere daldığında arkadaşı Emine çıkagelir. Salih'in fotoğrafını ona da gösterir. Kabul edeyim mi diye Emine'ye sorar. Sevmediği ve tanımadığı biri ile evlenmenin doğru olup olmadığı konusunda tartışırlar. Kabul etmek için olumlu sebepleri sıralarlar.

Salih, zengin ve edeplidir. Aynı zamanda yakışıklıdır da. Avrupalı gibi giyinir. Böyle bir teklifi kabul etmezse annesinin ve babasının keyifsizleneceğini düşünür. Kabul etme yönünde en kuvvetli sebep Hayat'ın N şehrinden gitmek istemesidir. Emine kabul etmesi gerektiğini, nasıl olsa bir gün hepsinin evleneceğini söyleyerek onu ikna etmeye çalışır.

Salih ile Hayat karşı karşıya geldiğinde önce utanırlar. Salih kendisi ile tanışmak istese de o Salih ile nikâha kadar tanışmayı istemez. İlkbaharın serin hoş kokulu gecelerinde Hayat'ın yüreğinde bilmediği bir duygu uyanır. Kaygı, mutluluk, özlem ve daha başka duygular vardır. Hayat, ilkbahar gecelerinde bu duygular ile sarhoş olur. Gecenin serin havası, ilkbahardaki hoş koku kati bir karar vermesine yardımcı olur. Hayat, Salih ile evlenmeyi

kabul eder. Son aylarda Hayat'ın iç sıkıntısı azalmaya başlar. Hayat, Salih'in odasına gizlice geldiğini, ona şarkı söylediğini, dombra çaldığını, kendisini öptüğünü hayal eder. Hayat, Salih'i sevmek için dua eder. Yazar hikâyeyi şu sözlerle bitirir:

İlahi muhabbet ver! İlahi ömürlük muhabbet ver şimdi, dedi. Bu dilek kızlık vaktinin en sonuncusu ve onunla beraber en kuvvetli dileğiydi.

3.1.3. Şefigulla Agay

Şefigullay Agay, Fatih Emirhan'ın 1924 yılında yazdığı hiciv türünde bir eserdir. Hikâye sekiz bölümden oluşur. Hikâyede adı geçen kişiler şunlardır: Şefigulla Agay, eşi Servicamal, yoldaş Mihaylov, Rehimov, Möhib Abıstay ve parti üyeleri. Hikâyenin başkarakteri Şefigulla, Lenin ve parti hayranıdır. Hikâye Lenin'in ölüm mitingi ile başlar. Şefigulla Agay, Lenin öldüğü için çok üzgündür. Evine üzgün bir halde döner. Eşi Servi ile bu konuda konuşur. Eşini inançlarından dolayı eleştirir. Onda dinî afyon olduğunu söyler. Duvarda asılı duran besmele yazısını alır, yırtarak sekiz parçaya böler. Bunu yaparak işçi arkadaşlarına örnek olduğunu düşünür. Eşine partiye üye olduğu için şanslı olduğunu söyler. Şefigulla, mitingden döndüğü bir gün Servi'yi boşadığını, ona tekrar Sovyet nikâhı yapacağını ve imam nikâhı ile yaşanmayacağını söyler.

Şefigulla partili olmayı büyük bir gurur kaynağı olarak görür. Boynuna kırmızı bayrak takar. Onlara yaranmak için kendi oğlunun bile ismini değiştirmeye karar verir. Servi'ye oğlu Veliulla'yı hazırlamasını, onu kulübe götürüp Sovyet ismi vereceğini söyler. Servicamal bunu kabul etmez ama Şefigulla'ya laf anlatamaz. Veliulla'yı kırmızı bayrağa sararak onu kulübe götürür. Önce “kırmızı hayat inşası” hakkında konuşma dinlerler. Ardından isim verme merasimine geçerler. Kulüpte bulunanlar sırayla Sovyet ismini teklif ederler. En sonunda adının Vladimir olmasına karar verirler. Çocuğun üstüne yaçeykanın⁴⁹ kırmızı bayrağını örterler. Çocuğa giysi ve kırmızı kumaş hediye ederler. Ailesine fabrika hesabından 30 sum⁵⁰ para verirler ve çocuğa eğitim için ayda 10 sum para vermek üzere anlaşılır.

Şefigulla çocukların İternatsiyonal marşını söylemeden uyumasına sinirlenir. Onları uykularından uyandırarak İternatsiyonal marşını söylettirir. Servi'yi de çocuklara marş söylettirmedeği için azarlar. Şefigulla 1 Mayıs gününü sevinçle karşılar. Bugünü kutsal sayarak evde hazırlık yapar. Gösteriye çıkma zamanı olduğunu, aziz bayram gününü uyku

⁴⁹ Takım, hücre.

⁵⁰ Sovyetler Birliği'nde kullanılan para birimi.

ile geçirmenin doğru olmadığını söyleyerek çocuklarını uykusundan uyandırır. Çocukları 1 Mayıs gösterisine götürmek için evden çıkar.

Yorgun argın eve dönen Şefigulla, çocuklar partide rahat durmadığı için öfkeli. Bundan Servi'yi suçlu tutar. Dört beş gün sonra Ramazan Bayramı olacağını, ona kendi bayram gününde rahat vermeyeceğini söyler. Ramazan Bayramı'nın olduğu gün Servi'nin hazırlık yapmasına izin vermez. Gösterilere Veliulla da gittiği için hastalanır. Şefigulla çocuğun hastalanmasını Servi'nin partili olmamasına bağlar. Parti üyelerinden yardım istemeyi düşünür. Fakat çok geçmeden çocukları Veliulla vefat eder. Çocuğunun ölümüne üzülüp ağlasa da hâlâ partinin gözüne girme derdindedir. Cenazesini defnederken Sovyet usullerine göre bir merasim düzenler. Çocuğun tabutunu kırmızıya boyattırır. Onu Müslüman mezarlığına değil de ortak kabirler mezarlığına defneder. Bununla işçi arkadaşlarına örnek olmak ister.

Şefigulla Agay Moskova'ya gidip Vladimir İliç'in yürüdüğü sokakları, yaşadığı evi ve kabrini görmek ister. Vladimir'in gezdiği sokakları, onun mezarını kutsal sayar. Moskova'ya gitmekle Hacca gitmeyi bir tutar. Moskova'ya gitmek için köydeki evini satar. Yola çıkmak için hazırlık yapar. Yanına dört tane kırmızı bayrak alır. Hazırlık tamamlanınca karısına ve çocuklarına veda eder. O gittikten üç gün sonra "Kırmızı Dil" isimli gazetede onunla ilgi bir haber çıkar.

İşçi köylülere de bir örnek.⁵¹

Halktaki bilincin artması hızla devam ediyor. 60 yaşlarına yaklaşan dost olmuş Tatar işçisi Şefigulla yakın zamanda partiye alınmış olsa da dinî afyonları cehennem olsun. Aklını eksiksiz gösterdik. Karısının besmele olan kâğıdını parça pinçik edip işçilerin önünde üzerlerini ezdi. Yeni doğan çocuğuna Vladimir ismini koydu. Tatar burjuvaları, mollaları, zengin köylüleri, kutladıkları bayramları, cehenneme gönderip Sovyet bayramlarını kutlamaya başladı. (Yaşayan kilisenin kutladığı Paskalya bayramını da yeni takvime göre kutladı)

Ailesinde kırmızı hayat kurup karısından, hocaların okuduğu imam nikâhını bozarak komünistlerin resmi nikâhı ile yaşamaya başladı. Çocukların tüm dinî kayıtlarını afyonlardan kurtarıp tam bir komünist yaşamıyla yaşamayı öğretti. Sonunda yoldaş Lenin'in tabutunu ziyaret etmek için köyündeki evini satıp Moskova'ya gitti. Yoldaş Şefigulla merkez partisinin, komite ve Sovyet yönetiminin temsilcisi yoldaş Kali'ye tüm işçilerden ve köylülerden kırmızı bayrak getirecek. Bu bilinçli ihtiyarın, tezgâhta çalışması, yakında

⁵¹ Bu yazı Tatarca-Rusça karışık olarak yazılmıştır. Biz ikisini de Türkçeye çevirerek verdik.

ellinci yılını dolduracak. Fabrika yaçeykasının önerisiyle fabrika yönetimi onu hizmet kahramanı olarak ilan edecektir... 1924

3.2. Hikâyelerin Tematik Yönden İncelenmesi

3.3. Eğitim

Eğitim, Fatih Emirhan'ın önem verdiği ve üzerinde durduğu konulardan biridir. Kendisi medresede aldığı eğitimle yetinmemiş, lise diploması almak için başvuruda bulunmuştur. Sadece Rus edebiyatını değil, Batı ve Türk edebiyatlarını da yakından takip etmiştir. Kadınların ve kızların eğitim almasını savunmuş, Tatar kadınlarının toplumda söz sahibi olması için gayret göstermiştir. Ayrıca eserlerinde bu konuyla birlikte Tatar gençlerinin geleceğine de yer vermiştir.

3.3.1. Fatih Emirhan'ın Yaşadığı Dönemde Tatar Toplumunda Eğitim Durumu

Fatih Emirhan medrese usulü eğitim verildiği, kız çocukların eğitimine önem verilmediği, dinî eğitimin ön planda olduğu bir ortamda dünyaya gelmiştir. Babası molla olan Fatih de ilk eğitimini mahalle medresesinde almıştır. Medrese eğitimi ile yetinmeyen yazar Rusça öğrenmiş ve Rus edebiyatını yakından takip etme fırsatı yakalamıştır.

Fatih Emirhan Tatar halkının aydınlanması için büyük gayretler sarf etmiş bir sanatçıdır. Eserlerinde karşımıza çıkan önemli sosyal olgulardan biri de eğitimidir. O, geleneksel eğitim sistemini ve modern eğitim sistemini eserlerinde konu olarak işlemiştir. Tatar halkını her zaman eğitilmiş ve kültürlü görmek istemiştir.

Fatih Emirhan sadece “Fethulla Hazret”, “Hayat”, “Şefigulla Agay”da değil hikâyelerinin hemen hepsinde toplumdaki yanlış bilgileri ve inanışları tespit ederek toplumu eğitmeyi amaçlamıştır.

3.3.2. Eski ve Yeni Eğitim Tartışması

20. yüzyılın ilk başlarında Tatar halkında geleneksel eğitim görülür. Tatar çocukları eğitimi hocanın hanımı abıstaydan alır. Kız çocukları yedi yaşından sonra okula gönderilmez. *“Hayat yedi yaşından on dört yaşına kadar Melihe Abıstayda okuyup”* (H, 140).

Hayat'ın aynı mahallede yaşadığı, çocukluktan beri tanıştığı arkadaşı Liza'nın Rus olması aldıkları eğitimin de farklı olmasına neden olur. Hayat, eğitimini abıstaydan geleneksel

yöntemlerle alırken Liza ise Rus okulunda eğitim almaktadır. “Gimnaziya⁵² Liza’ya bir taraftan Rus milliyetçiliği aşulamaya çalışıyor, diğer taraftan Rus edebiyatı ile tanıştırtıp, onun gönlünün ne takip edeceği konusunda fikir veriyordu” (H, 140).

Yazar “Hayat” adlı hikâyesinde eğitim konusuna değinir. Hikâyede yazar kahramanları kesin çizgilerle iyi ve kötü diye ayırmaz. Bu nedenle realist bakış açısı ile değerlendirilebilir. Onları her insana has duyguları ile verir. Bu eserde eski eğitim yöntemleri ile yeni eğitim arasındaki farkı gösteren bölümler bulunmaktadır.

“Lakin aldıkları terbiyenin böyle birbirlerine zıt olmaları genç kızların yakınlığını bozmadı. Hayat ile Liza hiçbir zaman ciddi meseleler hakkında konuşmuyorlar, birbirlerinin hayatına karışmıyorlardı. Hayat’ın Rus dilini çok iyi bilmesi ve küçüklükten beri Rus ailelerine özellikle de Miyesnikovlara gidip gelmesi, Rus cemiyetindeki örf ve adetleri iyi öğrenmiş olması, yetiştirme tarzı arasındaki bu büyük farkı kapatıyordu. Gıymadovların da aile hayatları Miyesnikovlara benzemiyordu. Burhan Efendi basit bir Tatar tüccarı ve sıradan bir Tatar zengin hayatı yaşayan kişiydi. Bundan dolayı onun evindeki herkes kendi isteği ve kendi duyguları ile yaşamaktan ziyade, eskiden beri gelen kurallarla yaşamalı ve bu kurallar çerçevesinde yaşamaları gerekiyordu. Ama Miyesnikovlar ailesinde bazı şeyler hariç dikkate almadığımız birkaç şey var. Bu ailede herkesin kendi isteği, kendi duyguları pek çok yerde pek çok şeyden önde tutuluyordu” (H, 141).

Hikâyede Liza modern yöntemlerin olduğu bir Rus okulunda eğitim görmektedir. Hayat ise eski yöntemler ile eğitim almaktadır. Yedi yaşından sonra geleneksel yöntemler ile bir diğer adıyla abıstaydan eğitimine devam etmektedir. “Melihe Abıstay, Hayat’ı tamamıyla farklı bir şekilde yetiştirdi. Önce o, ona çok uzun bir süre ve zorluk ile yazıyı öğretti. Sonra Müslümanların hayatı için eskiden beri gelen kuralları öğretti” (H, 140-141).

Tatar toplumunda çocuklarına yeni usuller ile eğitim aldırın Tatar aileler de vardır. Ailelerin zengin olması da bunda etkilidir. Hayat’ın arkadaşı Emine Rehimova zengin ve modern bir aileye sahiptir. “Kızlar kol kola girerek koridora doğru yürümeye başladı. Onların karşısına uzunca, zayıf, ensesini biraz çıkaran fesli delikanlı çıktı. Bu, Rehimovların küçük çacuklarını yeni usül ile Tatarca okutan öğretmendi. Her gün aynı vakitte çocuklara ders vermeye geliyordu” (H, 164).

Fatih Emirhan’ın “Şefigulla Agay” adlı hikâyesinde de eğitimsiz insanların davranışlarından bahsedilmektedir. Yazar bu hikâyesinde eğitimsiz insanların kendilerini topluma kabul

⁵² Rus Okulu.

ettirmek için olduklarından farklı görünmeye çalışmalarını eleştirerek onların bu tavırlarıyla nasıl gülünç duruma düştüklerini anlatır.

3.3.3. Fatih Emirhan'ın Eserlerinde Kadınların Özgürlüğü

Tatar edebiyatında kadınların özgürlüğü teması yazılı edebiyat başlamadan önce “beyit” adı verilen sözlü edebiyat ürünlerinde işlenir. Tatar halk edebiyatının ürünü olan beyitlerde çeşitli konular ve kadın hakları konusu yer alır. Örneğin Nevruz Beyti, Yedi Kız Beyti, Kız Satma Beyiti, Babam Verdi Bir Cahile Beyiti vb. eserler kadın haklarının yer aldığı beyitlerdir. Kadınların özgürlüğü konusu zamanla Tatar edebiyatında şiir, hikâye ve roman türlerinde en çok işlenen konulardan biri haline gelir (Adiloğlu, 2020: 150).

20. yüzyıl başlarında kadınların özgürlüğü Tatar edebiyatının önemli sorunlarından biri hâline gelir. Toplumsal bir sorun olan bu meseleyi Fatih Emirhan gibi hümanist bir yazarın görmezden gelmesi söz konusu olamazdı. Ekim Devrimi'nden önce kadınların zorlu bir hayatı vardır. Ekim Devrimi'nin ardından oluşan siyasî boşluktan yararlanan; özgürlük, demokrasi ve hümanizm savunucusu olan yazarların dikkatini kadınların özgürlüğü teması çeker. Örneğin Nevruz Bayeton medreseye gitmek için erkek kılığına giren iki Tatar kızını anlatır (Heyérnisa Beyété ve Feyruze Kız Beyété). 19. yüzyıl şairi Gaziza Samitova Tatar kadınlarının zorlu kaderine şiirlerinde yer verir. Kadınlar özgür ve erkeklerle eşit haklara sahip olmak ister. Kadınların bu istekleri dönemin süreli yayınlarında ve edebiyatında kendine yer bulur (Hantimerova, 1977: 155).

Tatar edebiyatında “kadın meselesini” tema olarak işleyen bir diğer yazar Gabdélcabbar Kandalıy'dır (1797-1860). 1850'li yıllarda yazdığı tahmin edilen “Sehipcamal”⁵³ adlı eserinde bir âşk hikâyesi etrafında Tatar toplumunun üst ve alt zümrelerinde bulunan kadınların hayatını anlatır. Eserin olay örgüsü eğitilmiş genç bir imam ile köyün güzel kızı Sehipcamal arasında geçer. Genç imam Sehipcamal ile evlenmek ister. Fakat babası onu köylerindeki dul ve cahil bir adam ile evlendirir. Kocasından sürekli dövülen Sehipcamal, 25 yaşında hayatını kaybeder. Burada yazar Tatar kızlarının eğitilmiş ve kültürlü erkeklerle evlenmesinin öneminden bahsetmektedir (Adiloğlu, 2020: 150-151).

G. Tukay *Oklar* dergisinde (02.07.1906) yayımlanan “Tatar Kızları” şiirinde kadın hak ve hürriyetleri konusuna değinir. “Feryat” şiirinde de Tatar kadınlarının çirkin hayatını ve bunun sebeplerini açıklar. Fatih Emirhan kadınların özgürlüğü konusuna özellikle önem

⁵³ Sahipcemâl

gösterir. Eserlerinin çoğunda kadınların özgürlüğünden ve onların haklarından bahseder. Onun eserlerinde oluşturduğu her karakterin kendi dünyası ve kendi özellikleri vardır. Fatih Emirhan sosyo-psikolojik nesrin kurucularından biri kabul edilir. “Kadérlé Minutlar”, “Fethulla Hazret”, “Hayat”, “Tanımaganlıktan Tanıştık” hikâyelerinde kahramanların psikolojilerini ustalıkla yansıtır. Tatar kadınlarının zorlu kaderini anlattığı “Tatar Kızı” hikâyesi yayımlandığı dönemde büyük ses getirir. Hikâyenin başında “Diri diri gömülmek istemeyen Doğu’nun Müslüman kızlarına ithaf edilmiştir” yazısı yer alır. Fatih Emirhan cahiliye döneminde uygulanan kız çocuklarını diri diri gömme âdetini Tatar kızlarının kaderi ile benzetir. Hikâyede kişilerin ismi yoktur. Hikâyede karakterlerin isminin olmaması onların toplumda insan olarak yer edinmemiş olmalarını gösterir. Karakterler sembolik imgelerle anlatılır. Tatar kızını eve hapseden, onu yaşayan oyuncak bir bebeğe dönüştüren karanlık güç imgesi vardır. Bu sembolik imgelerle Tatar toplumunda hâkim olan dinî fanatizm ve eski gelenekler temsil edilir. Tatar kızlarının zorlu kaderi ise “Tatar Kızı” ile simgeleştirilir. “Hayat” hikâyesinde de aynı konu yer alır. Dinî kısıtlamaların neden olduğu trajik olaylar vardır. Hayat, arkadaşlarına göre rahat bir ortamda büyümüş olsa da Tatar kızlarını hor gören eski alışkanlıklardan kurtulamaz. Fatih Emirhan Hayat’ın psikolojik tahlilini, yaşadığı ruhsal çöküşleri ustalıkla anlatır. Yaşayan oyuncak bir bebeğe dönüştürülen Tatar kızı, Gaynicamal’a göre (Rahat Kün) daha derin ve somut bir halde verilir. Sonuç olarak Fatih Emirhan hangi türde eser verirse versin kadınların özgürlüğü konusunu her zaman gündemine almıştır (Hantimerova, 1977: 155).

Fatih Emirhan ve G. Tukay dışında kadınların özgürlüğü konusuna eserlerinde yer veren yazarlar şunlardır: Gabdélcabbar Kandalıy (1797-1860), Sehipcamal (1850); Yakup Mamışev, Muñlı Hatın Bibigayşe⁵⁴ (1908); Hatime Usadova, Saf Küñél⁵⁵ (1912); Musa Akyığıtzade (1864-1923), Hisametdin Menla⁵⁶ (1886); Gabdrahman İlyasi (1856-1895), Biçare Kız (1887), Yeş Kız ve Hatınlarga Hediye⁵⁷ (1887); Fatih Halidî (1850-1923), Redd-i Biçare Kız (1888); Muhammet Zahir Bigiyev (1870-1902), Öluf Yaki Güzel Kız

⁵⁴ Dertli Kadın Bibigayşe

⁵⁵ Saf Gönül

⁵⁶ Hüsamettin Molla

⁵⁷ Genç Kızlara ve Kadınlara Hediye

Hedice⁵⁸(1887); Rızaeddin Fahreddin, Selime yaki İffet⁵⁹ (1898), Esmâ yaki Amel ve Ceza⁶⁰ (1903); G. İshaki (1878-1954), Üç Hatun Birlen Turmuş⁶¹ (1900).⁶²

3.4. Din

İnsanların hayatında din önemli bir yer kaplamaktadır. Büyük çoğunluğu Müslüman olan Tatar toplumunun günlük hayatında dinî semboller bulunmaktadır. Din aynı zamanda insanların yaşayış tarzını şekillendirmektedir. Fatih Emirhan'ın eserlerinde dine ve dinî unsurlara oldukça yer verdiği görülür. Dua, dinî sembol, sevap, günah, ayıp, farklı dinden kişilerle evlilik, dinin afyon olarak kullanılması, ölmek ve yeniden dirilmek başlıkları Fatih Emirhan'ın hikâyelerinde yer verdiği dinî konulardır.

3.4.1. Dua

Dua insanların Allah'tan istekte bulundukları bir yöntemdir. Mutluyken, hüznüyleken, yeni bir haber beklerken, gerçekleşmesini istedikleri beklentiler olduğunda insanlar daima duaya başvurur. İnsanlar genellikle korku anında, başı sıkıştığında Allah'a dua eder. Fatih Emirhan “Fethulla Hazret”, “Hayat”, “Şefigulla Agay” hikâyelerinde dua terimleri geçmekte, kahramanların dua ettiği görülmektedir. Onun hikâyelerinde kahramanlar genellikle korktuğu zaman dua etmekte ve Allah'tan yardım istemektedirler.

Yıllar sonra hayata geri dönen Fethulla Hazret mutludur ama bu mutluluğu için Allah'a teşekkür etmeyi aklına getirmez. O daha çok korktuğunda, başı sıkıştığında dua etmektedir. “...Sonunda korktu ve içinden sihirleri bozmak için çeşitli dualar okumaya başladı” (FH, 97) “...Onun böyle ateşe dönüşmesini kendisinin Euzu besmele söylemek için olduğunu düşünüp dualar okuyup karşı koymasa” (FH, 117) “...Uzun süre Arap ibarelerini okudu” (FH, 118). “Hüvallahillezi ve aklına gelen başka şeyleri okumaya başladı” (FH, 120). “...Yarım fısıltı ile Felak suresini okumaya başladı” (FH, 126).

Fatih Emirhan'ın “Hayat” hikâyesinde de kahramanın korktuğunda dualar ettiği görülmektedir. “... Yerine yattığında ikişer saat çeşitli dualar ve salavatlar okuyup

⁵⁸ Elif yahut Güzel Kız Hatice

⁵⁹ Selime yahut İffet

⁶⁰ Esmâ yahut Amel ve Ceza

⁶¹ Üç Kadınla Hayat

⁶² Daha fazlası için bakınız Adilhan Adiloğlu, **Kazan Tatar Edebiyatında Kadın Hak ve Hürriyetleri Meselesi**, Gece Kitaplığı, Ankara 2020, s.150-184.

yatıyordu” (H, 142). “... Öğrendiği *Amentü billahi, Allahumme inni euzu bike’leri okudu ve onların devamında Ayet-el Kürsü, Sure-i İhlaslar ve daha birçok salavat okudu*” (H, 156). İç sıkıntısından uyuyamayan Hayat, evin hizmetçisi Bibi’nin odasına gitmeye karar verir. Gecenin sessizliği, dışarıdan gelen rüzgâr sesi onu korkutmaktadır. Korkularını yenmek için duaya başvurur. “... *La Havle okuya okuya odasının kapısına yöneldi*” (H, 179). Yazar hikâyede aşk, doğruluk, sevgi duygularını ön plana çıkarır. Zira hikâyenin kahramanı Hayat için de aşk en kıymetli duygudur (İbrahimov, 2005: 30). Hayat’ın geleceği hakkında bir belirsizlik söz konusudur. Sevmediği biri ile evlenmeye razı olan Hayat onu sevebilmek için Allah’a dua etmektedir. Bu hikâyenin sonunda Hayat’ın Salih’i sevmek için dua ettiği “*İlahi muhabbet ver! İlahi ömürlük muhabbet ver*” (H, 191), dediği sözlerden anlaşılmaktadır.

3.4.2. Dinî Sembol

Hikâyelerde dinî içerikli semboller kullanıldığı görülmektedir. Hikâye kahramanları ve diğer şahıslar günlük konuşmalarında da sık sık dinî ifadelerle başvurmaktadır. Tatar erkekleri başlarına kelepüş⁶³ diye adlandırılan bir şapka takıp öyle dolaşmaktadır. Bu şapkayı takmadıklarında ayıp sayılmaktadır. “Fethulla Hazret” hikâyesinde yıllar sonra yeniden dirilen Fethulla Hazret, aydın bir tipi temsil eden Ahmet’in kelepüş takmadığını görür. Bu durum onu şaşırtır.

“...Kendisi başı açık, kızları da saklanmıyor⁶⁴ gibi göründüler, evinde fotoğraflar var. İbrik, tespîh gibi şeyler de görünmüyor” (FH, 100). “Biz sünnetliyiz⁶⁵, Rus değiliz!” (FH, 101). “Hepimiz Müslümanız! Hiçbirimiz Hristiyan değil” (FH, 104). “Allah-u Ekber! Allah-u Ekber!” (FH, 105). “Mescidin iç görünüşü hazrete tamamen yabancı görünüyordu” (FH, 107). “Bu arada cemaat namaza başladı. İmam da kılmaya başladı... İmam Fatîha’yı ve emredilen sureyi saf Tatar dilinde okuyordu” (FH, 108). “Odasına girip sepeti koyduğunda yüksek sesle tekbir getirdi” (FH, 117). “... Miñlisılı Nefise’nin eteğini yukarı kaldırıp hızlıca kendi yüzünü, saçını kapatmaya başladı” (FH, 134). “... Allah şifasını versin” (FH, 135).

⁶³ Tatarların başına giydiği milli şapka çeşitlerinden biri.

⁶⁴ Müslüman kızların, namahrem olan erkekler ile aynı ortamlarda rahat bir şekilde durmasından bahsetmektedir.

⁶⁵ Müslüman olduğunu, geleneklere göre yaşadığını söylemektedir.

19. yüzyılda Tatar halkında sadaka toplama âdeti vardır. Sadaka bayramlarda imam ve mollaların önemli gelir kaynağını oluşturur. Camilerin, mekteplerin, medreselerin ihtiyaçları ve burada görev yapan kişilerin maaşları zengin Tatarlar tarafından karşılanır. Bu nedenle sadaka ülema için kazanç kapısıdır. Fatih Emirhan “Fethulla Hazret” hikâyesinde ülemanın sadaka almasını eleştirir. Fethulla Hazret’in yaşadığı dönemde sadaka toplama normal karşılanan bir âdettir. Fakat onun tekrar dirildiği dönem olan 1950’li yıllarda bu âdet ortadan kalkar. Tatarlar artık sadakalarını çalışmayanlara verilmek üzere bir kuruma bağışlar. 1950’li yıllarda olduğunu anlamayan hazret bu duruma şaşırır (Uslu, 2004: 56).

“Hazret girdiğinde camideki insanların birçoğu sol taraftaki taburelere oturup derin derin düşüncelere dalyyorlar, bazıları sağ taraftaki meydanda diz üstü oturarak, dünyayı unutmuş gibi düşüncelere dalyordu, bazıları da kendini kaptırmış gibi çok ihlaslı felsefi kitapları okuyordu. Bu olağanüstü manzara karşısında biraz şaşırdıktan sonra hazret sarık takıp, önlerine bez serip, sadaka bekleyen bir ‘ülema’ sınıfı aramaya başladı. Kendi de onların yanına gidip bezi serip sadaka toplamayı düşünüyordu. ‘Ülema’ sınıfı görünmeyince hazret caminin ortasına doğru gitti ve bir bez sererek oturdu. Lakin bu işe yaramadı. Hazret endişelenmekte haklıydı. Caminin içinden bir kişi bile hürmet gösterip, para şingirdatıp, sadaka dağıtan kimse görülmedi” (FH, 107).

“Fethulla Hazret” hikâyesinin yanı sıra “Hayat” hikâyesinde de dinî semboller kullanılmıştır. Hayat, İslâmi usullere göre yaşayan bir ailede dünyaya gelmiştir. Babası ve annesi Hayat’ı da İslâm’a uygun bir şekilde yetiştirmek istemiştir. Hikâyede Hayat, ailesi ve arkadaşları dinî içerikli semboller kullanmıştır.

Hayat cennet ve cehennem inancı olan bir Tatar kızıdır. Melihe Abıstayın verdiği kitaptaki cennet ve cehennem hakkındaki yerleri okurken gönlü coşmaktadır. “... Cennetin rahatlığını cehennemin azaplı yazıldığı yerleri samimi bir şekilde içinden geçirdi” (H, 141).

İslâm’ın şartlarından biri olan namaz tüm Müslümanlara emredilmiştir. Burhan Efendilerde de namaz önemli bir yer tutmaktadır. Bir akşam arkadaşlarıyla buluşmaya gitmek isteyen Hayat’ın evden namaz kılmadan çıkmasına izin verilmez. “...Namazını da kılınca gidersin”. “...Çabuk çabuk abdest aldı ve ayaklarını yıkadı”. “...Sure-i Fatihalar ve devamında çok kısa sureler okudu” (H, 160).

İnsanlar inancın bir sembolü olarak evlerine ayetlerin, besmelenin yazılı olduğu tablolar asmaktadır. Bu geleneğin günümüzde de devam ettiği görülmektedir. “Odanın sol duvarına asılmış olan değerli orman resmine karşı, sağ duvarında çok güzel çerçeve içine konulmuş (...) ‘Ayet’el Kürsü’ vardı. (...)” (H, 162).

Müslüman bir genç kızın mahrem olduğu erkekler ile aynı ortamda yalnız bulunması yasaktır. Aynı zamanda Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an'daki örtü ayetinden⁶⁶ dolayı Müslüman bir kadının el, yüz ve ayakları dışında kalan yerlerinin görünmesi de yasaktır. Modern ailede yetişen Rukiye ve Emine'nin bu gibi durumlara dikkat etmediği, rahat davrandığı görülmektedir. Hayat da onlar gibi rahat davranmaktadır. “...*Rukiye ve Emine Müslümanlardan yüzlerini saklamıyorlar, belki bir mecliste oturmaktan ve tanışmaktan kaçıyorlardı. Hayat da modadan geri kalmadı, O da örtünüp kaçmayı bıraktı*” (H, 178).

İslâm âleminde perşembe akşamları mübarek kabul edildiği için dualar edilir, mevlitler okunur. Yazar, kahramanın babası ile bu geceye vurgu yapmaktadır. “...*Burhan Efendi yatsı namazından sonra perşembeleri her zamanki gibi seccade üstünde kederli ve olgun sesiyle yüksek sesle Kur'an'dan bir ayet okumaya başladı*” (H, 178).

Fatih Emirhan diğer hikâyesi “Şefigulla Agay” da da dinî sembollere yer verir. Yazar “Şefigulla Agay”da kahraman yoluyla her fırsatta din ile dalga geçer. Dini kabul etmediğini söyler. Dinin afyon yani insanları uyuşturan bir aldatmaca olduğunu dile getirir. Yazarın bu hikâyesinde Allah inancının sağlam bir temele dayanmadığı görülür (Kaplan, 1997: 254).

“...*Şu durmanlar*⁶⁷, *ikonalar*⁶⁸, *besmeleler, papazlar, mollalar dedi ve yerinde gizemli, yine bir defa hareket edip daha çok kurnazca güldü. Çerçeveli besmeleyi duvardan aldı. Ne kadar zaman geçtiğini bilmeden elinde tuttuktan sonra dikkatlice kâğıdı çerçeveden alıp çıkarttı. Besmeleyi sekize bölüp cebine koydu*” (ŞA, 194).

Yazar o dönemde insanların kendi çıkarları uğruna dini kullanmalarına, dindar gibi görünüp halkı kandırmalarına da değinir. Fethulla Hazret dini kendi isteklerine alet ederken Şefigulla Agay dine karşı söylemleri ile tam tersi bir tutum sergilemektedir. “*İkonalar besmele ile bizim işçi halkı bugünkü kadar çok ezdi. Biz bilinçli işçiler o afyonları bitirmeliyiz*” (ŞA, 195).

Vefat eden kişi defnedilirken cenaze merasimine katılan kişiler sırayla kabre toprak atmaktadır. Kabrin başında en son imam kalarak cenaze için dua edip telkinlerde bulunmaktadır. Bu telkin konuşmasını Şefigulla Agay kendisi yapmaktadır. “... *Cenaze kabre konduğunda, toprak atmadan önce usul gereği konuşma yaptı*” (ŞA, 216).

⁶⁶ Nur, 24/31. Ahzab, 33/59.

⁶⁷ Afyon. Durman, Rusça bir kelime olup insanı aptallaştıran bir maddedir. Çalışmamızda “durman” afyon olarak adlandırılacaktır. Durman, durmanit, durost (Дурманит / Дурость и т.д.).

⁶⁸ Doğu Ortodoks Kilisesi, Oryantal Ortodoksluk, Katolik ve Doğu Katolik Kiliselerinin kültürlerinde en yaygın şekli resim olan dini bir sanat eseridir. Türkçeye Fransızcadan geçen kavram “benzerlik, resim, portre” sözcüğüdür.

Tatarlar İslâm dinini kabul eden ilk Türk boyu olduğu için edebiyat ürünlerinde de dinle alakalı sembollere sık rastlanmaktadır. İncelenen hikâyelerde de “Allah”, “namaz”, “tespih”, “dua” “mescit” gibi İslâmî semboller sıklıkla geçmektedir (Zaripova Çetin, 2016: 1633).

3.4.3. Sevap, Günah, Ayıp

Günah kelime olarak “*dinin emir ve yasaklarına aykırı olarak yapılan söz, iş ve davranışlar*” anlamına gelir (Serinsu, 2009: 108). Ayrıca “*Farsça bir kelime olan günahın sözlükte suç*” anlamı da vardır (Harman, 1996: 278). Günah kelimesinin karşıtı sevaptır. Sevap “*kişinin iman, ibadet, ahlak ve tüm güzel davranışlarının karşılığı olarak Allah tarafından kendisine verilen ödül, mükâfat*” anlamındadır (Serinsu, 2009: 329). Bir diğer anlamı “*iyi amel ve itaatın ahiretteki mükâfatını*” ifade eder (Karadaş, 2009: 581). Ayıp kelimesinin ise “*toplumun ahlak kurallarına aykırı olan utanılacak durum ve davranış*” anlamı vardır (Serinsu, 2003: 28).

Sevap, günah, ayıp kelimeleri İslâm toplumunda büyük değere sahip kavramlardır. Günlük hayatın işleyişini ve toplumsal düzeni sağlarken bu kavramlar ışığında tutum ve davranışlar belirlenmektedir. Fatih Emirhan eserlerinde bu kavramları hikâye kahramanları üzerinden işlemektedir.

Fethulla Hazret sevap, günah, ayıp kavramlarını oldukça iyi bilmektedir. Fethulla Hazret ilk başta böyle konularda dikkatli olsa da söz konusu kendi çıkarları olduğunda bu kavramlara dikkat etmediği görülür.

“... Lakin başında kelepüş olmaması, başı açık şekilde yemeğe oturması çok ayıp ve günah olduğu için onu çok korkuttu” (FH, 98). “... Her neyse, burada henüz kimse görmedi, bilmeden içmek günah sayılmıyor” (FH, 99). “... İşaret parmağı ile bir şeyler göstermeyi ve bu kadar hayretle gülmeyi böyle yerlerde ayıp sayarlar” (FH, 110).

Fethulla Hazret oğlu Ahmet ve ailesine göre eski düşünceli bir insandır. Ona göre tiyatrolara, dans gecelerine gitmek günahıdır. Hikâyenin bir bölümünde Ahmet ailesi ile tiyatroya gider. Fethulla Hazret önce onlara izin vermez. Fakat onları durduramayacağını anlayınca kendisi de onlarla beraber gider. “...Hazretimiz şimdi Tatar tiyatrosuna gitmenin hiç kimse tarafından ayıplanmadığını bildiği için ‘günah’ olmasına rağmen kendisi de gitmeye hazır” (FH, 119).

Günlük hayatında sarık kaftan giyen Fethulla Hazret Ahmet’in kendisi için hazırlattığı kıyafetleri ister. Dans gecesine katılmak isteyen hazret nedeni sorulduğunda, “...Günah meclisine namaz elbisesi giyip gidecek halimiz yok” (FH, 124), diye cevap verir.

Fatih Emirhan burada insanların ve özellikle din adamlarının dini ve dinî kavramları kendi çıkarları doğrultusunda kullandığını göstermek istemiştir.

3.4.4. Farklı Dinden Kişilerle Evlilik

Kur'an'da Müslüman erkeklerin ehli kitap kadınlarla evlenebileceği açıkça belirtilmiştir. Kadınların ise ehli kitap veya farklı dinden olan kişiler ile evliliğin caiz olup olmadığı konusunda net bir ifade belirtilmemiştir. Müslüman kadınların ehli kitap ve ehli şirk ayrımı yapmadan farklı dinden kişilerle evlilik yapamayacağının açıklandığı ayette⁶⁹ “küffar” ifadesi kullanılmıştır (Topçuoğlu, 2010: 102-113).

Farklı dinden kişiler ile evliliğin yasaklanma sebebi doğacak çocukların dinî ve kültürel açıdan yozlaşmasını engellemektir. Ayrıca İslâm dinini başka dinlerin tesirinden korumaktır. Farklı dinden kişilerin hayata bakış açısı, yaşam tarzı ve diğer meseleler aileler arasında çatışmalara sebep olmaktadır. Aynı zamanda ailede sağlam temellerin atılmasını zorlaştırmaktadır. Tatar toplumunda da aynı durum söz konusudur. Bu nedenle farklı dinden kişiler ile evliliklere her zaman müsaade edilmemektedir.

Fatih Emirhan'ın “Hayat” adlı hikâyesinde farklı millet ve dinden kişiler ile evliliklerin yasak olduğu bahsedilmektedir. Tatar halkından kişilerin farklı dinden kişiler ile evlenmesi, âşık olması yıllarca Ruslarla iç içe yaşamalarından kaynaklanır. “Hayat” hikâyesinde kahraman Müslüman'dır. Babası daha çok Rus tüccarları ile iş yaptığı için evleri Rus sokağındadır. Bundan dolayı Hayat, çocukluğunu Rus çocukları ile geçirir. “*Liza, Gıymadovlar ile aynı sokakta yaşayan Miyesnikov ailesinden bir asker kızı olup bu iki kız, küçüklükten beri beraber oynayıp büyüdüler, birbirlerini çok sahiplendiler*” (H, 140). Yetiştirilme tarzları farklı olmalarına rağmen onların arkadaşlık etmelerinde bir sakınca yoktur. Fakat söz konusu evlilik olduğunda aynı anlayış gösterilmez.

Hayat, Liza ile beraber Lizaların yazlığına gider. Yazlığa Liza'nın abisi Mihail, iki arkadaşı ve abisi gelir. Gelen misafirler arasında Yévgéniy adında bir genç de vardır. Yazlıkta Hayat'a mektuplar verilir. Yévgéniy de Hayat'a mektup verir. Hayat mektubu okur ama cevapsız bırakır. Mektup veren gençlerden biri de Mihail'dir. Mihail'in Hayat'a yazdığı mektupta “*Siz belki beni Rus olduğum için kendinize uygun görmüyorsunuz ama dostum sevgi denilen şey milliyet farklılıklarını tanımayan kuvvetli bir şeymiş o*” (H, 154), diye bir cümle geçer. Hayat ne kadar Mihail'den hoşlansa da ona karşılık veremez.

⁶⁹ Mümtehhine, 60/10

O mektupların birinde ona Müslüman olduğu hatırlatılır. Mektupta “*Lafi bile olmaz, siz güzelsiniz ama kendinizin Müslüman kızı olduğunuzu ve buradaki delikanlıların Rus olduğunu unutmanız yakışmıyor*” (H, 155), yazısı yer alır.

Hayat Liza’nın abisi Mihail’i yakışıklı bulur. Onu düşünürken Rus olduğunu hatırlar. “*...Mihail Müslüman değil ki, o kâfir...*” (H, 156), sözü kulaklarında çınlar. Kendisinin Müslüman olması Mihail’in farklı bir dine mensup olması onlar için engel oluşturmaktadır. Çünkü İslâm dininde Müslüman bir kadının farklı dinden olan biriyle evlenmesi uygun görülmez. Hayat gençliğinde, annesi Gazize Abıstaydan “*... Müftü kızlarının Ruslara âşık olup vaftiz oldukları hakkında duymuştu*” (H, 158).

Fatih Emirhan yaşadığı döneme nazaran radikal fikirleri olan bir yazardır. O, Tatar genç kızların farklı dinden kişilerle evlenmesinde bir sorun görmemiştir. Hatta kız çocukları ile erkek çocuklarının beraber eğitim almasını da yanlış karşılamamıştır. O, Tatar halkının Avrupalı olmasını istemiştir (Ganiyeva, 2016’ya atfen Adiloğlu, 2020: 171). Bu fikirlerini Hayat karakteri üzerinden okuyucular ile paylaşmıştır.

3.4.5. Dinin Afyon Olarak Kullanılması

Afyon, keyif verici bir madde olmasından dolayı kullanımı İslâm dininde yasaklanmıştır (Baktır, 1988: 442). Afyonun aynı zamanda uyuşturucu özelliği vardır. Bundan dolayı din karşıtı propaganda çalışmalarında din afyona benzetilmiştir. Din adamları, mollalar, şeyhler kendi çıkarları için dini bir araç olarak kullanmışlardır. Allah, Kur’an, peygamber denilerek insanlar kandırılmıştır.

Fatih Emirhan dinin bir sömürü aracı olarak nasıl kullanıldığına dikkat çekmek için “Şefigulla Agay” hikâyesinde bu konuya yer vermiştir. Afyon ile dinde aşırılığa gitmekten bahsetmiştir. Hikâyenin başkahramanı Şefigulla dinî yönden zayıf bir kişidir. Parti yanlısı olup hayatını partinin istekleri üzerine yaşamaktadır. “*... Afyon var sende, dindar afyon! O harap etti seni*” (ŞA, 192-193), diyerek eşinin dinî afyon ile kandırıldığını düşünür. Sadece eşinin değil Tatar toplumundaki diğer kadınların da dinî afyon ile beyinlerinin uyuşturulduğuna inanır. “*...Sizin kadınlarınızda dinî afyon var, dedi*” (ŞA, 193).

Dinin bir aldatmaca olduğunu düşünen Şefigulla kadınların, işçilerin din ile zehirlendiğine inanmaktadır. Dinin zararlı olduğunu düşünür ve inançlı insanlar ile dalga geçer. “*... Tatar işçilerin de işini harap etti. Onların da kadınları din ile zehirlenmiş, dedi. Din afyondur, dedi. Zehir o, dedi*” (ŞA, 193).

Şefigulla'nın eşi, onun gibi düşünmez. Onda Allah inancının sağlam olduğu görülür. *"Afyonmuş! Ben ne yapayım da afyon olayım? Benim Allah'a şükür bir ayıbım yok! Bana kimse afyon diyemez. Sen kendin de yaşlı başınla Allah'a dil uzatıyorsun"* (ŞA, 193).

Şefigulla için önemli olan Sovyet yönetimidir. O, duvarda asılı duran besmele tablosunun, imam tarafından kıyılan dinî nikâhın ve okunan duaların zehir olduğuna inanır. Bunların yerine partinin direktifleri doğrultusunda bir hayat yaşamak ister.

"...Senin afyonunu görüp dayanamak mümkün de değil kadın... Senin afyonun yerine ben Vladimir İliç portresini alıp astım", "... Hey! Afyon baş dedi" (ŞA, 196). *"... Mollanın kıydığı afyonlu nikâhı bozup gerçek kırmızı nikâh yaptıracağım"* (ŞA, 198). *"Bizim atamız çaresiz akılsızlığıyla her gün akşam bize Euzü besmele okutup afyon ile zehirleyerek yatırıyordu... Sizin babanız bilinçli olduğundan, babanız partili olduğundan, sizi afyonlardan uzak tuttu"* (ŞA, 206).

Fatih Emirhan yaşadığı toplumdan etkilenmiş ve bunu eserlerine yansıtmıştır. Din ile alay eden, dini çıkar amaçlı kullanan yöneticileri ironik bir şekilde eleştirmiştir.

3.4.6. Ölmek ve Yeniden Dirilmek

Fatih Emirhan 1910 yılında yazdığı Fethulla Hazret hikâyesinde 1950 yılının Kazan hayatını anlatır. Hikâyenin ana kahramanı Fethulla Hazret öldükten 42 yıl sonra tekrar dirilitilir. Modern Tatar hayatında yaşamaya başlar. Yazar bilimsel, teknik ve kültürel açıdan gelişmiş bir toplumdan bahseder. Uçan hava kayıkları, aynalı telefonlar, insana benzeyen büyük evler, uçan insanlar ve ölüleri diriltme deneyleri bu hikâyede yer verilen konulardır (Url-5, 2018).

Hikâyenin kahramanı Fethulla Hazret kara güruhlu bir din adamıdır. 1908 yılında ölen Fethulla Hazret'in diriltilmesine karar verilir. Fakat onun diriltilmesini oğlu Ahmet Efendi dışında kimse istemez. Bunun nedeni Fethulla Hazret'in Tatarların gelişme ve aydınlanmasına karşı çıkan ve engel olmak isteyen biri olmasıdır (Uslu, 2004: 51).

"Tüm Rusya Tatarları, Osmanlı Türkleri, Moğollar ve Batı Avrupa'nın her büyük şehrindeki Tatarlar arasında milyonlarca nüsha dağıtılan 'Tatar' gazetesinin 12764 numarasında 'Üniversitelerden' bölümünde Profesör Müslimov tarafından bundan 42 yıl önce vefat eden Fethulla Hazret dirilecek haberi yer alır. Bu sebeple gazetenin bir köşesinde onun kısa bir biyografisine de yer verilir. Bu biyografiye göre 1908'de Yaşın'da 50 yaşında vefat eden hazret bir müddet Kazan'da molla olarak bulunur. 'Din ve Maişet' adlı dergide birkaç

makale yazmış. O zamanlarda Tatarlar arasında çok şöhretli olan işan⁷⁰ isimli canlı putlara tapanlara samimi bir şekilde saygı göstermeye hevesli olmuş, Tatarların aydınlarına ve ziyalılarına tüm gücüyle karşı çıkan biridir” (FH, 93). Bu nedenle onun diriltilmesi istenmemiştir.

“Doktor Ahmet, Fethulla Hazret’in oğlu, babasını küçük yaşta kaybetmiş çok çalışarak üniversiteyi tamamlamış babasıyla karşılaştırıldığında tamamen ‘farklı bir hayat kişisi’ olmuş aydın bir Tatar’dır. Doğrusunu söylemek gerekirse kara güruhlu Tatarlardan diriltmek için başka kişi değil de Fethulla Hazret’in seçilmesi Ahmet Efendi sayesinde oldu. Ahmet’in hayatına babası yardımcı olmuşsa da şimdi babasının hayatına Ahmet yardımcı oldu” (FH, 94).

Fethulla Hazret, hikâye boyunca nerede olduğunu anlamaya çalışır. Tatarların bu yeni hayatını anlayamaz. 20. yüzyıl başında kendi gibi düşünen ve yaşayan insanlar vardır. Fakat diriltildiği zamandaki hayat ve insanlar başkadır. Onun diriltileceği haberi Kazan’da hemen duyulur ve insanlar arasında bir hareketlilik başlar (Uslu, 2004: 52).

“Gençler bu nedenle kitapçılara gidip 20. yüzyıl başındaki Tatar hayatından, özellikle Müslümanlar hayatının anlatıldığı, komedileri satın alıp okumaya başlarlar. Bazıları müzelere gidip eski vaaz kitaplarını (...) ve ‘Din ve Maişet’ dergisini gözden geçirirler. Herkes kara güruhlu Tatar mollasını ve onun davranışlarını iyi anlamak için malumat toplamak ile meşguldü” (FH, 94).

Fethulla Hazret, Kazan Üniversitesi Tıp Fakültesinde Prof. Müslimov ve oğlu Ahmet Efendi tarafından yeniden diriltir. “Bir saat kadar zaman geçer geçmez ölü adam hapşırdı. Bir süre sonra ölü adam yeniden birkaç defa hapşıırıp ‘Allah! Estağfurullah!’ diye bağırdı. Profesör daha sonra öğrencilere dağılmalarını ve yeni dirilen kişiyi rahat bırakmalarını söyledi. Bir saat sonra Fethulla Hazret yeniden gözlerini açtı ve yavaşça kalkıp oturdu” (FH, 95).

Fethulla Hazret’in diriltilmesi başarıyla gerçekleşir. Dr. Ahmet ve hocası diriltme deneyini ölmüş başka biri üzerinde tekrar yapar. “... Yarın seni dirilttiğimiz yöntem ile bundan 51 yıl önce vefat eden bir kadını dirilteceğiz” (FH, 125).

Fethulla Hazret dirildiği gün gözlerini açtığı salona gelir. Orada bulunan doktorları tanır. Başka bir ölünün diriltilmesine o da şahit olur. “... Cenaze eskisi gibi canlı hapşırdığı gibi hapşıırken Fethulla Hazret artık onu tanıdı” (FH, 127).

⁷⁰ Şeyh, mürit.

Diriltiren kişi Fethulla Hazret'in tanıdığı Miñlislu Abıstaydır. *“Doktorların birer saatlik hizmetlerinden sonra Miñlislu tamamen dirildi. Eşit ve kuvvetli nefes almaya başladı. Yeniden beş dakika sonra gözlerini açtı”* (FH, 127).

3.5. Gelenek ve Görenekler

Gelenek ve görenekler toplumların sessiz anlaşma unsurlarıdır. Bunlar bir milletin geçmişi, yaşam kültürü ve fikir dünyası hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Fatih Emirhan'ın hikâyelerinde gelenek ve görenekler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Hikâyelerinde yaşadığı dönemin sosyal konularını yansıtmaktadır. Evliliklerden cenaze merasimlerine kadar Müslüman Tatar toplumunun gelenek ve görenekleri hikâyelerinde yer almıştır (Kamalieva, 2009: 89).

3.5.1. Ölüm ve Cenaze Merasimi

Ölüm insanların yaratılışından bu yana var olan bir gerçektir. Ölüm bilinenin aksine bir son değil bir başlangıçtır. Fatih Emirhan'ın *“Şefigulla Agay”* hikâyesinde ölüm ve cenaze merasimine dair unsurlar yer almaktadır.

Cenaze merasimleri her toplumda görülen dinî törenlerden biridir. Her toplumun kendine has cenaze merasimleri bulunmaktadır. Tatar Türkleri cenazeyi son yolculuğına uğurlarken İslâmî usullere başvurmaktadır (Zaripova Çetin, 2004: 1). *“Çocuğun can verdiğini görünce Şefigulla Agay sessizce ağlamaya başladı. Kederli gözyaşlarıyla hasretlik duygusuna ritmini tutturamamış olsa da ‘cenaze marşı’ söylemeye başladı”* (ŞA, 216).

Şefigulla Agay vefat eden oğlunun defin işlemlerini Müslüman olmasına rağmen İslâm dinine göre değil partinin defin yöntemlerine göre yapmıştır. İslâm dininde tabutun üstüne yeşil örtü serilir. Şefigulla Agay ise tabutu partinin simgesi olan kırmızı rene boyatmıştır. *“...Kırmızı cenaze merasimi yaparak bir kez daha işçi ve köylülere örnek olayım diye kendim için de Volodya için de tüm parti önünde alnı ak olsun diye yapmaya çalıştı. Tabut satın alıp onu kırmızı rene boyattırdı. Kabrini Müslüman mezarlığına değil de ortak kabirler mezarlığına kazdırdı. Kendisine ve çocuklarına kollarına bağlamak için kırmızı ve siyah karışık bezler katıp paçavralar dikip taktı. Cenazeyi defnetmek için çocuklara balalayka⁷¹ ile ‘cenaze marşını’ çalmasını bilen iki komsomolu giderken çağırdı”* (ŞA, 216).

⁷¹ Genellikle Orta Asya'da çalınan üç teli ve yuvarlak bir gövdesi bulunan dombra adındaki bir müzik aletinden esinlenerek 1700'lü yılların sonuna doğru geliştirilen müzik aletidir.

Hikâyede Şefigulla Agay'ın kimlik çatışması yaşadığı görülmektedir. Müslüman olan Şefigulla'nın oğlunu Müslüman mezarlığına değil de ortak kabirler mezarlığına defnetmesi, *“mezarlığa gidene kadar çocukları ile ‘cenaze marşı’ söylemesi, cenaze kabre konulduğunda toprak atmadan önce usul gereği konuşmaya başlaması”* (ŞA, 216), bunu kanıtlamaktadır.

İslâm âleminde vefat eden kişi bekletilmez ve en kısa sürede defnedilir. Yakut ve Altay Türklerinde olduğu gibi Tatar Türklerinde de vefat eden kişi öldüğü gün veya ikinci gün defnedilir (Zaripova Çetin, 2004: 6). Şefigulla Agay oğlunu bekletmeden toprağa verir. *“Cenaze merasimi bittiğinde Şefigulla Agay çocukları ile birlikte üç defa ‘cenaze marşı’ söyledi, ağlaya ağlaya hıçkıra hıçkıra söyledi”* (ŞA, 217).

3.5.2. Geleneksel Kıyafet

Fethulla Hazret sarık takıp cübbe giyen bir kişidir. Oğlu Ahmet'i ve torunlarını modern tarzda giyinmiş kıyafetler ile görünce şaşkınlığa uğrar. Oğlu Ahmet'in kendisi için hazırlattığı odada bir resim görür. *“... Resimde çok eski tarz Tatar kıyafeti giyen, başında takke olan bir yaşlı vardı”* (FH, 98). Bu resme daha yakından bakan Fethulla Hazret resimdeki kişinin Gabdélkayyum Nasırî olduğunu anlar.

Çocukluğunda geleneksel kıyafetler giyen Ahmet'in artık Ruslar gibi giyindiğini gören Fethulla Hazret şaşırır. *“... Dört yaşından beri sarık kaftan giymeye başlayan Ahmet bugün Rus ihtiyar gibi olmuş”* (FH, 100). Fethulla Hazret, Ahmet'in ve ailesinin modern dış görünüşüne alışamaz. Kendisine de modern kıyafetler getirilir ama o kabul etmez.

Tatar Türklerinin günlük kıyafetler yanında bayram kıyafetleri de bulunur (Zaripova Çetin, 2008: 74). Fethulla Hazret bayram günü kendi kıyafetlerini giymek ister. *“...Beni bayrama Rus kıyafetleriyle gönderip rezil etmeye çalışıyor! Hemen sarıkla kaftan getir”* (FH, 102).

Ahmet babası Fethulla Hazret'i tiyatroya götürür. Sahneye çıkan erkek oyuncunun geleneksel kıyafetler giydiği görülür. Ruslar arasında böyle kıyafetler giyildiğini gören Fethulla Hazret mutlu olur. *“... Adamın üstünde belsiz, zarif dikilen Tatar gömleği, başında siyah kelepüş, ayaklarında çizme giymiş ve kazaki⁷² yakasının içine karton yaka koymuş”* (FH, 122-123). Günümüzde Tatar halkının modern kıyafetler kullandığı görülmektedir. Geleneksel kıyafetlerin köylerde bulunan yaşlı erkekler ve kadınlarda kullanıldığı görülmektedir (Zaripova Çetin, 2008: 81).

⁷² 1. Eski Tatar askeri üniforması; 2. Yensiz kaftan.

3.5.3. Görücü Usulü Evlilik

Görücü usulü evlilikler “Hayat” hikâyesinde ailelerin rızası doğrultusunda yapılan bir evlilik olarak gösterilir. Birbirini sevmeyen, daha önce hiç tanışıklığı olmayan gençler başlangıçta evlenmek istemez. Zamanla birbirlerini tanıyarak sevmeye başlar (Demirkaya, 2020: 95). “...Hayat annesinin bu fotoğrafı göstermesinin sebepsiz olmadığını anladı: ‘Düniürcü gelmediğine göre annesi kendi kızına delikanlının fotoğrafını niçin gösterebilir?’ ...O delikanlının düniürcü geldiğini, şu bir iki gün içerisinde ona bir cevap vermesi gerektiğini söyledi” (H, 182-183).

Hayat, sevmediği ve daha önce tanımadığı biri ile evlenmek istemez. Emine ile kendi aralarında bu konuda konuşurlar. “...O seni seviyor mu, sen onu sevebilecek misin? Tanımadığın kişiye sonsuza kadar karılık yapmanın ürkütücü olduğunu düşünüyordu” (H, 186-187).

Hayat ona görücü olan Salih hakkında bir karara varamaz. Onu yakışıklı ve romantik olarak hayal etmek de bir işe yaramaz. Annesine karar veremediğini söylediğinde rahatladığını hisseder fakat Hayat’ın bu rahatlığı fazla sürmez. “...Birdenbire onu birileriyle görüştürdükten sonra sırf evlenmek için tanımak onu utandırıyor ve ona anlamsız geliyor” (H, 189).

Yazar hayal ve gerçeklik arasındaki farkı güzellik ve çirkinlik üzerinden tasvir eder. Hayat, yaşlıtlarına göre oldukça güzel bir kızdır. Evleneceği kişinin de yakışıklı olmasını ister. Hayat, Salih’in fotoğrafını ilk gördüğünde onu çirkin bulur. Daha sonra onun romantik ve yakışıklı olarak hayalini kurar (İbrahimov vd., 2005: 31). “...Olabilir mi böyle bir şey? O neden çilli olsun, dedi. Böyle deyince Salih’in çilleri kaybolup ona gösterilen fotoğraftaki gibi yakışıklı olarak kaldı” (H, 189). Erkek tarafı oğullarına güzel ve hamarat kız almak isterken kız tarafı ekonomik kaygısı olmayan, edepli ve yakışıklı damat beklentisindedirler. Hayat’a görücü gelen Salih de yakışıklı ve zengindir. Hayat, Salih ile evlenmeyi kabul eder. Görücü usulü evlilik konusuna yazar “Tatar Kızı” hikâyesinde de yer vermiştir. Bu hikâyede Tatar kadınlarının zorlu hayatı, yedi yaşından sonra okula gönderilmemeleri, evlenme çağına geldiklerinde adeta bir eşya gibi satılmalarını işlemiştir. Tatar kızları sevdikleri bir erkek ile değil de ailenin ve toplumun seçtiği kişiler ile evlenmek zorunda bırakılmıştır (Adiloğlu, 2020: 172-173). Yazar hem “Hayat” hem de “Tatar Kızı” hikâyeleri ile eski gelenekleri eleştirmiştir. Görücü usulü evlilikler yazarın hikâyelerinde sosyal bir problem olarak görülmüştür.

3.5.4. Nikâh

Şefigulla Agay için dinî nikâhın bir önemi yoktur. Partinin gözüne girmek için eşi Servi'yi boşar ve resmî nikâh yapacağını söyler. Şefigulla için önemli olan Sovyet nikâhıdır.

“...Yarınki sevitski⁷³ nikâh oluncaya kadar ben senin kocan değilim. Sen benim karım değilsin” (ŞA, 197). *“Siz arkadaşlar şahit olunuz: Servi benden boş ol, boş ol, boş ol. Üç defa boş ol, bin defa boş ol, dedi”*. *“Ben seni yarına kadar boşadım. Sevitski nikâh yapıncaya kadar sevitin kuralları gereği çok boş ol dedim”* (ŞA, 198).

Şefigulla parti üyesi olduğu için kendisine dinî nikâhı yakıştırmaz. Parti üyelerinin de bulunduğu bir ortamda eşi Servi'yi boşar. O, partinin isteklerine göre yaşar. *“...Bize, partinin adamına afyonlu imam nikâhı olmaz. Bundan dolayı ben sana 3 defa boş ol dedim. İşte yarın resmi nikâhımızı kıyarız, yeniden sen benim karım olursun”* (ŞA, 198).

Şefigulla bir kadın ile nikâhsız olarak aynı ortamda durmanın doğru olmadığını bildiği için Servi'den uzak durur. Onunla sevitski nikâh yapana kadar görüşmek istemez. *“Yoldaş Servi bugün için sevitski namahrem⁷⁴ oluruz. Yarın sevitski nikâhı kıyınca ben sana söylüyorum. Karı koca olarak yaşamaya başlarız. Bugünkü gibi biz sevitski namahremler, odaları da ayırır, deyip tatlı güldü ve kendi kendine düşünceli görünerek söylendi”* (ŞA, 198-199).

Fatih Emirhan'ın “Hayat” adlı bir diğer hikâyesinde de nikâha yer verilmiştir. Hayat, görüşmeye gelen Salih ile nikâh olana kadar görüşmek istemediğini bildirir. *“... Hayat, Salih ile nikâha kadar tanışmayı istemedi. Salih kendisi ile tanışmak istese de izin alamadı”* (H, 189).

3.5.5. Mektup Verme

Gençler arasında mektuplaşma geleneği diğer toplumlarda olduğu gibi Tatar toplumunda da görülen yaygın bir gelenektir. Bu mektuplar genellikle erkekten kıza yazılır. Genç erkekler sevdiklerini söylemek için duygularını yazıya geçirerek hoşlandıkları kızlara mektuplar verir (Kamalieva, 2018: 187).

Buna örnek olarak “Hayat” hikâyesi verilebilir. Bu hikâyede gençler birbirine mektup verir ve duygularını bu şekilde paylaşırlar. “Hayat” hikâyesinde kahramana ve arkadaşı Liza'ya genç erkekler tarafından mektuplar verilir. *“...Üçüncü gün Yëvgëniy Liza'ya kendisini*

⁷³ Sovyet nikâhı kastedilmektedir. Bazı Rusça kelimeler yanlış telaffuz edilir. (Совет, советский)

⁷⁴ 1. El, yabancı. 2. Evlenmelerinde din ile yasa yönünden sakınca bulunmayan (kadın ya da erkek).

sevdiğini söyleyen bir mektup yazmış; dostlar Liza'nın küçük çantasından mektubu alarak okudular” (H, 143).

Hayat'ın güzelliğinden etkilenen delikanlılar ona mektuplar verir. Hayat çekmecesinde duran mektupları okumak için eline alır. *“Pencerenin yanından ayrılarak, komodinden içinde mektuplar olan büyük paketi çıkardı. Bu mektuplar geçen akşam 'posta' oyunu oynarken alınan mektuplardı”* (H, 153). Bu mektupları daha önce birkaç defa okumuş olsa da tekrar okumak ister. Hayat'a gelen mektupların birinde onun güzelliğinden övgüyle bahsedilmektedir. *“...Siz güzel, siz Doğu hikâyelerinde rastladığımız peri padişahlarının mucizevî güzel kızlarından da güzelsiniz. Ne yazık ki bana sizi görmek çok az nasip oluyor”* diye yazılmıştı (H, 153).

Tatar toplumunda görülen bir diğer yöntem tanışmak isteyen gençlerin sevdikleri kızlara kartvizit göndermeleridir. *“İşte şu kartın sahibi öğrenci sizinle tanışmak istiyor diyerek onun eline kartviziti tutuşturdu”* (H, 167).

Böylelikle 20. yüzyıl başında Tatar toplumunda okuma yazma oranının artmaya başladığı, Tatar kızlarının okuma yazma bilen, eğitimli gençler olduğu anlaşılır.

3.5.6. İsim Koyma

Tatar geleneklerinde yeni doğan çocuğun büyüdüğü zaman isminin özelliklerini taşıması istendiğinden isim tıy (ad verme düğünü) yapılır. Din ve inanışlar, mevsimler, coğrafya ve kutsal kabul edilen hayvanlar bu isim koyma döneminde etkili olur (Demirkaya, 2020: 98). “Şefigulla Agay” hikâyesinde isim koyma döneminden bahsedilir. Şefigulla partinin gözüne girmek için çocuklarına isim koyma töreni düzenler. Partinin önerileri doğrultusunda isimler koymak ister. *“Bugün akşam kulübe gidip tüm yaçeyka huzurunda çocuğa gerçek Sovyet isim vereceğim”* (ŞA, 200).

Şefigulla'nın eşi Servicemal oğluna Rus ismi koymak istemez. Fakat Şefigulla eşini dinlemez ve kulübe giderek dileğini gerçekleştirir. Parti üyeleri sırayla isim önerilerini söyler. *“Çocuğa isim koyma meselesi yaçeyka üyelerine verilince herkes kendisi için kutsal saydığı ve komünistlik⁷⁵ için uygun olan ismin anlamlarını söylemeye başladı”* (ŞA, 202).

Fatih Emirhan'ın yaşadığı dönemde partili kişiler sevgilerini göstermek için parti liderlerinin isimlerini çocuklarına koyar. Bundan dolayı Lenin, İliç gibi isimler Müslüman ama kimliğini kaybetmiş Tatarlar arasında çocuklar için tercih edilmektedir.

⁷⁵ Komünizm ile ilgili olan ve komünizm yandaşı olan anlamında kullanılmıştır.

“...Yoldaş Vladimir İliç’in öldüğü yılda doğan çocukların birçoğu daha güzel ve telaffuzu kulağa hoş geldiğinden her bir komüniste ama her şeyden değerli olduğundan ismi kendi üstünde taşısın. Haydi, bu isim milyonlarca milletlerarası işçinin isimleri olsun. Haydi, bu isim işçiler arasında millet ayrımcılığının bitmesinin, şovenizm bitmesinin alameti olsun” (ŞA, 203). Tatarlar asırlar boyu Ruslar ile iç içe yaşadığı için iki millet arasında etkileşimler olmuştur. Bu etkileşimin başında Tatarların kendi çocuklarına Rus ismi koymasına gelir. Rus yönetimine hayranlık duyan, onlara benzemeye çalışan bazı Tatarların çocuklarına Rus ismi verdiği görülür. Fatih Emirhan da bu konuyu “Şefigulla Agay” hikâyesinde ele alarak eleştirel bir üslupla okuyuculara sunar.

3.5.7. Şarkı ve Marş Söyleme

Yüzyıllardır insanlar duygularını ve söylemek istediklerini şarkı yoluyla iletir. Şarkı söylemek insanlara keyif verir ve onların manevi duygularını harekete geçirir. Sadece Türk dünyasında değil dünyanın her yerinde şarkı söylemek bir iletişim türü olarak kabul edilir. Fatih Emirhan’ın eserlerinde şarkı söyleme sıklıkla geçmektedir. O, hikâye kahramanlarına şarkı söyler. Şarkı söylemek, evde piyano bulundurmak ve piyano çalmak Fatih’e göre gelişmişliğin ve modernliğin bir göstergesidir. Bu nedenle “Hayat” hikâyesinde şarkı söyleme temasını işlemiştir. “Liza, kendisinin küçük, sevimli ama güçlü sesi ile bir romansın başından şarkı söylemeye başladı” (H, 143). “Dinleyiniz, siz eskiden çok güzel şarkı söylüyordunuz. Bir şeyler söyler misiniz, dedi” (H, 150).

Fatih Emirhan’ın şarkı temasını işlediği bir diğer hikâyesi “Şefigulla Agay”dır. Şarkı söyleme bu hikâyede parti sevgisini ve saygısını göstermek için kullanılmıştır. Hikâye kahramanı Şefigulla, çocuklarının ve eşinin şarkı söylemesini ister. “Konuşmasından sonra yoldaş Rehimov’un talebi üzerine İternatsiyonal marşını söylediler. Şefigulla Agay Servi’nin marş söylenirken kalkıp şalının üzerinde durmasını söyledi” (ŞA, 201).

Şefigulla için şarkı söylemek önemli bir alışkanlıktır. Çocuklarının uyumadan önce ve sabah kalktıklarında şarkı söylemesini ister. Servi’ye bu konuda dikkat etmesi gerektiğini söyler.

“Çocuklar, bülbüller, kalkın hele. Yavrucaklar kalkınız. Canlarım İternatsiyonal marşını söyleyelim, ciğerlerim” (ŞA, 205). “...Ben olmadığım zaman çocuklara uyumadan önce İternatsiyonal marşını söylettirmeyi beceremiyorsun” (ŞA, 206). “O günden sonra Şefigulla Agay çocuklara her gece ve her sabah ikişer defa marş söylettirmeye başladı” (ŞA, 207). “Bugün bayram dolayısıyla İternatsiyonal marşını arka arkaya üç defa söylediler” (ŞA, 209). “Kapıdan çıktığında Şefigulla Agay çocuklarını durdurup İternatsiyonal

marşını birlikte söylediler” (ŞA, 209). “Şefigulla Agay duygulandı. O artık konuşamadı. Ayağa kalkarak gözyaşlarıyla İnternatsiyonal marşını söylemeye başladı. Marş bitince çocukları ve karısı ile sarılıp vedalaştı. Arkasına dönüp eğilerek eline uzun sopa alıp evden çıktı” (ŞA, 219).

Söylenen şarkılar ve marşlar ile Lenin’e sevgi ve bağlılık duyan nesillerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Marşlarda yer alan sözler üzerinden Lenin çocuklara kurtarıcı ve kahraman olarak sunulmuştur (Gazi ve Güleda, 2021: 147). Fatih Emirhan insanların yönetime ve yöneticilere karşı duydukları sevgiyi Şefigulla Agay ile göstermiştir.

3.6. Olağanüstü, Fantastik Nesneler

Fatih Emirhan ileri görüşlü bir yazardır. Aynı zamanda Tatar edebiyatının önemli fantastik kurgu yazarıdır. Tatar edebiyatına “Fethulla Hazret” ile hiciv türünün en önemli eserini kazandırır. 20. yüzyıl başlarında eski düşünceli, modası geçmiş alışkanlıkları eleştirir. Hikâyenin kahramanı Fethulla Hazret ile din adamlarını, dini kullananları, cehaleti ve onların ikiyüzlülüklerini anlatır.

“Fethulla Hazret” hikâyesi fantastik ve olağanüstü nesneler ile doludur. Bu hikâyesinde gelecekte Tatar dünyasında gerçekleşecek yeniliklerden bahseder.

Kazan’da 20 katlı binalar, 200 bin kişilik cami, ezan makineleri, teknik cihazlar, aynalı video ve cep telefonları, 600-700 kişilik hava kayıkları, 150 odalı kütüphaneler, müzeler, hipnozla tedavi yöntemi ve ölüleri diriltiren doktorlar “Fethulla Hazret” hikâyesinde anlatılır (URL-7, 2015).

“O sırada pencerenin önüne yapay kanatlar takmış iki genç erkek ve iki kızın uçarak yanlarından geçtiğini görünce bulunduğu odanın cennet sarayı olması gerektiğini düşündü ve çok sevinerek zıplamaya başladı” (FH, 98-99). “Cami Kazan’a 20 km uzaklıktaki çok heybetli, eski orman içinde bulunuyordu. Binası da 200 bin kişi sığacak kadar büyük çok sağlam, çok sadeydi” (FH, 105). “Hazret o tarafa bakarak ve uzaktan içinde 600-700 kişi bulunan çok büyük bir hava kayığının geldiğini gördü. Kayık kısa süre sonra onlara yaklaştı. Yüzlerce kişi içinde trampet ile ‘hava marşı’ ezgisini çalıyordu” (FH, 111-112).

Olağanüstü, sihirli nesneler hikâyede adı geçen diğer kişiler için normal karşılanır. Otomobillerin çok hızlı gitmesi, uçan nesnelerin ve insanların olması, binaların çatısına yapılan kulüpler Fethulla Hazret’e daha önce görmediği için yabancı gelir.

“...Otomobilin hareketlenip çok hızlı gittiğini görünce yanındaki Ahmet’in ve otomobili kullanan insanın büyücü olduğunu düşünüp” (FH, 97). “... Sokak muhteşem, büyük büyük

güzel binalar, kanat takıp uçan insanlar” (FH, 99). “... Havadaki delikanlılar ve ‘ferişteler’ de⁷⁶ kulübün üstündeki balkona gelip konuyorlardı, uçanlar için yapılan kapılardan içeri giriyorlardı”, “... Fethulla Hazret’e kulübün her şeyi tuhaf geliyordu. Yukarıya çıkan araba, bütün etrafı aynadan yapılı, bir kişiyi bin yaparak gösteren odalar, çok kıymetli resimlerden bir araya getirip tesis edilerek yapılan ormanlık ve su odası... Velhasıl hepsi yabancıydı” (FH, 109). “Ahmet, çok uzakta olmayan hava kayığını işaret etti. Hava kayığı uçarak gelip balkonun yanında durdu. Hazret ile Ahmet ona bindiler ve uçup gittiler” (FH, 111).

Fatih Emirhan gelecekte insan görünümlü evlerin yapılacağını tahmin eder. *“Pencerelere doğru uzanan sonsuz uzun caddenin ilerisinde insan şeklinde inşa edilmiş devasa bir ev görünüyordu. Bu ‘adamı’ görünce Miñlisılı’nun korkudan aklı gitti. Dizleri tir tir titremeye başladı, bağışlamak istedi ama yapamadı. Onun aklına bu ‘adamin’ Guc bine Gonık⁷⁷ olduğu, çok zaman geçmeden deryaların sularını içip ve tüm şehrin yemeğini yiyip bitireceği geldi” (FH, 134).*

Günümüzde her dükkânda bulunan elektronik oyuncaklardan bahseder. *“...Bahçe gerçek bir bahçe. Ağaçlar var, kokularıyla tüm çevreye yayılmış; onların dallarında harika sesleri, harika renkleri olan elektrik kuşları muhteşem melodiler çıkarıyorlar” (FH, 121).*

Günümüzde akıllı cep telefonları ve görüntülü konuşma yaygın bir şekilde kullanılır. Fatih Emirhan, “Fethulla Hazret” hikâyesinde akıllı cep telefonlarından söz eder.

“Odada yüksek bir zil sesi duyuldu. Sesin nereden geldiğini anlayamadı ama önündeki duvara iliştirilmiş camdan delikanlının umursamaz bir tavırla durduğunu gördü. (Bu cam 20. yüzyıl ortasının bir telefon aynası olup bu, konuşan insanın tüm vücuduyla konuştuğunu gösteriyor ve bunu anlamayan kişiyi sanki bu camdan görünen insanı gerçekmiş gibi gösteriyordu)” (FH, 113).

“Hazret delikanlıya vurduğunda telefonun aynası paramparça olup yüz tane parçalara ayrıldı, delikanlı kayboldu. Telefon kablolarının uçları çıtırdamaya ve mavi bir ışık yaymaya başladı” (FH, 117). “Hangi zenginin helal eşleriymiş bu güzel abıstaylar, diye daha söyleyemedi, yakınlarda bir yerde çalan bir zil sesi duydu. Ses Ahmet’in cebinden geliyordu. Ahmet koynundaki cebinden aynaya benzer bir şey çıkardı ve ona bakmaya başladı. Birkaç dakika geçince ayna, Hazret’i çok şaşırtarak insan sesiyle konuşmaya başladı” (FH, 131).

⁷⁶ Melek. Kanatlı insanlardan bahsedilmektedir.

⁷⁷ Tüm şehri yiyip bitireceği sanılan zenci.

“Hazret korkarak ve titreyerek aynaya baktı. Leyla’nın yüzü görünüyordu. Hazret, Leyla ile Ahmet’in konuşmalarından bir şey anlamadı. Ahmet sözünü bitirip aynayı cebine koyunca Hazret ‘Bu sihirli aynayı ilmi bilim ile mi yaptınız?’ diye sordu. Ahmet onun ayna olmadığını, aynalı telsiz bir telefon olduğunu söyledi” (FH, 131-132).

Fethulla Hazret, oğlu Ahmet ile baba oğul olmalarına rağmen düşünceleri ve yaşama biçimleri birbirlerinden farklıdır. Ahmet, ailesi ve arkadaşları; modernliği, gelişmişliği temsil eder. Fatih Emirhan bu eserinde eski ile yeniyi karşılaştırmıştır.

İleri görüşlü olan Fatih Emirhan 50 yıl sonraki modern Tatar toplumunu anlatmıştır.

3.7. Sosyal Konular

Fatih Emirhan’ın hikâyelerinde bireysel konulardan çok sosyal konulara yer verdiği görülür. Kara güç, Sovyet sevgisi ve particilik, kırmızı bayrak, bayramlar, Ruslaştırma gibi başlıklar hikâyelerinin olay örgüsünü oluşturan sosyal konulardır. Tatar halkının devlet yöneticileri ile ilişkileri, cehalet ve farklı alanlarda görülen yozlaşma bir tema olarak yazarın eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

3.7.1. Kara Güç

Tatar toplumunda insanlar üzerinde kara güç olarak tabir edilen bir baskı söz konusudur. Kara güç bazen bir inancı bazen bir aile büyüğünü temsil eder. Fatih Emirhan kara güçler temasına “Tatar Kızı” ve “Hayat” eserinde yer verir. “Tatar Kızı” hikâyesinde Tatar kızının bir adı dahi yoktur. Onun kimle oynayacağına, ne giyeceğine ve hatta kimle evleneceğine kara güçler karar verir. Onun söz hakkı yoktur. Aynı şekilde “Hayat” hikâyesinde de kahramanın kimle evleneceğine kara güçler karar verir. Hayat, gönlünün sevdiği kişi ile beraber olamaz.

Hayat, arkadaşı Liza’nın abisi Mihail ile çocukluktan tanışmaktadır. Mihail Kazan Üniversitesi’nde okumaya gitmiş, döndüğünde Hayat’ın büyüdüğünü ve güzelleştiğini fark etmiştir. *“Kimi görüyorum ben! Kaç yazlar, kaç kış geçti? Bir kış içinde siz Hayat, tanınmayacak kadar büyümüşsünüz, daha da güzelleşmişsiniz”* (H, 144).

Mihail, Hayat’ın güzelliğinden etkilenir ve ona âşık olur. Hayat da Mihail’i beğenir, ondan hoşlanır. Fakat Hayat’ın Tatar kızı ve Müslüman olmasından dolayı kara güçler bu durumu hoş karşılamaz. Hayat’ın aklı bu durumu kabul etse de kalbi kabul etmekte zorlanır. Kalbi Rus kültüründen yanadır. İç dünyasında çatışma yaşar. Rus genci Mihail ile evlenemeyeceği

söylenir. Hayat hayal kırıklığına uğrar. Bir başka genç, Gali Arslanov da dâhil, Hayat ile tanışmak ister. Müslüman olmasına rağmen onun bu isteği kabul edilmez. Karanlık güçlerin etkisi burada da görülmektedir (Adiloğlu, 2020: 173). *“Gali, Rehime Abıstayın ve kızların kendisi ile tanışmayı kabul edeceklerinde şüphe duymuyordu”. “Sizin Müslüman olduğunuzu biliyorum ama tanışmayı uygun bulmadılar”* (H, 171).

Fatih Emirhan cahil kesimi eleştirirken onları kara güç olarak adlandırır. “Tatar Kızı” ve “Hayat” hikâyesi dışında “Fethulla Hazret” hikâyesinde de bu konuya değindiği görülür.

“Fethulla Hazret vakasını tüm Kazan halkı öğrenmiş ve merakla bugüne kadar diriltilmiş kişiler arasında olacak bir tane kara güruhlu Tatar mollasının davranışlarını ve tutumlarını görmeyi bekliyordu” (FH, 93). *“Velhasıl herkes kara güruh Tatar mollasını ve onun eylemlerini daha iyi anlamak için bilgi toplamakla meşguldü”* (FH, 94).

3.7.2. Sovyet Sevgisi ve Particilik

Fatih Emirhan’ın yaşadığı dönemde Sovyet hayranlığı olduğu görülmektedir. Yazar bunu eserlerine taşımıştır. Bunun en güzel örneğini “Şefigulla Agay” hikâyesi ile vermiştir. Hikâyede kahramanın Lenin’i sevmesi, o öldüğünde ağlaması, cenaze merasimine katılması bunun kanıtıdır.

“Tüm dünya işçilerinin kendi başkanlarını kaybettikleri gün bugün. Tüm dünya işçilerinin yetim kaldığı gün bugün” (ŞA, 191). *“... Vladimir İliç öldü diye bak, dedi. Biz Burjuvalara fırsat vermeyiz, dedi. Lenin ölmedi, onun partisi kaldı, dedi. Artık Lenin ölünce hep bilinçli işçilerin partiye katılması lazım. Lenin seçmeleri başlıyor, işçi halk partisine yazılıp bütün dünya burjuvalarını korkutsunlar, Lenin öldüğü için seçimlerini yok etsinler, dedi”* (ŞA, 192).

Şefigulla Agay’a göre en önemlisi partiye üye olmaktır. Partili olan kişi aynı zamanda partinin adamıdır ve ayrıcalıklıdır. *“Allah’a şükür partili de olduk diye düşünmeye başlamıştı”* (ŞA, 194). Şefigulla Agay’ın bu hikâyede dönemi övdüğü görülse de aynı zamanda kendisiyle çelişmektedir. Çünkü o, partiye üye olmayı bir şükür vesilesi sayar.

Şefigulla ve arkadaşları Lenin’e karşı derinden saygı duymaktadırlar. Lenin vefat etmiş olsa bile ona karşı hürmet göstermekten geri durmazlar. *“...Başka günlerdeki gibi Lenin resmine doğru baktılar”* (ŞA, 206).

Şefigulla ve arkadaşları Lenin’in vefatından sonra onun partisinden ayrılmaz. Partiye olan sevgilerinde eksilme olmaz. *“...Sen öldün senin partin sonsuza kadar yaşayacak”* (ŞA, 217), diyerek partiyi her zaman yaşatacaklarının sözünü verirler.

Fatih Emirhan, 1924 yılında yazdığı “Şefigulla Agay” hikâyesinde toplumun yönetime, yöneticilere karşı beslediği sevginin aşırı derecede olmasını eleştirir. Yazara göre insanlar kendi değerlerinden, kültüründen taviz vermeden yaşadığı dönemin şartlarını kabul edebilir. Fakat bunun şartı aşırı ve abartıya kaçmamaktır. Aksi takdirde insanlar Şefigulla Agay gibi gülünç ve komik duruma düşebilirler.

3.7.3. Kırmızı Bayrak⁷⁸

Vladimir Lenin iktidar olduğunda bayrak için bir amblem yarışması düzenler. Yarışmayı kazanan amblem orak, çekiç ve kılıçtan oluşur. Fakat Lenin kılıcı fazla saldırgan bulduğu için onu ambleme dâhil etmez. Bu amblem, Bolşevik Devrimi’nin bir parçası olan sosyal grupları temsil eder.⁷⁹

Bu nedenle sık sık kırmızı bayrak tabiri geçmektedir. Kırmızı bayrak, Sovyetler Birliği’nin 1922-1991 yılları arasında ülkeyi temsil eden bayrak için kullanılmaktadır. Kırmızı zemin üzerinde altın renkli çekiç, orak ve onların üstünde kırmızı yıldız bulunmaktadır. Vladimir Lenin döneminde tasarlanan bu bayraktaki çekiç ve orak işçi sınıfını temsil etmektedir. Bayrakta bulunan kırmızı renk 1871 Paris Komünü’nün kırmızı bayrağından esinlenerek yapılır. Bayraktaki çekiç sanayi işçilerini, orak tarım işçilerini ve köylüleri, yıldız ise Komünist Parti’yi temsil eder. Bayrağın ilk olarak Rus Devrimi sırasında kullanıldığı görülür (Url-6).

Kırmızı bayrak hem Sovyetler Birliği’nin milli bayrağı ile siyasî ideolojileri kasteder hem de İç savaşta eşitlik ve özgürlük uğrunda dökülen kanları ifade eder (Suzdal’tsava, 2014’e atfen Saraç, 2023: 51). Kırmızı bayrak, Sovyetler Birliği’nin milli ve resmi bayrağı olarak kabul edilir. Devrim sırasında kırmızı bayrak, flama ve pankartların üzerine yazılan sözler önce Bolşeviklerin daha sonra Sovyetlerin siyasî açıdan amaç, ilke ve ideolojilerini yansıtır. Gösteri ve eylemler sırasında eylemcilerin yakalarına taktıkları kırmızı kurdele ve karanfiller, işçi sınıfının başlattığı devrimin sembolü olur. Geçtiğimiz asırda devrimin, komünizmin ve sosyalizmin sembolü olarak Sovyetler Birliği’ni temsil eden kırmızı bayrak, günümüzde benzer siyasî ideolojiye sahip komünist partinin başlıca sembollerinden biri olur (Suzdal’tsava, 2014’e atfen Saraç, 2023:57).

⁷⁸ Sovyetler Birliği bayrağı kastedilmektedir.

⁷⁹ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41903236>, 07.11.2017

Fatih Emirhan'ın 1924 yılında yazdığı “Şefigulla Agay” adlı satirik hikâyesinde başkahramanın Lenin hayranı olduğu görülür. Bu nedenle yöneticilerin gözüne girmek isteyen Şefigulla Agay, kırmızı bayrağa sevgi ve saygı ile bağlıdır. Yönetime karşı duyduğu hayranlıktan dolayı çocuğunu kırmızı bayrağa sarılı bir şekilde arkadaşlarının yanına getirir. “Şefigulla Agay kırmızı bayrağa sardığı Veliulla'yı eline alıp sahnenin tam ortasına geldi” (ŞA, 201).

Şefigulla Agay'ın kendisinin de kırmızı bayrağı kullandığı görülür. “Ertesi gün işten geldiğinde Şefigulla Agay'ı büyük kırmızı bayrağı elinde tutarken gördüler. Ortadaki boşluğa orak ve çekiç ile resmi çizilen kırmızı bayrak onun ensesinde hafifçe sallanıyordu” (ŞA, 199).

Şefigulla çocuğunun üzerinden kırmızı bayrağı eksik etmez. Yönetime olan hayranlık giysilerde kullanılan kumaşın renginde dahi kendine yer edinmiştir. Kırmızı rengin ve kırmızı sembolünün sadece bayrakta değil, günlük hayatta da kullanıldığı görülmektedir.

“Biraz sonra kulübe gittiğinde Şefigulla, altı aylık Veliulla'yı kendi eli ile kırmızı bayrağa sarıp Servi'ye verdi” (ŞA, 200). “... Çocuğun üstüne yaçeykanın kırmızı bayrağını örttüler. Çocuğa giysi ve kırmızı kumaş hediye ettiler” (ŞA, 204). “Şefigulla Agay önceden hazırlanan küçük küçük kırmızı bayrakları avlunun kapısına astı” (ŞA, 207). “Şefigulla Agay o günün akşamında Servi ile birlikte dört kırmızı bayrak hazırladı” (ŞA, 219).

Fatih Emirhan Şefigulla Agay ile toplumda kendi milli değerlerini hiçe sayan ve devlet adamlarının gözüne girmeye çalışan cahil kişileri eleştirmiştir.

3.7.4. Bayramlar

Bayram teması Fatih Emirhan'ın eserlerinde iki şekilde işlenir. Birincisi dinî bayramlar, ikincisi işçi bayramı olarak kutlanan 1 Mayıs. Fatih Emirhan, “Fethulla Hazret” eserinde dinî bayramlara değinir. Dinî bayramlar “yeryüzünde yaşayan çeşitli dinlere mensup toplulukların belli bir tarihte, yılda bir kere bir veya birkaç gün sevinç gösterileriyle ve ayinlerle, ritüellerle kutladığı günlerdir” (Taşkesenligil, 2016: 116). İslâm'da Ramazan ve Kurban olmak üzere iki tane dinî bayram vardır. “Fethulla Hazret uykusundan uyandığında arife günü saat sabahın sekiziydi” (FH, 99). “Fethulla Hazret'i bayram günü uykusundan çok güçlü bir ezan sesi uyandırdı” (FH, 101).

Dinî bayramların bir gün öncesi arife günü olarak kabul edilir. Yazar Fethulla Hazret'te de arife gününden bahseder ama hangi bayram öncesi olduğunu belirtmez. Diğer eseri Şefigulla

Agay'da işçi bayramına vurgu yapar. Şefigulla 1 Mayıs Bayramı'ndan övgü dolu sözlerle bahseder. Çocuklarına küçüklükten o günün önemini aşılar.

"...Tüm dünya işçiler ve köylüler için güzel mübarek gün. Tüm dünyada böyle büyük bayram yok" (ŞA, 207). "Hey, bülbüller, hey şanslı canlar. Ataları bilinçli olduğundan işte 1 Mayıs Bayramı'nda küçüklükten bayram kutlayarak alınlarının akı ile büyüyen mutlu canlar" (ŞA, 208). "Böyle aziz bayram günlerinde sizin gibi komsomollara yorulmak, sıkılmak yakışıyor mu?" (ŞA, 210). "Vay utanmazlar dedi o. Böyle mutlu günde ağlayıp zırlamaya nasıl utanmıyorsunuz" (ŞA, 211).

"Tam böyle aziz bayram günlerinde 'yoruldum, dondum' diye dudak bükerek, kavga ederek inatlaşıp durmak yok artık. Size bayram göstereceğim diye ben az mı meşakkat çektim, hepsi sizin içindi. Bir bilinçsiz baba olsa boş verirdi, sizleri de gösteriye götürmez, kutsal ihtilal kurbanları kabristanına da alıp götürmezdi. Bayram gününde alınları ak olsun diye bir de ben onlara kırmızı şapkalar, kırmızı başörtüleri alıyorum" (ŞA, 212).

Şefigulla'nın eşi Servi, Ramazan Bayramı için hazırlık yapar. Şefigulla Servi'yi bu konuda tehdit eder. Bayram hazırlığı yapmasına izin vermez. Dinî bayramlar ile dalga geçer. Ona göre partinin de bayramı olan 1 Mayıs Bayramı daha önemlidir.

"...Dört beş güne sizin afyon başların Ramazan Bayramı olacak. Ben de sana rahat vermeyeceğim afyon gününde" (ŞA, 212). "...Şefigulla Servi'ye bayram yemekleri hazırlamaya müsaade etmedi. Şu afyonlu bayramlar, papazlar, mollalar işçi halkın kanını içmişler" (ŞA, 212). "İnternatsiyonal marşını bugün bayram dolayısıyla arka arkaya üç defa söylediler. Babalarının isteği üzerine çocuklar '1 Mayıs Bayramı' şiirini beraber okudular" (ŞA, 209).

Fatih Emirhan "Şefigulla Agay" eserinde dinî yaşam düzenlemelerini reddeden olumsuz bir karakter meydana getirmiştir. Fatih Emirhan değerlerinden uzaklaşan gerek milli gerekse dinî değerlerini küçümseyen insanları eleştirir. O, sisteme bir taraftan saygı duyulurken diğer taraftan da Tatar gençlerinin uyanmasını, kendi dil, din ve milli değerlere sahip çıkılması gerektiğini vurgular.

3.7.5. Ruslaştırma

Ruslaştırma siyaseti Orta Asya topraklarında görülen yeni bir olay değildir. Moskova Knezi IV. İvan'ın başa gelmesiyle beraber gayriresmî bir şekilde bu siyaset uygulanmaya devam edilmiştir (Öztürk, 2019: 1098). Ruslaştırma siyaseti Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin

1991'den itibaren bağımsızlığını kazanmaya başlamasıyla zayıflamıştır (Öztürk, 2019: 1105).

Rusya tarihi boyunca yönetimler asimilasyon, Hristiyanlaştırma, Ruslaştırma siyaseti uygulamıştır. Karşı gelen, kabul etmeyen halk sürgün edilmiş; hapislere atılmış ve ölümle sonuçlanmalar olmuştur. Bu olumsuz şartlar altında sesini duyurmaya çalışan aydınlar kalemi güçlü bir silah olarak kullanmıştır.

Fatih Emirhan da bu konuya “Şefigulla Agay” hikâyesinde yer vermiştir. Partiye yaranmak isteyen Müslüman Tatarlar yeni doğan çocuklarına Rus isimleri verir. Şefigulla Agay da en küçük çocuğuna Rus ismi vermek ister. Aynı zamanda Vladimir'in vefatından dolayı duyduğu büyük üzüntüyü hafifletmek için oğluna Vladimir ismini vereceğini söyler. Karısı ise bu duruma karşı çıkar. Rus ismini kabul etmez.

“Benim çocuğum Rus çocuğu da mı ismi Vladimir olsun? Yaçeyka'daki Ruslar kendi öz çocuklarına Vladimir ismini versinler. Müslüman çocuğuna karışmasınlar, Rus emir veriyor diye çocuğu vaftiz mi edeceksin, ihtiyar budala, ihtiyar köpek dedi. Ben onların 30 sumları için çocuğumu Rus yapmam. Paralarını da kırmızı bezlerini de başlarına çalsınlar” (ŞA, 205). Fatih Emirhan, Müslüman Tatarların Ruslara benzemesini Rus gibi olmalarını eleştirmiştir.

“Fethulla Hazret” hikâyesinde de Ruslaştırma konusu geçmektedir. Hikâyenin kahramanı Fethulla Hazret aydınlanma karşıtı kara güruh bir din adamıdır. Batılı gibi pantolon, gömlek giymeyi Rus âdeti olarak görür. Kendisine verilen kıyafetleri giymek istemez.

“Fethulla Hazret böyle aksakallı ve Rus görünümlü bir adamın ‘senin oğlun Ahmet’ demesine çok şaşırsa da üstünün çıplak olduğunu görüp önce giyineyim ondan sonra bu adama daha iyi bakarım, belki gözüm yanlışı görmüştür diye düşünerek kıyafetlerini eline aldı. Lakin onların hepsinin ‘Rus kıyafeti’ olması hazreti tamamen şaşırttı. O, gözlerine ve kulaklarına inanamıyordu. Rüya olabilir mi acaba diye aklına geliyordu” (FH, 95).

Fethulla Hazret batılı gibi giyindiğinde kendisinin Rus yapılacağını zanneder. Bu duruma karşı çıkar. “Znakum⁸⁰, lütfen beni Rus yapmayınız. Lütfen beni böyle zorlamayınız diye yalvarmaya başladı” (FH, 96).

Fethulla Hazret Tatar, Rus ve başka milleten insanların gözü önünde tekrar dirilitilir. Hazret diriltildiği zaman karşısında Rus giyimli iki kişiyi gördüğünde hastaneye kaldırıldığını düşünür. Ardından kendisine de aynı giysilerden verilir. Onların misyoner olduğunu zanneder.

⁸⁰Hitap şekli. Rusçası ‘znakom’ bozularak söylenmiştir. Tanıdık biri için kullanılır. (Fiil hali ЗНАКОМИТЬСЯ; isim hali ЗНАКОМ / ЗНАКОМЫЙ)

Tatarlar Ruslar ile asırlar boyu iç içe yaşamıştır. İki halkın birbiri ile pek fazla ilişkisi olmasa da Tatarlar, Ruslaştırma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Siyasî baskılar ve misyonerlerin faaliyetleri bu konuda haklı olduklarını göstermiştir. Bu nedenle tutucu din adamları ve mollalar her şeye şüpheyile yaklaşmaktaydı. Fethulla Hazret de bu mollalar gibi her şeye şüpheyile bakar ve Rus olan her şeyi reddeder (Uslu, 2004: 258).

“Ahmet önceden söylediği sözlerini tekrarlardı. (Onu) Giyindirip evine götürmek istediğini söyledi. Tabi ki Fethulla Hazret bu sözlere inanmadı. Yeniden yalvarmayı düşünse de profesörün Ahmet’e Esperantoca ‘nasıl inatçı’ dediğini duyup ‘bunlar Alman misyonerleriymiş, beni zorla Rus yapacaklarmış şimdi’ diye ağlaya ağlaya giyinmeye başladı. Profesör ve Ahmet Hazret’i ne kadar teselli etmeye çalışsalar da ve onunla ne kadar yumuşak bir dille konuşsalar da o, hâlâ bunların misyoner olduğuna inanıyordu. Yinede çaresizce Ahmet ile gitmeye razı oldu” (FH, 96).

Fatih Emirhan’ın “Şefigulla Agay” adlı hikâyesinde Servicamal Tatar kadını temsil eder. Tatar kadını vatanını, dilini, dinini korumak için Rus adetlerini (Rus ismi, Rus parası vs.) kabul etmez. Kendi değerlerini korumaya çalışır. Bu hikâyede Servicamal bunun güzel bir örneğidir. Yazarın “Fethulla Hazret” hikâyesinde de bu konuya değindiği görülür. Hikâyede milli giyim ve kuşamdan uzaklaşmış insanları eleştirir.

3.8. Doğa ve Manzara

Fatih Emirhan’ın “Hayat” hikâyesini anlatırken tabiattan ustalıkla yararlandığı görülür. Karakterlerin ruh halini yansıtmak için doğayı kullanır.

“Daha bir saat önce yağan hafif bir yağmur şehrin sokaklarının tozunu gidermişti. Havadaki sıcaklık yerini kolayca baharın sıcaklığı ile değişip gün en güzel haline bürünmüştü. Henüz dünyaya yenilenme ve yaşam kokuları saçıyor, dünyadaki canlı ve cansız tüm varlıkları yaşamları içinde canlı tutuyordu” (H, 138).

Her sene doğanın yenilenmesi, doğanın güzelliği insanda en saf duyguları uyandırır. İnsana yaşama sevinci verir. Genç kızlar bulutsuz bir gün gibi gelecek hayali kurarlar. Bahar ve doğa unsurları Hayat’ı ve Liza’yı heyecanlandırır, onlarda güzel duygular uyandırır.

“Hayat yavaşça bahçeye bakan bir pencereyi açtı. Yandaki bahçede tüm havayı bülbül sesi yankılatıyordu. Sabahın ışıkları, sevgilisi gül çiçeğinin güzelliği bülbülü o kadar heyecanlandırmıştı ki bildiği ezgilerin en güzellerini söylüyor, küçücük vücudunun çeşitli yerlerinden bin farklı nota çıkarıyordu. Bazen gül çiçeğinden başka kendini çevreleyen sesinin içinde kayboluyordu” (H, 153).

Doğa insanın bilincini ve karakterini değiştirir. Doğa olayları insanları etkiler. “Dışarıdaki boranın⁸¹ evin penceresine çarpması ve rüzgârın sesi ev içindeki bu sakinliği biraz bozuyor. Bununla birlikte Burhan Efendi’nin okumasına kendine özgü derin bir gizem veriyordu” (H, 179).

Evin içindeki sessizliği dışarıda devam eden korkunç boranın sesi bozar. Odada yalnız kalan Hayat, korktuğu için Bibi’nin odasına gider. “Yolda rastladığı odalar, köşelere kaçan karanlık gölgeler ve korkunç fırtınanın bozduğu ölü sessizlik Hayat’a çok can sıkıcı ve narsuz görünüyorlardı” (H, 180).

Hayat, endişe ve karışık duygular içindedir. Fatih Emirhan Hayat’ın bu durumunu doğa olaylarına benzeterek anlatır. “Rüzgâr çok acı bir sesle ıslık çalıyor, çok kalın bir sesle uluyor, hâlâ ıslık çalıyor, kurt gibi sesler çıkarıyor, yine cinlinin değiştirdiği bir çocuk gibi ağlıyor ve yine uluyor, yine ıslık çalıyor... Yapraksız ağaçlar ve başka şeyler ses çıkartıyorlar, iniliyorlar, çaresizlik içinde bir yerlere çarpıyorlar. Kapılar sanki kötü haber getirenler tarafından çekilircesine takırdıyorlardı” (H, 179). Bu sahneler Hayat’ın içindeki huzursuzluğu anlatır. Belirsizlik onu depresyona sokar ve iyice yalnızlaşır. Fatih Emirhan “Hayat” hikâyesinde tabiata adeta bir ruh atfeder. Tabiatta doğan güneş, ilkbaharda cıvıl cıvıl öten kuşların sesi, geceleri çıkan fırtınalar insanın ruhunda değişikliklere sebep olur. Hikâyede bahsedilen Hayat’ın ruhunu tabiattaki bu değişikliklerin etkilediği görülür.

Fatih Emirhan bu hikâyede “boran” kelimesi ile tüm genç kızların iç endişesini temsil eder. Tatar kızlarının gelecek ile ilgili duyduğu endişelerini gösterir.

“Tüm tabiat, tüm yeryüzü, tüm genç yürekler gibi Hayat da ilkbahar gecelerini seviyordu. İlkbaharın biraz serin hoş kokulu geceleri vardı. Böyle hoş kokulu o geceler Hayat’ın yüreğinde kendisinin de bilmediği bir duygu uyandırdı. Bu duyguda biraz sızı, biraz sevinç, bir şeyleri biraz önlemek, biraz beklemek, bir şeylere sevinmek daha birçok şey vardı. Hayat, ilkbahar gecelerinde bu duygu ile sarhoş oluyordu. Kendini kaybedip anlam veremediği bir rahatlık içinde kalıyordu. Açık ve serin olan bu gece ilkbaharın hoş kokularıyla etrafı sararak Hayat’ın kesin bir karar almasına da sebep oldu” (H, 189-190).

Fatih Emirhan “Hayat” hikâyesinde doğanın insanın düşüncelerini, davranışlarını nasıl etkilediğini gösterir. Doğadan yapılan betimlemeler ve benzetmeler ile okurun zihin dünyası zenginleşir. Aynı zamanda okurun keyif alması sağlanır.

⁸¹ Çok sert yel, şimşek ve gök gürültüsü, dolu ve sağanak halinde yağmurla ortaya çıkan hava olayı. Daha çok bozkır kültüründe kullanılır.

3.9. Güzellik

Fatih Emirhan'ın değindiği diğer tema güzelliştir. “Hayat” hikâyesinde bu temaya yer verir. Hikâyenin kahramanı Hayat güzelliği ile çevresinde bulunan kişilerin dikkatini çeker. Çoğu kişi onun güzelliğini beğenir. Hikâyenin 1. bölümünde Liza, 5. bölümünde Liza'nın abisi Mihail, 11. bölümde Gali Arslanov Hayat'ın güzelliğinden övgüyle bahseder. Hayat'ın hayali başka, hayatı ise başkadır. Hayalinde güzel bir dünya vardır. Fakat gerçek dünya çirkindir. Fatih Emirhan'ın düşüncesi uyum, güzellik ve âştır. Fakat hikâyenin yazıldığı dönemde bu düşüncelerini gerçekleştirmek mümkün değildir. Bunun mümkün olması için özgürlük gereklidir. Fatih Emirhan bu hikâyesi ile iki farklı dünyayı gösterir (İbrahimov vd., 2005: 31).

“Bir dakika sonra bahçeden Hayat'ın koşarak çıktığı göründü. Bu güzel kızın uzun kirpikli, kara gözleri pembemsi yüzüne mucizevi yakutlar gibi nur saçıyordu. Sanki onun güzel başı hatta tüm vücudu bu ışıpta yüzüyor gibiydi” (H, 138). *“Ah Hayat, nasıl güzelsin! Sen şanslısın, çok şanslısın, demeden duramadı”* (H, 140).

Hikâyede adı geçen Mihail adlı genç Hayat'ın güzelliğinden etkilenir. Çocukluk arkadaşı Hayat'ın büyüüp genç kız olması onda derin hisler uyandırır. *“Böyle bu genç kız başımı döndürüyor. Güzellik! İşte güzellik! Diye düşündü”* (H,146).

Yazar, Hayat'ın güzelliğinden övgüyle bahseder. Doğadaki canlılar bile onun güzelliğini anlatır. *“Bülbül gerçekten Hayat için ötüyor, onun güzelliğini övüyor. O güzelliğe parlak şanslar, gelecekte söz verir gibi ötüyor”* H, 153).

Hayat'ın güzelliği gittiği arkadaş toplantılarında dikkat çeker. Oynadıkları posta oyununda gençler birbirine mektup verir. Hayat'a gelen mektupların birinde *“Siz güzelsiniz, siz Doğu hikâyelerinde rastladığımız perilerin, padişahların mucizevi güzel kızlarından da güzelsiniz. Ne yazık ki bana sizi görmek çok nadir nasip oluyor”* (H, 153), diye yazılıdır.

Hayat, Emine ve Rukiye ile tiyatro izlemeye gider. Bir günlüğüne şehre gelen Gali Arslanov ile karşılaşır. Gali Arslanov Hayat ile tanışmak ister. Belki konuşurum umuduyla onun karşısına geçerek bir tabureye oturur. *“Hayat'ın karşısına oturdu... Çok dikkatle gözlerini Hayat'a çevirdi. ‘Ya Rabbim, nasıl güzellik! Binbir gecede göz alan perilerin, padişah kızlarının güzelliği’ diye düşündü”* (H, 171). Hayat, kalbinde kötülük olmayan, masum bir genç kızdır. Onun içinin güzelliği dış görünüşünü de güzelleştirir.

Yazar, “Hayat” hikâyesinde güzellik temasını ele alırken insanların ruhuyla bedeni arasında bir uyum meydana getirir.

3.10. Eski ve Yeni Çatışması

Fatih Emirhan yeniliği savunan bir aydındır. Tatar halkını eğitimi ve kültürlü görmek istemiştir. Bunun için edebi faaliyetlerde bulunmuştur. Tatar halkını gericiilikten ve taassuptan kurtarmak isteyen yazar eserlerinde eski ile yeninin çatışmasını da konu olarak işlemiştir.

20. yüzyıl Tatar dünyasında yenileşme çalışmaları hissedilmeye başlanmıştır. Eski usul kıyafetler (sarık, kaftan vs.) yerini batıda giyilen pantolon, gömlek ve fötr şapkaya bırakmıştır. Fatih Emirhan, “Fethulla Hazret” ve “Hayat” adlı hikâyelerinde eski ile yeninin çatışmasına yer vermiştir. Yazar aynı zamanda kadın ve kızların özgürleşmesine destek vermiştir. Fethulla Hazret hikâyesinde Leyla üzerinden bu hakları sorgulamıştır. “...*Hatta Leyla dedesine kadın hakları ve o zamanki eski fikirlilerin kadınlara bakışı hakkında birtakım sorular sormaya hazırlanmıştı*” (FH, 94).

Fethulla Hazret eskisi gibi sarık ve kaftan giyer. Ahmet’in ve oradaki misafirlerin kendisi gibi giyinmediğini gördüğünde şaşırır. “...*Lakin onların hepsinin ‘Rus kıyafeti’ ile olması hazreti tamamen şaşırttı*” (FH, 95).

Ahmet’i yeni kıyafetler ile gören babası onun günaha girdiğini ve Allah tarafından cezalandırılacağını düşünür. “...*Ama odadan çıkmaya hazırlandıktan sonra Ahmet’in başına takması için silindir (büyük fötr şapka) alması hazreti ağlamaya, korkmaya ve Allah’a sığınmaya mecbur bırakıyordu*” (FH, 96).

Fethulla Hazret dirildiği dönemde çevresinde olup biten her şeye şaşkınlıkla karşılar. Hikâye boyunca neler olduğunu anlamaya çalışır. Kadınların rahatlıkla tiyatrolara, camilere gitmesi, batılı gibi giyinmeleri, piyano çalmaları ona tuhaf gelir. Ahmet’in evinde hazırlanan yemekler bile Fethulla Hazret’e yabancıdır. O, yemekleri gördüğünde karşılaştırma yapar. “...*Yemekler Fethulla Hazret’e çok yabancı geliyordu ve o içinden ‘Büyük ülema meclisinde böyle nimetler sofraya konulmuyordu’ diye düşündü*” (FH, 100).

Ana-baba yetiştikleri dönem itibarıyla çocuklarından farklı ise çatışma çıkması normaldir. Çocuklar içinde yaşadığı çağı takip eder, yeni gelişmelerden haberdar olur. Ana-baba ise eskiyi savunur ve yeniliği kabul etmez (Kamalieva, 2009: 100). Hikâyede Fethulla Hazret ve oğlu Ahmet Efendi farklı dönemi yansıtan iki zıt karakterdir. “... *Baba işte yarın bayram! Ben sana bilmediğin şeyler göstereceğim. Bizim camide bugüne kadar hiç görmediğin şeyler sana çok garip gelir: mollaların vaazı, kulüpteki tebrik meclisi, tiyatrolar, konserler... Velhasıl her şey size tuhaf görünür*” (FH, 101).

Ahmet, kültürlü bir insandır. Sosyal faaliyetlerden geri kalmayan, ailesini de bu sosyal faaliyetlere götüren biridir. Kızları piyano çalıp şarkı söylemekte; tiyatrolara, konserlere gitmektedir. Ahmet Efendi, babası Fethulla Hazret'e göre yeniliği savunan bir karakterdir.

"...Ben piyano çalıyorum, Leyla abla size şarkı söylesin" (FH, 101).

Fethulla Hazret tiyatroya gitmenin günah olduğunu düşünür. Bu nedenle oğlu Ahmet'in ve ailesinin tiyatroya gitmesini istemez. *"... O kendisi ve ailesi şehir tiyatrosuna gitmek için hazırlanmaya başladılar. Fethulla Hazret Tatar tiyatrosu denilen sözü duyunca çok şaşırarak benden izin yok diye söylenmeye başladı"* (FH, 118). *"Ahmet evine dönerken hazreti resim müzesine götürdü. Bu müzelerin binası gibi olağanüstü güzellikte binayı hazret gerçekte değil rüyasında bile görmemişti"* (FH, 128).

Fethulla Hazret canlı suretlerin yer aldığı resimlere karşıdır. Bu resimlerin evlerde bulunmasını ve duvarlara asılmasını istemez. Fethulla Hazret odasında yemek yerken duvarda asılı bir resim görür.

"Gözü bir resme takıldı. Resimde çok eski tarz Tatar kıyafeti giyen, başında takke olan ihtiyar biri vardı. Fethulla Hazret dayanamayıp yerinden kalktı, resmin yanına gitti. Ne görsün, resmin altında 'Gabdélkayyum Nasırî' adı yazıyor. Hazret resmi tanıdı. Kendi kendine yüksek sesle konuşmaya başladı: 'Ah, kör Kayyummuş! O bedbahtı 'ülemâ' misyoner diye düşünüyordu. Buradaki misyonerler ile bir olup iş çeviriyormuş, dedi. Dini duyguları kabardığı için sofradaki bıçağı eline alıp resme saldırdı. Boyu kısa olduğu için uzanamadığını görünce bir tabureye bastı ve resme birkaç yerinden zarar verdi. (Ahmet Efendi bu resmi geçen yıl Tatar ressamlarının bir sergisinden kırk bin sum ödeyerek satın almıştı)" (FH, 98).

Fethulla Hazret başka bir gün odasında yalnız kaldığında, arife günü Gabdélkayyum Nasırî'nin resmini bıçakla parçaladığı gibi başka resimleri de parçalamak ister. Odanın içinde resim arar fakat oğlu Ahmet odadan resimleri çıkardığı için bulamaz.

"Hazret masa üstündeki yazı esbaplarını incelemeye başladı. Ne yazık ki sedekten yapılan kalem kutusunun üstüne birkaç Tatar muharririn resimleri yapılmıştı. O, bunu görünce kendine sevap için fırsat bulduğuna sevinip kalem çakısı aramaya başladı. Hazretin o sırada kendi evinde çay içmek için kullanılan kapların üstündeki Çin suretlerinin başlarını çıkardığı aklına geldi. Bugün de o alışkanlıkla eğer çakıyı bulursa muharrirlerin başlarını çıkaracaktı... Lakin odada çakı, bıçak gibi şeyler bırakılmamıştı... Masada bulunduğu tutkal ile her suretin başına kâğıt yapıştırdı" (FH, 112).

Fethulla Hazret bir molla olmasına rağmen düşünceleri farklı olan biridir. Sadece dış görünüşü ile toplumda varlığını hissettirir. Yarı cahil olan ve dünya zevklerine düşkün olan

mollalar dini ve dış görünüşlerini kendi çıkarları için kullanırlar. Kendilerini denetleyen bir kurum bulunmadığı için “şeriata uygundur” veya “şeriata uygun değildir” diye fetvalar verirler. Fethulla Hazret’in de bunu hikâye boyunca yaptığı görülür. Kadınların erkekler ile beraber camiye gitmesinin fitne sebebi olduğunu söyler (Uslu, 2004: 259). Fethulla Hazret, kendisinin kadınları gördüğünde kendini tutamayan ve hayvanlar gibi nefsani duygular ile hareket eden mollara benzediğini söyler.

Fethulla Hazret kadınların fitne sebebi olduğunu söylede de nefesine hâkim olamayan ve kadın düşkünü olan bir molladır. Camide namaz kılmaya hazırlandıkları zaman kadınların ve erkeklerin farklı taraflarda saf tutması onu hayal kırıklığına uğrattır (Uslu, 2004: 260).

“Hazretimiz umutsuzluk içinde yere serdiği bezi toplayıp namaz kılmak için güzelce bir kadının yanına denk gelmek için çabalıyordu. Lakin iş hazretin düşündüğü gibi olmadı. Kadınlar bir tarafta, erkekler diğer tarafta safa durdurlar. İki arada yol gibi bir boşluk bıraktılar. Hazretimiz de hayvani duygularını yenerek ve istemeyerek erkekler tarafındaki safa girmeye mecbur oldu” (FH, 108).

Fatih Emirhan, Fethulla Hazret karakteri ile cahil din adamlarını ve mollaları eleştirir. Fatih Emirhan bir diğer hikâyesi “Hayat” eserinde de yeniliği savunmuştur. Hikâyedeki kişiler modern kıyafetler giymektedir. Zengin Tatar aileler evlerine Rus hizmetçiler almaktadır.

“...Onun bu yıl diktirdiği kırmızı ipek dekolte⁸² elbisesi yetişkin kızların giydiği en son modaaya uygun bir şekilde dikilmişti” (H, 139). *“...Hizmetçi Rus kızı koridor boyunca çaydanlık götürerek hızlıca yemek odasına doğru gitti”* (H, 161). *“...Hayat’ın bluzunun arkasını düzeltti”* (H, 162).

Emine ve Rukiye, Müslüman Tatar kızları olmalarına rağmen yeni usul ile eğitim almıştır. Ailesinin kısıtlamadığı bu kişiler tiyatrolara, dans gecelerine rahatlıkla katılabilmektedir. *“Tüccarlar kulübünde bugün ‘revizor’⁸³ konulacak. Oyun tamamlandığında saat üçe kadar dans olacaktı”* (H, 165).

İş için N şehrine gelen Gali Arslanov vakit geçirmek için gittiği kulüpte Müslüman Tatar kızlarının Rus kızları gibi özgürce yaşadığını görür. Onlar ile tanışmak ister. Tatar kızlarının özgürlüğünden mutlu olur. *“...O Rehime Abıstaya ‘özgür Tatar kızlarını görüp kendisinin çok mutlu olduğunu ve Tatarlar arasında böyle kızların olmaya başladığını halkımızın ilerlemesi olarak gördüğünü’ söylemek daha sonra bu kızları ‘ilkbaharın geldiğini gösteren kırlangıç olduğu için’ tebrik etmek istedi”* (H, 171).

⁸² Boyun, bilekler ve göğsünün bir kısmını açık bırakan gömlek. (y. n.)

⁸³ Müfettiş, N. Gogol tarafından yazılan oyun.

Rehimovların zengin aile yaşantısı Hayat'ı etkiler. Onların hizmetçisinin Rus, kendi hizmetçilerinin Bibi olması, Emine ve Rukiye gibi pırlantalarının olmaması, evlerinde elektriğin bulunmaması Hayat'ı epey keyifsizlendirir. *“Rehimovların salonunda pahalı piyano var. O piyanoda Rukiye birkaç farklı melodiyi güzel bir şekilde çalabiliyordu”* (H, 178).

Hayat babasına piyano aldırılmaz. Emine ve Rukiye Fransızca öğreniyor diye o da Fransızca öğrenir. Onların hayatından geri kalmak istemez.

Modern görünüşün simgesi fötr şapka takmak olarak kabul edilmiştir. Hayat kendisine görücü olan Salih'in fotoğrafını gördüğünde onu en ince ayrıntısına kadar inceler.

“Delikanlının kelepüşünden başka tüm kıyafeti en son moda ile Avrupa'da dikilmiş şeylerdi” (H, 182). Bu düşünceden anlaşılıyor ki Hayat evleneceği kişinin modern ve kültürlü biri olmasını istemektedir.

Fatih Emirhan iyi bir gözlemci, araştırmacı ve eleştirmendir. Tatar toplumunun refahı ve mutluluğu için çalışmalarda bulunmuştur. Eserlerinde bunlara yer vererek en güzel şekilde düşünlerini aktarmıştır.

SONUÇ

Fatih Emirhan, 1886-1926 yıllarında yaşamış Tatar edebiyatının önemli tenkit yazarlarından biridir. Kısacık ömrüne önemli çalışmalar sığdırmıştır. Roman, hikâye, tiyatro ve eleştiri türünde verdiği eserler ile Tatar edebiyatını zenginleştirmiştir.

Yaşıtlarına göre eğitilmiş bir ailede dünyaya gözlerini açan yazar, ilk eğitimini mahalle medresesinde alır. Babası molla olan yazarın da müderris olması beklenir. Fakat o molla olmak istemez. Rusça öğrenmek ve gazete çıkarmak ister. Bu nedenle fikirleri yönünden ailesi ile ters düşer ve çok sevdiği ailesini terk eder.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yönetimin sosyal ve edebi hayata baskısı azalır. Rahat nefes alan edipler de özgürce yazma ortamı bulur ve bu sayede Tatar edebiyatı tür bakımından zenginleşir. Yazarlar kendi düşüncelerini ve Tatar halkını anlatma fırsatı yakalar. Bu dönemin edebi eserlerinde eğitim, kadın hak ve hürriyetleri, halkın yozlaşan tarafları, medreselerin ıslahı gibi konular işlenir.

İyi bir gözlemci olan Fatih Emirhan'ın eserlerinde din ile ilgili konular ve kişiler sıklıkla geçmektedir. O, eserlerinde Tatar halkının sosyal ve siyasî yönlerini eleştirir. Fatih Emirhan aynı zamanda yaptığı çeviriler ile de Tatar edebiyatına katkı sağlar. Rus edebiyatının yanında Türk edebiyatını da yakından takip eder.

Toplumun hangi kesiminde bir aksaklık gördüyse o kesimi eleştirir. Tatar gençlerinin kültürlü, aydın ve eğitilmiş olmasını ister. Tatar gençlerinin geleceğine inanır ve onlara güvenir. Eğitim, eğitimsizlik, cahillik, ahlaksızlık, ikiyüzlülük, inançsızlık onun değer verdiği ve eserlerinde işlediği konulardır. Fatih Emirhan Tatar edebiyatında hak ettiği değeri henüz görebilmiş değildir.

Bu tez çalışmasında incelenilen “Fethulla Hazret”, “Hayat”, “Şefigulla Agay” hikâyelerinde yazarın kendi hayatından yansımalar görülür. İdil Irmağı, Kazan ve diğer şehirler bu hikâyelerde geçmektedir. Adı geçen bu mekânlar Fatih Emirhan'ın hayatının geçtiği yerlerdir. Kadınların ve kızların eğitimine önem veren Fatih, bu konuyu “Hayat” hikâyesinde en güzel şekilde dile getirir.

“Fethulla Hazret” hikâyesinde medreselerin, din adamlarının, mollaların ahlaki yozlaşmışlığı görülür. Bu hikâyesinde gelecekte bahseder. Gelecekte Tatarların günlük hayatındaki teknolojik gelişmeleri anlatır. Fethulla Hazret karakteri eskiyi; oğlu Ahmet ve ailesi yeniliği, modern bir aileyi temsil eder.

“Fethulla Hazret” hikâyesi Tatar edebiyatının en ilginç eserlerinden biri olarak kabul edilir. 1950 yılının Tatar dünyasında geçen hikâye, Tatarların hem gelecekteki hayatını fantastik bir biçimde anlatır hem de 20. yüzyıl Tatar toplumu hakkında bilgi edinilmesini sağlar (Uslu, 2004: 55).

Piyanoyu modernliğin simgesi olarak gören Fatih Emirhan, “Fethulla Hazret” ve “Hayat” hikâyesinde piyanoya yer verir.

“Şefigulla Agay” hikâyesinde partinin adamı olan kişilerin kendilerini gülünç duruma düşürmelerini eleştirir. Bu hikâyede Ruslara benzemeye çalışan, eskiden beri gelen kurallardan ve alışkanlıklardan utanan insanlar anlatılır. Hikâyenin başkahramanı Şefigulla, Rusça konuşmaya çalışır. Bazı Rusça kelimeleri bozarak söyler. Vefat eden çocuğunu Sovyet kurallarına göre defneder. Geleneklere bağlı olsa da bir yandan Ruslara özenir. Fatih Emirhan, cahil bir adam olan Şefigulla’nın yeni hayata ayak uydurmaya çalışırken rezil olmasını eleştirel bir dille anlatır.

20. yüzyıl Tatar edebiyatı her geçen gün gelişmekte ve daha da zenginleşmektedir. Toplumda meydana gelen sosyal, siyasî olaylar düşüncelere yansımakta ve edebiyatta kendine yer bulmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki Fatih Emirhan 20. yüzyıl Tatar edebiyatının önemli yapı taşlarından biridir. Eserlerinde Tataristan halkının ve dönemin sosyal, siyasî, dinî, geleneksel konularına rastlamak mümkündür. Fatih Emirhan her zorluğa rağmen yazdığı eserler ile Tatar kültürünü yansıtmaya çalışır.

Çalışmada Fatih Emirhan’ın hikâyelerinde yer alan bu konular değerlendirilmiştir. Bu çalışma Tatar edebiyatı alanında çalışmak isteyen araştırmacılar için önemli kaynak teşkil edebilir.

KAYNAKLAR

- Adiloğlu, A. (2020). Ceditçilik Dönemi Kazan Tatar Edebiyatında Kadın Hak ve Hürriyetleri Meselesi, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Ahmedova, D. İ. (2016). Foğraflarla Fatih Emirhan, Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi, Kazan.
- Atasoy, E., V. Çalışkan ve E. Galaı. (2014). Beşeri Coğrafya Perspektifinden Tatar Cumhuriyeti. Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı 29, Ocak, İstanbul.
- Aydın, K. Ş. (2020). Fatih Emirhan'ın "Tikişsizler" ve "Yaşlar" Adlı Tiyatro Eserleri (Çeviri-İnceleme). Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Baktır, M. (1988). Afyon, İslam Ansiklopedisi, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bargan, H. (2015). Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı'nın İdil-Ural Bölgesi Tatar Edebiyatına Etkisi (1860-1917), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Battal, T. A. (1964). 10 Yıl Kötürüm Halde Çalışmış Olan Kazanlı Bir Muharrir Fatih Emirhan, Türk Kültürü, Sayı 29, C. 3, ss. 319-324, Ankara.
- Bayram, A. ve G. Stoletneya. (2006). Rusça Modern Sözlük, Rusça-Türkçe/Türkçe-Rusça, Fono Yayınları Sözlük Dizisi, İstanbul.
- Beşir, F. (2001). Ayakları Bağlı Prometey, <http://gabdullatukay.ru/tukay-environment/fatih-emirhan/ferit-beshir-ayaklary-bejle-prometej/>
- Buran, A. ve E. Alkaya. (2017). Çağdaş Türk Lehçeleri, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çağatay, S. (1986). Fatih Emirhan, Türk Kültürü, Sayı 279, C. 24, ss. 26-31, Ankara.
- Dautov, G. F. ve A. S. Heyrullina. (2020). 20. Yöz Baş Tatar Edebiyatı Tarihi, Kazan Federal Üniversitesi Neşriyatı, Kazan.
- Demirkaya, A. E. (2020). Emirhan Yeniki'nin Hikâyeciliği, Doktora Tezi, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Devlet, N. (1988). 1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi, *İç Rusya ve Sibirya Müslüman Türk Tatarlarının Millet Meclisi 1917-1919*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Devlet, N. (2002). Türkler, *Tataristan Cumhuriyeti*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara.
- Ehmetyanov, R., R. Möhemmetdinov, F. Nurieva ve F. Ganiev. Türkçe-Tatarca Sözlük, Akt.: M. Öner. (2014). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Emirhan, F. (2002). Eserler, Maarif Neşriyatı, Kazan.
- Galiullin, T. N. (2008). Edebiyat Hetër Hezinesè, Maarif Neşriyatı, Kazan.
- Galiullin, T. N. ve R. Yarullina Yıldırım. (2007). Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, AKM Yayınları, C. 9, Ankara.
- Ganiev, F., R. Ahmetyanov ve H. Açıkgöz (Redaksiyon: Halil Açıkgöz, Asiye Rahimova). (1997). Tatarca-Türkçe Sözlük, İnsan Neşriyatı, Kazan.
- Gazi, M. A. ve Güleda, M. O. (2021). Ermenistan’da Lenin’in Kült Liderlik Propagandası ve Müzik: Lenin’e Bağlılık Şarkısının Göstergebilimsel Analizi, Ermeni Araştırmaları, Sayı: 69, ss. 141-161.
- Gıylacev, T. Ş. (2005). Edebi Miras: Tarih hem Zaman, Tatar Kitap Neşriyatı, Kazan.
- Günay, U. T. (2012). Türklerin Tarihi Geçmişten Geleceğe, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Hacımuftuoğlu, E. (2018). Prometheus’dan Halifeye... Doğu ve Batı’nın İnsan Tasavvurları, Bilimname, XXXV, 2018/1, 505-534.
- Hantimerova, G. (1977). Fatih Emirhan İcatında Hatın-Kızlar Azatlığı Teması, <http://kazanutlary.ru/j-archive/journal-materials/1977-8/fatih-mirkhan-iatynda-khatyn-kyzlar-azatlygy-temasy>
- Harman, Ö. F. (1996). Günah, İslam Ansiklopedisi, C. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İndirkaş, Z. (2012). Hesidos’tan Goethe’ye Prometheus Mitologemi, Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi, S. 7, 107-120.
- Kamalieva, A. (2009). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kazan Tatar Edebiyatı ve Maarifetçilik Hareketi, Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 10, Sayı 16.
- Kamalieva, A. (2009). 1930’lu Yıllar Tatar Edebiyatı, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 184.
- Kamalieva, A. (2009). Romantik Milliyetçi Ayaz İshaki, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kamalieva, A. (2010). Çağdaş Tatar Şiirinde İdeolojik Yaklaşımların Tükenişi ve Hasan Tufan, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 184.
- Kamalieva, A. (2013). Emirhan Yeniki’nin ‘Bir Saatliğine’ Hikâyesi ve Tatar Edebiyatında Savaşın İzleri, Turkish Studies-Internation Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Sayı 8.
- Kamalieva, A. (2018). Mirhaydar Feyzi’nin “Galiyabanu” Dramında Tatar Gelenek ve Görenekları, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 18/1 Yaz-Summer, ss. 179-194.

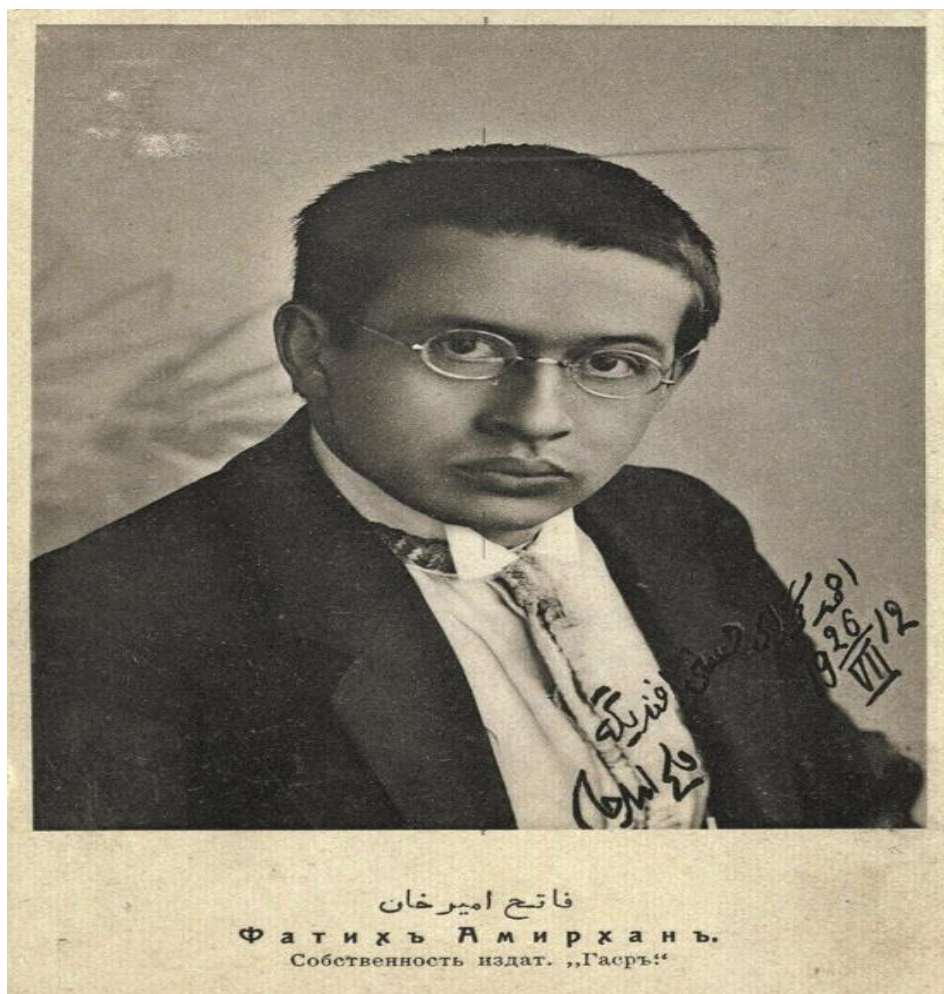
- Kamaliev, A. (2020). Tatar Edebiyatında İkinci Dünya Savaşı'nın Yansımaları (1940-1950'li Yıllar), Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 247.
- Kanlıdere, A. (2018). Sosyalizmden Türkçülüğe Kazanlı Ayaz İshaki, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, M. (2005). Hikâye Tahlilleri, Dergâh Yayınları, 11. Baskı, İstanbul.
- Kaplan, R. (1997). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karadaş, C. (2009). Sevap, İslam Ansiklopedisi, C. 36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Klimoviç, L. (1976). Fatih Emirhan İcatı, <http://kazanutlary.ru/j--archive/journal-materials/1976-1/fatikh-mirkhan-iaty>
- Kurban, İ. (2008). Fatih Emirhan, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı 25, s. 31.
- Mehmed, H. (1927). Fatih Emirhan'ın Halk Kızları Unvanlı Hikâyelerinden, Türk Yurdu, Tutubay Yayınları, C. 12, s. 337, Ankara.
- Nefiykov, R. (1976). Fatih Emirhan-Publistik ve Cemaat İşliklisi, <http://kazanutlary.ru/j--archive/journal-materials/1976-8/fatikh-mirkhan-publitsist-m-mgatb-eshleklese>
- Nurillin, İ. (1965). Edibin İki Piyesi, <http://kazanutlary.ru/j--archive/journal-materials/1965-8/dipne-ike-pbesasy>
- Öner, M. (2013). Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öner, M. (2015). Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öztürk, S. (2019). Çarlıkta Ruslaştırma Siyaseti ve Sovyet Sonrası Dönemde Ruslaştırmadan Geriye Dönüş Politikaları, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, C. 7, Sayı, 16, ss. 1097-1110.
- Safiullina, F. (1976). Fatih Emirhan Prozası Rus Tilinde, <http://kazanutlary.ru/j--archive/journal-materials/1976-8/fatikh-mirkhan-prozasy-rus-telend>
- Saraç, H. (2023). Sovyetlerden Günümüze Rus Siyaset Dilinde Renk Sembolizmi, Akademik İncelemeler Dergisi 18 / 1 (Nisan 2023): 46-69.
- Segıyd, K. (2019). Ataklı Tatar Edibi Fatih Emirhan'ın Hastalığı, Ölümü, Cenaze Merasimi, <http://kazanutlary.ru/j--archive/journal-materials/2019-10/atakly-tatar-dibe-fatikh-mirkhanny-avyruy-le-kmel-mrsime>
- Serinsu, A. N. (2009). Dini Terimler Sözlüğü. Ed.: A. N. Serinsu, M. Sürmeli, A. Alkan, Ö. Akyürek, B. Deliser, A. Baştürk, A. Çınar, Y. Mavili, MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara.

- Şahin, E. (2007). Stalin Dönemi Siyasetinin Kazan Tatar Türkleri Kültürüne Etkileri, Stalin ve Türk Dünyası. Ed.: Emine Gürsoy Naskali, Liaisan Şahin. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Şener, A., M. C. Sofuoğlu ve M. Yıldırım. (2016). Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İzmir.
- Taşkesenligil, M. (2016). Kültürel Bağlamda Rus ve Türk Kültüründe Dini Bayramlar, Karadeniz Dergisi, Sayı 30.
- Tatar Edebiyatı Tarihi. (2016). *Fatih Emirhan*. Tataristan Kitap Neşriyatı. C. 4, ss. 93-107, Kazan.
- Topçuoğlu, A. A. (2010). Yahudilik-Hristiyanlık ve İslam Hukukuna Göre Nikâh Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılığı, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Sayı 2, C. 10.
- Url-1, Tatar Ansiklopedisi, <https://tatarica.org/ru/razdely/kultura/literature/personalii/amrhan-fatih>, Erişim Tarihi: 21.04.2021.
- Url-2, Ahmetova Dina İrekovna, <http://kazan-journal.ru/news/glavnyie-novosti/chekhovskiy-geroy>, Erişim Tarihi: 15.03.2021.
- Url-3, Ravil Usmanoviç Amirhanov. (2002). Tarih Bilimleri Doktoru, <http://www.tataroved.ru/institut/novhist/publ/4/>
- Url-4, Rosalina Nurullina. (2006). Gazeta Respublika Tatarstan. <http://rt.online.ru/p-rubr-obsh-38021/>
- Url-5, Zilya Mubarakşina. (2018). <http://aznakaevo-rt.ru/news/obschestvo/tatarskiy-klassik-fatih-amirhan-perviy-pisatel-fa>, 19.03.2018.
- Url-6, Sovyetler Birliği Bayrağı: https://tr.wikipedia.org/wiki/Sovyetler_Birli%C4%9Fi_bayra%C4%9F%C4%B1, Erişim Tarihi: 16.03.2023.
- Url-7, (2015), Fatih Emirhan İcatı (1886-1926) (Kısaca Biyografisi ve Edebi İşçiliği), <https://studfile.net/preview/3002947/>
- Url-8, Fatih Emirhan- Psikolojik Analiz Ustası, <https://edutatar.ru/blog/tatarreferat/123.html>
- Url-9, Komünizmin Sembolü Orak ve Çekicinin Tarihi, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41903236>, 07.11.2017
- Uslu, A. (2004). Tatar Edebiyatında Modern Hikâye ve Roman (19. Yüzyıl Sonları-20. Yüzyıl Başları), Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Velidi, C. (2005). Fatih Emirhan Turında İstelekler, *Edip Fatih Emirhan*, Tataristan Kitap Neşriyatı, ss. 39-42, Kazan.

- Veliyev, N. (1881). Yollar Çatında, <http://kazanutlary.ru/j-archive/journal-materials/1881-2/yullar-chatynda>
- Yarullina Yıldırım, R. ve Mingazova L. (2020). Kazan Tatar Edebiyatında ve Sanatında Homa/Umay Kuşunun Dirilişi, Török Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilim Araştırmaları Dergisi.
- Yazıcı, H. (1998). Hikâye, İslam Ansiklopedisi, C. 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yüziyev, Nil. (2001). Yeni Dönem Tatar Edebiyatı, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, cilt. 18, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Zahidullina, D. F., M. İ. İbrahimov ve V. R. Amineva. (2005). Edebi Eserge Analiz Yasau, Kazan Megarif Neşriyatı, Kazan.
- Zaripova Çetin, Ç. (2004). Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri, Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm.
- Zaripova Çetin, Ç. (2006). Tatar Edebiyatının Gelişimi, Akademik Bakış, Sayı 9.
- Zaripova Çetin, Ç. (2008). Kazan Tatarlarında Giyim-Kuşam Kültürü, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 1/2 Winter.
- Zaripova Çetin, Ç. (2009). 1990'lı Yıllardan Bugüne Tatar Nesri, Kültür Evreni.
- Zaripova Çetin, Ç. (2016). Kazan Tatar Manilerinde Kadınların Talihsiz Kaderi, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Erzurum.
- Zaripova Çetin, Ç. (2018). Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı, *Tatar Edebiyatı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

EKLER

EK 1. Fatih Emirhan'a Ait Fotoğraflar

Fotoğraf 1, Fatih Emirhan 1 Ocak 1886-9 Mart 1926 (Ahmedova, 2016: 47).

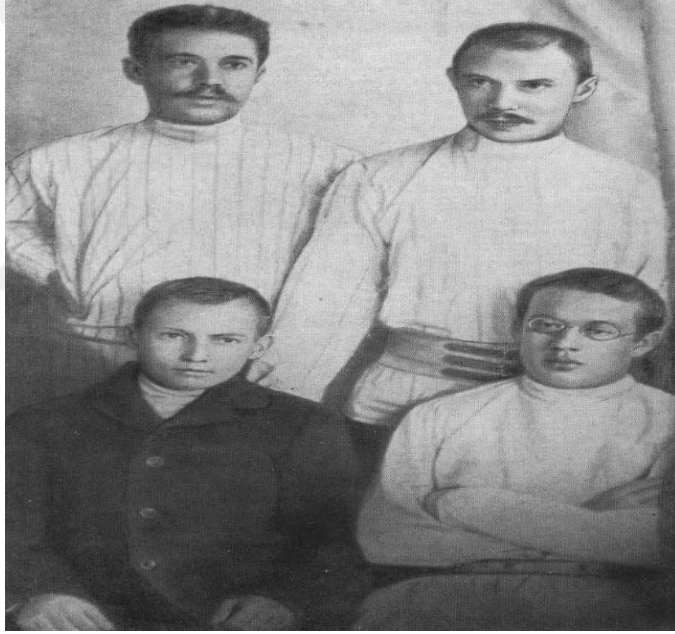
Fotoğraf 2, Fatih ve İbrahim Emirhan 1915 (Ahmedova, 2016: 51).

Fotoğraf 3, Fatih Emirhan, 1904 Kazan (Ahmedova, 2016: 28).

Fotoğraf 4, G. Tukay ve F. Emirhan (Ahmedova, 2016: 48).

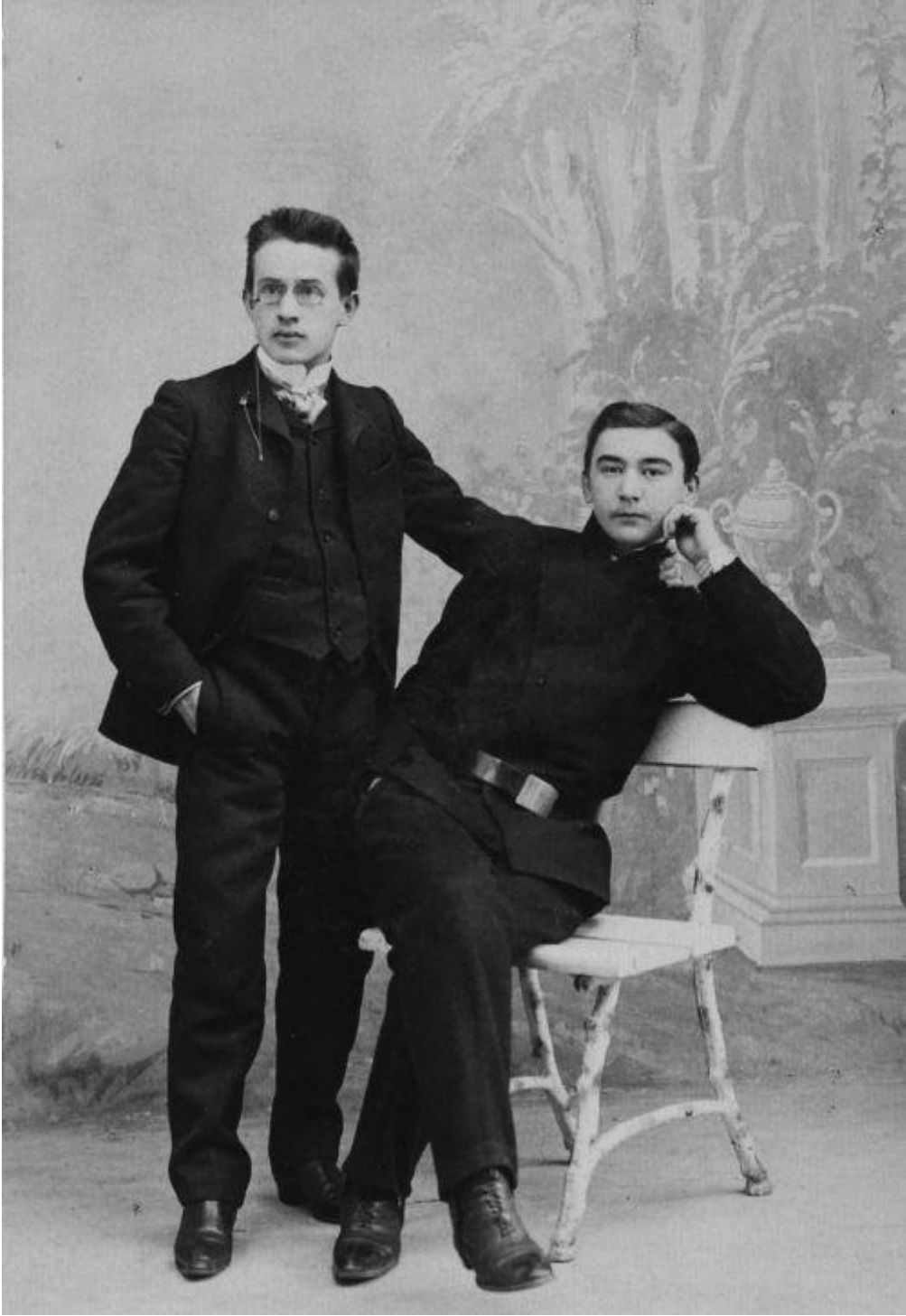
Fotoğraf 5, G. ve K. Kulahmetov, G. Tukay, F. Emirhan (Ahmedova, 2016: 49).

Fotoğraf 6, F. Emirhan, K. Bakir, R. Aitova, İ. Aitov (Ahmedova, 2016: 55).

Fotoğraf 7, İ. Emirhanov, G. Emirhanov, N. ve Z. Emirhanova (Ahmedova, 2016: 59).

Fotoğraf 8, Fatih Emirhan arkadaşı Rizvan Aluşı ile (Ahmedova, 2016: 33).

Fotoğraf 9, El-İslah gazetesi yayın kurulu üyeleri. Vafa Bahtiyarov, Gabdelkakar Bakir, Fatih Emirhan, İbrahim Emirhan ve G. Tukay. 5 Mayıs 1908 (Ahmedova, 2016: 35).

Fotoğraf 10, Fatih Emirhan'ın 1923-1926 yıllarında yaşadığı ev (Ahmedova, 2016: 63).

Fotoğraf 11, Fatih Emirhan'ın mezarı. Novo-Tatar Mezarlığı, Kazan (Ahmedova, 2016: 67).

EK 2. Şefigulla Agay Hikâyesinin Türkiye Türkçesine Aktarımı

Şefigulla Agay⁸⁴

Anarşi: İnsanlara gerçek hürriyeti bir tek anarşi getirecek.

1

Lenin'in cenaze günü mitingden evine döndüğünde Şefigulla Agay'ın gönlü son derece üzgün, gözleri yaşlıydı.

- Bugün günlerden hangi gün olduğunu biliyor musun, kadın? Dedi Şefigulla Agay eşi Servi'ye.

- Vladimir İliç'in cenaze günüydü bugün dedi, içini çeke çeke nefes alarak. Ağlamaya başladı ve gözyaşları ile sözüne devam etti:

- Bütün dünya işçilerinin kendi başkanlarını kaybettikleri gün bugün. Bütün dünya işçilerinin yetim kaldığı gün bugün. Bütün yer gök ağlamalı bugün.

Şefigulla Agay'ın bundan sonraki sözleri anlaşılmadı. Ağlamaklı, iç çeke çeke nefes aldı, burnu akmaya başladı ve yaşlı gözlerle, güçlkle konuşmasını bastırmışlardı. Biraz sakinleşmiş gibi olunca yavaş yavaş yerinden doğruldu:

“Ölümcül mücadelede kurban düştünüz”, deyip “Cenaze marşı”nı söylemeye başlamıştı. Lakin onu devam ettiremedi. Gözyaşları boğazına düğümlenip kaldı.

Servi çoktan beri üşenip, kocasının Lenin'e karşı sevgisini bilse de ona Şefigulla'nın bugünkü üzgün hâli, beklenmedik bir durumdu. Şefigulla Agay Lenin'in öldüğünü işitince gerçekten içten üzülmüş olsa da bugüne kadar böyle gözyaşı dökmemişti. Servi, eşinin ağlaması durduktan sonra konuşmaya başladı:

- Zenginler çok sevinirler şimdi, bizim fakir halkımız için gün doğmaz şimdi, dedi.

- Hayır, dedi Şefigulla Agay, yerinden sıçrayarak yumruğu ile göğsüne vurdu. Hayır, kadın, zenginlere yol vermek yok şimdi! Rehimov yoldaş daha yeni bunları söyledi: “Vladimir İliç öldü diye bak, dedi. Biz burjuvalara fırsat vermeyiz, dedi. Lenin ölmedi, onun partisi kaldı, dedi. Artık Lenin ölünce, hep bilinçli işçilerin partiye katılması lazım. Lenin seçmeleri başlıyor, işçi halk partisine yazılıp bütün dünya burjuvalarını korkutsunlar. Lenin öldüğü için sevinçlerini yok etsin” dedi. Şefigulla Agay Rehimov yoldaşın sözlerine kızıp, heyecanlı coşkuyla, tekrar etti.

⁸⁴ Ağabey, köylü.

- Hey, kadın! Dedi. Hey, kadın, sende bilinçli olsaydın, dedi. Lakin sözünün sonunu getiremedi. Onun yüzünde, gözlerinde bir tatlılık, eğer Servi de bilinçli olsaydı, çok tatlı görünümünde olacaktı. Son bir iki ay içinde Servi, kocasının bu sözünü epeyce sık işitiyordu.

- Bilinçli değilsin, bilinçsizsin sen. Bilinçli olsaydın böyle olmazdın, diye azarladı onu Şefigulla Agay. Kendi etrafındaki komşularından birçok erkeklerin, dile alınmayacak sözlerini her gün duyuyordu. O kendisine böyle bir şekilde kötü söz kullanmamasını bilse de bu söz onu kırıyor. Bu söz şimdi gizemli, korkunç ve acayip aşağılayıcı anlatmaya delil oluyor. Genelde zenginlerin, tarafını gösteriyor gibi geliyordu.

- Pek garipsin ihtiyar⁸⁵, hep böyle diyorsun benim zenginleri desteklediğimi görmüşlüğüñ var mı? Dedi Servi incinen sesiyle.

- Bu yeterli değil, kadın! Afyon var sende, dindar afyon! O harap etti seni, o! Yoldaş Mihaylov:

“Sizin kadınlarınızda dinî afyon var, dedi. Siz kendiniz bilinçli işçi olunca, Allah’a, İsa’ya, Muhammet’e, papaza, mollalara inanmıyorsunuz, tabi, işte sizin kadınlarınız şunlara inanıp, size de gerçekten bilinçli işçilerce kalmaya, komünistlerce kırmızı nişan vermeye izin vermiyorlar”, dedi. Yoldaş Rehimov: “Tatar işçilerin de işini harap etti. Onların da kadınları din ile zehirlenmişler, dedi. Din afyondur⁸⁶, dedi. Zehir o, dedi. Bilinçli işçiler Allah’a, Muhammed’e (sas), mollalara inanıp kendi kendilerine kandırmaya, kendiniz o saçmalıklara inanmıyorsunuzdur, dedi. Çoğunuzun kadınları bilinçsiz, siz erkekler anlatmalısınız” diyor.

- Estağfurullah, dedi deli ihtiyar, Allah helak eder.

- İşte, kadın afyonun tutuldu, dedi Şefigulla. Onun yüzüne ve gözlerine gizemli bir başarmışlık hissi vardı. Sende dinî afyon var, kendin ise bilinçsizsin diyince bana öfkeleniyorsun, bilinçsizsin sen, afyonsun.

Şefigulla’nın diline bugün ilk defa “Afyon” dediği sözün manasını bilse de Servi bundan kötü etkilendi. Bu söz ‘bilinçsizsin’e nispeten ağır eleştiri sözü, kötü sövme sözü gibi geliyordu. Servi öfkelenildi:

- Afyonmuş! Ben ne yapayım da afyon olayım, benim Allah’a şükür bir ayıbım yok! Bana kimse afyon diyemez! Sen kendin de yaşlı başınla Allah’a dil uzatıyorsun. İşte şu kişi gerçek afyon odur! Diyerek epeyce hiddetlendi.

Karısı öfkelendiği için, Şefigulla sözü uzatmadan gülümseyerek meseleyi kapatmaya çalışıyordu. Bu defa her zamanki gibi böyle yaptı.

⁸⁵ Kocasına hitap şekli.

⁸⁶ Güçlü narkotik madde.

Karısının dinî afyona tutulmasına rağmen, “afyon” sözüne kızması ve bunu kendisini, şimdi inançlı olmasına tövbe edip, afyondan tamamıyla kurtulan bilinçli işçi Şefigulla’yı “sen kendin afyonsun” diye azarlamasına gülesi geldi. Öfkesiz, tatlı tebessümle güldü. O:

- Hey, kadın! Dedi. Son sözünü getiremedi. Bilinçsiz kişilerin anlamadığı derin bir hakikati anlayan bilinçli Şefigull’ya kadının bilinçsizliği gülünç geldi. Lakin kızılacak değil. Sanki büyükler tarafından affedilecek gülünç bir olay gibi geliyordu.

- Hey kadın! Dedi. Kıkır kıkır ederek tatlı güldü.

2

Günlerden bir gün Şefigulla Agay, tatlı mutluluk ve keyifli ruh heyecanı ile evine döndü. Servi evde olmadığı için, Şefigulla Agaya keyifli duygularını paylaşabilecek kimse yoktu. O biraz düşünerek ancak keyiflenerek oturmak istiyordu ama olmadı.

- Allah’a şükür partili de olduk diye düşünmeye başlamıştı. Birdenbire korktu ve hızlı hızlı:

- Tövbe, tövbe! Dedi. İki yanına ikişer defa tükürdü. Ne yapıyorsun? Allah’a şükür olsun, deli ihtiyar! Senin kendi afyonun tamamen çıkmamış. Seninde doğru eğitim alman gerekiyor, başındaki beyninin afyonlu kısmını çıkartmak gerekiyor, dedi. Karşısındaki duvarda asılmış olan eski çerçeveli resme bakmaya başladı. Çerçeveye konulan ve sararmaya başlayan kâğıtta etrafını saran besmele yazılıydı. Besmeleye biraz baktıktan sonra Şefigulla hilekâr güçlü bir şekilde güldü.

- Hey! Dedi. Hey, biz işçi halkı şu afyonlar şimdiye kadar mahvettiler. Şu afyonlar, ikonalar, besmeleler, papazlar, mollalar dedi ve yerinden gizemli, yine bir defa daha çok kurnazca güldü. Çerçeveli besmeleyi duvardan aldı. Ne kadar zaman geçtiğini bilmeden, elinde tuttuktan sonra dikkatlice kâğıdı çerçeveden alıp çıkarttı. Besmeleyi sekize katlayıp cebine koydu.

- Örnek olayım hepsine! Dedi.

Yarım saat geçer geçmez Şefigulla Agay aceleyle fabrika kapısından girdi ve topluluk işçi grubunun yanına geldi.

- Arkadaşlar benim sizden bir ricam olacak, dedi.

- Dinliyoruz dedi, işçiler.

- Hayır, dedi Şefigulla Agay. Hayır, öyle dinlemek için ev işi değil bu. Delikanlı gibi, hepimize de örnek olsun diye yapıyorum ben bu işi. Fabrika komitesinin müdürü, yaçeyka sekreterinin, işçilerimizi, habercilerimizi çağırıp getirin. Bundan sonra ben size bir şey demem, işimi de yaparım, bu ev işi değil! Dedi.

Çağırılan kişiler getirilinceye kadar Şefigulla Agay fena halde ve sabırsızca oraya buraya, bir aşağı bir yukarı dolaştı. Bir iki göğsünü sıvazladı. Üç dört defa keşisakalının uçlarını

karıştırdı. O heyecanlı bir şekilde kaygılandı. Geldiler. Şefigulla Agayın yüzüne gizemli, tatlı ifadeyle adım atarak ortalarına girdi, boğazını temizledi. Coşkulu bir şekilde sözüne başladı.

- İkonalar, besmeleler bizim işçi halkı bugüne kadar çok ezdi. Biz bilinçli işçiler o afyonları bitirmeliyiz. İşte benden size örnek! Şefigulla cebinden besmele yazan kâğıdı çıkardı, onu açarak durduğu yerde, top gibi eline alıp havada gezdirerek döndürdü. Buruşturduğu şeyleri gösterdi:

- Gördünüz mü afyonu? Dedi.

- Gördük, dediler.

- Ben bu bedbahtı, duvara asılan yerden çekip buraya getirdim. Bunu alıp geldim dedi, ortadan yırttı. Yine yırttı, yine yırttı, ufak ufak parçalara bölüştürdü. Yere atarak ayaklarıyla çiğnedi:

- İşte! İşte! İşte! İşte! Oynayıp oynayıp durdu. Rehimov ile yaçeyke sekreteri alkışlayarak eli ile “Bravo” diye bağıyorlardı. Dinleyenler arasından onları destekleyenler epeyce çoğaldı. Çiğneyip durunca bu insanlar Şefigulla Agayı havaya fırlattılar. O, zıplamaya başlamasıyla söylene söylene “Oley!” diye bağırmaya başladı.

- Oley! Örnek olunacak akıllı ihtiyar. Oley! 54 yaşında oley! 24 yıl tezgâhta çalıştı. Oley! Oley!

Şefigulla Agay için bu hem tatlı hem de coşkuluydu. Ellerden inip yere ayak basınca Şefigulla Agay işçilere yönelip nutuğa benzer bir şeyler söyledi.

- İşte bunun gibi örnek olunacak şeyleri işçi gazetesine bildirmesi için muhabir seçelim. Bizim habercimiz diğer gazeteciler gibi gazetesine olur olmaz şeyler yazmaz, işçiler için önemli olanları yazar. Önemli diyorsan nerelere gitmiyor ki? İki üç sum paraya resmini de çektiririm. 54 yaşında bilinçli ihtiyar bütün işçi köylülere örnek, ben sana söylüyorum.

Fabrikadaki işini tamamlayıp evine döndüğünde, Şefigulla Agayın tatlı, coşkulu keyifliliği azalmamıştı. Bütün yüzü, gözlerinde tatlı tebessüm ederek Servi’ye yaklaştı:

- Şefigulla yoldaş geri döndü, kadın, dedi. 54 yaşındaki bilinçli ihtiyar örnek, ben sana söylüyorum.

Şefigulla Servi’nin öfkeli yüzüyle karşılaştı. Servi duvardan aldığı besmele için onu azarlamaya başladı. Şefigulla’nın keyifli tatlılığının artmasına imkân vermese de o teslim olmadı:

- Hey, kadın! Dedi, tatlı gülümsedi. Bize, partinin adamına mümkün değil o iş! Senin afyonunu görüp, dayanmak mümkün de değil kadın! Değeri bilmen lazım, işte kocan bu nedenle bütün işçilere ve köylülere örnek oldu. Elleriyle havaya fırlattılar, kimin kocası

denildiğinde Servi'nin kocası diyecekler, senin için de bir onur, ben sana söylüyorm. Senin afyonun yerine ben Vladimir İliç portresini alıp asacağım. Bütün işçilere ve köylülere de bir örnek olacak, ben sana söylüyorum, dedi.

- Sen, deli ihtiyar, yoksa şimdi komünistliğe de mi üye oldun? Diyen Servi endişeli bir ifadeyle fırlayıp çıktı. Şefigulla kendi keyfini hiç bozmadan yüzündeki ve gözlerindeki mutluluğu azaltmadan cevap verdi:

- Dur, kadın, dur! Hey, afyon baş, dedi. Kıkır kıkır ederek tatlı güldü.

- Şükür Allah'a dediğinde, sen partinin adamı değilsin. Sana nasıl denilse de olur. Kocanı tek kelime etmeden partiye aldılar. Böyle bir şanslı rüyasında görmek isteyen insanların bile sayısı sayısız çok. Kırmızı belgenin kokusunu koklamak için olsa bile hayal kuran binlerce, milyonlarca kişi var. Cuma'ya gitmiyor deyip, partiye almamışlar. Hey, kadın! Bilinçli olsaydın sen, bu sevinçlerin, bu mutlulukların değerini bilirdin. Partili kişilerce şükretmek olmaz. Amma ve lakin kadın, biz şanslı kişilerken, değerini bilelim.

Şefigulla'nın gözünde sevinç ve mutluluk belirmeye başladı. O, gözyaşlarını silmeden biraz soluklandı. Sonra sözünü bitirdi.

- Değerini bilelim. Mutlu insanlarmışız biz, değerini bilelim.

3

Şefigulla Agay "Kırmızı Hayat İnşası" hakkında mitingden, yaçeyka başkâtibini ve fabrika müdürü ile birlikte geri döndü. Onun yüzünde tatlılıkla beraber gözlerindeki gizemi görünce Servi endişelenerek:

- Ne oldu ihtiyar? Diye sordu.

- Yok, bir şey Servi yoldaş. İhtiyar mihtiyar diyince sözlerini kes şimdi, yarın sevitski nikâh oluncaya kadar ben senin kocan değilim. Sen benim karım değilsin diyen Şefigulla gizemli bir şekilde, tatlı gülümsedi. Bu sözleri duyan Servi şaşırdı:

- Sen aklını mı kaybettin yoksa ihtiyar afyon? 20 yıldır kadınlığa yarayan Servi, şimdi kadınlığa yaramamaya mı başladı? Şimdi marca⁸⁷ mı gerek oldu? Diyerek sesini yükseltti.

- Hey, cahil, hey, akılsız Servi yoldaş, dedi. Şefigulla Agay kıkır kıkır gülmeye başladı. Hey, düşüncesiz! Dedi. Sonra getirdiği misafirlere bakarak:

- Siz yoldaşlar, şahit olunuz: Servi benden boş ol, boş ol, üç defa boş ol, bin defa boş ol! Dedi. Yüzü, gözleri ile gülümseyerek Servi'ye doğru yaklaşmaya başladı. Servi ağlaya ağlaya kocasını azarlayarak:

⁸⁷ Rus kızları.

- İhtiyar köpek, kudurdu. 20 yıllık karını beğenmemeye başladı. Çocuklarını da yetim bırakacaksın dedi.

- Hey, cahil! Hey, akılsız! Hey! Aptal, dedi. Şefigulla tatlı gülümseyerek Servi'nin yanına gelmek istiyor lakin Servi ağlaya ağlaya söylenerek, uzaklaştı. Karısının dinlemek istememesine rağmen söylenmesini görmezden gelerek Şefigulla meseleyi anlatmaya başladı:

- Ben seni yarına kadar boşadım. Sevitski nikâh yapıncaya kadar, sevitin kuralları gereği, ikimiz birlikte nikâh kıyıncaya kadar çok boş ol dedim. Bize, partinin adamına, afyonlu imam nikâhı olmaz. Bundan dolayı ben sana üç talak boş ol dedim. İşte yarın resmi nikâhımızı kıyarız, yeniden sen benim karım olacaksın.

Şefigulla Agay güçlükle karısının ağlamasını durdurup, güç bela ona kendi planını anlattı.

- Bizim görüşmemiz namahrem olur, dedi Servi. Üzülerek:

- Hey, akılsızsın sen, Servicamal, dedi. Şefigulla ona kurnazca bakmaya başladı. Gerekıyor işte. Afyona göre namahrem olmamız gerekiyor. Afyona göre haram olup, sevitski nikâh ile ciddi ciddi akıllı nikâh ile afyonlardan, ikonalarından, mollalardan kurtulup, kırmızı hayat kurmaya başlıyoruz. Bunun için ben seni partili yoldaşların büyükleri önünde boşadım. Yoldaş Rehimov diyor ki: “Kızıl hayat kurmadan, eski aileyi dağıtmadan sizin hiçbiriniz gerçek komünist olamazsınız, gerçek bilinçli olamazsınız” dedi. İşte ben şimdi bir kez daha işçi ve köylü yoldaşlara örnek oldum. 54 yaşında bilinçli ihtiyar. Mollanın kıydığı afyonlu nikâhı bozup gerçek kırmızı nikâh yaptıracağım. Herkese örnek olayım, ben sana söylüyorum...

Şefigulla Agay o gün Servi'ye hiçbir defa “kadın” diye hitap etmedi. Sadece “Servi yoldaş” dedi. Çay içerken de Servi'ye bakmamaya çalıştı, karısının başka vakitlerdeki gibi yakın davranmasına karşı:

- Servi yoldaş, bugün için sevitski namahrem oluruz. Yarın sevit nikâhı yapınca, ben sana söylüyorum. Karı koca olarak başlamaya, bugünkü gibi biz sevitski namahremler, odaları da ayırırız, deyip tatlı güldü ve kendi kendine düşünceli görünerek söylendi.

- Yıllardır ben sana söylüyorum. Afyonlu nikâh ile durup ömrü ziyan edilmiş. Yıllardır ben sana söylüyorum, imam nikâhı ile tüm işçileri ve köylüleri ezerek, rezil ederek yaşanmış. Bir düşünsen haykırarak ağlamamız gerekir, ben sana söylüyorum.

Ertesi gün nüfus dairesinde, resmi nikâhı kıyıp geri dönünce Şefigulla Agay Servi'ye yeniden “kadın” diye seslenmeye başladı.

- İşte bugün, hiç olmazsa, kadın şimdi sen bana, gerçekten sevitski karım oldun, ben sana söylüyorum. Bugüne kadar ömrümüzü ziyan etmişiz. İşte bugün yoldaş Mihaylov önünde göğsümü kabartarak söylerim ben:

- Benim karım kilisede evlenilen karı değil resmi nikâhlı bir eştir, derim. Şimdi yaçeyka önünde, partiden yoldaşlar önünde alnım ak bundan sonra. Bugün ikimiz birlikte örnek olduk. Dün sen kudurdun ‘ihtiyar budala’ diyorsun. Budala, tüm işçilere ve köylülere örnek olabiliyor mu? Değerini, tadını yaşayalım artık. Tüm sülalemiz sonsuza kadar gurur verici bir durum oldu.

4

Ertesi işten geldiğinde, Şefigulla Agayı büyük kırmızı bayrağı elinde tutarken gördüler. Ortasındaki boşluğa orak ve çekiç ile resmi çizilen kırmızı bayrak onun ensesinde hafifçe sallanıyor. O, düşünceli ve çalışkan yüz ifadesi ile büyük büyük ve asker gibi “1- 2- 3, 1- 2- 3” diye ritmine uygun bir şekilde çevresine bakmadan adım atarak ciddi ciddi ve havalı gidiyordu. O, işten öyle ifadeyle döndü ve evdekilere bir söz etmeden bayrağa büyük hürmet göstererek yatağın üzerine koydu:

- Kadın, bülbülü akşama hazırla dedi. Servi anlamadı.

- Hangi bülbülü neden hazırlayacağım? Diye sordu. Şefigulla Agay karısının akılsızlığına latifeli güldü.

- Kimi olsun? Veliulla’yı hazırla dedim. Sen partili değilsin. Sen Veliulla desen de Çurtulla desen de olur. Bize ise partili adama çocuğa onun gibi öyle olur olmaz afyonlu isimler veremiyoruz. Bugün akşam kulübe gidip, bütün yaçeyka huzurunda çocuğa gerçek Sovyet isim teklif edeceğim.

- Hepsi anlamsız şeyler, nereden aklına. Rezil olacağız diyerek Servi karşı gelmeye çalıştı:

- Hey, afyon baş! Dedi Şefigulla ve sinsice güldü. Akılsız olunca ne yapacaksın işte? İşçilere ve köylülere örnek olmayı istemiyorsun sen. Bu işlerin değerini bilmiyorsun. Eşin kendin gibi bir akılsız eş, partisiz olsa, ömrün boyunca rezil olurdun. Kendin farkında bile olmazdın. Biraz sonra kulübe gittiğinde Şefigulla altı aylık Veliulla’yı kendi eli ile kırmızı bayrağa sardı, Servi’ye verdi. Kendi bayrağının çubuğunu tuttu.

- Şanslı canlar, ben sana söylüyorum. Şans ile dünyaya gelen çocuklar, ben sana söylüyorum. Çocuklar 6 aylık olduğunda kızıl bayraklara sarılıp yaçeyka huzuruna varıyorlar. Konuşmaya başlamadan önce, ben sana söylüyorum, bilinçli olmaya başlıyorlar. Küçücük, ben sana söylüyorum, alınları ak olarak büyüyorlar. Değerini, tadını bilsinler. Babalarının bilinçli olmasına sevinip, yaşlandıklarında onlara kadir kıymet vermeyi bilsinler, dedi. Veliulla’nın çenesini parmağı ile dürterek:

- Hey, bülbül! Hey, mutlu can...

Kulübe gittiğinde Şefigulla'nın gönlü coşkulu ve tatlı bir şekilde kalbi yumuşamıştı: "Bayram namazına gider gibi, ben sana söylüyorum" demek istedi ansızın aklına geldi:

- Bayram namazları, kadir geceleri bir kuruşluk hayat bunun yanında, ben sana söyledim... Dedi.

Kulüpte Şefigulla Agay yalpalayarak, adamlara havalı bir şekilde bakarak, tatlı, hafifçe öksürdü. Yoldaş Rehimov "kırmızı hayat inşası" hakkında konuşma yaptı. Konuşmasında Lenin sözlerinden, Marks eserlerinden, Kali'nin nutuklarından örnekler vererek, "Kırmızı hayat" inşasının her bir komüniste, her bir partili işçiye gerekli olduğunu, bir şüphe duyulmayak şekilde açıkladı. Şefigulla dayanamadan karısının kaburgalarını eliyle dürterek kaşlarını oynattı:

- Duyuyor musun Servicamal? Duyuyor musun kadın? Vladimir İliç ile yoldaş Marks'ın sözlerinden örnekler vererek anlatıyor. Ağzının payını aldın mı? Dedi.

Servicamal ağzının payını aldı mı almadı mı bilmiyor ve onun hakkında düşünmüyor da:

- Uğraşma benimle, dedi

Konuşmasından sonra yoldaş Rehimov'un talebi üzerine İnternatsiyonali⁸⁸ söylediler. Şefigulla Agay Servi'nin marş söylenirken ayağa kalkıp, şalının üzerinde durmasını söyledi. Tüm bunlardan sonra, Şefigulla'yı, Servi'yi ve ellerinde çocuğu ile sahneye çıkardılar. Halk onları çok güçlü bir şekilde alkışladı. Servi şaşkına döndü, Şefigulla'nın gönlü hoş oldu. Mutlulukla ve ağlamaklı ses ile Şefigulla:

- Haydi, yoldaşlar bir defa İnternatsiyali söyleyene! dedi. Eliyle Rehimov ve Mihaylovlar topluluğuna doğru işaret etti. Şarkı söylediler. Şefigulla'nın gözlerinden mutluluk ve tatlılık yaşları damladı. Hiçbir şekilde etkilenmeden duran Servi'nin yüzünü görmek Şefigulla'ya kötü tesir ediyordu. Şefigulla:

- Senin yüreğin taştandır, Servicamal hey, akılsız! Şu işleri, şu mutluluğu gör. Hey, cahil! Hey, düşüncesiz! Dedi.

Önceden hazırlanan program gereği şaşalı konuşmalar başladı. Şefigulla Agay kırmızı bayrağa sarılı Veliulla'yı eline alıp sahnenin tam ortasına geldi. Topluluğa doğru bakarak artistler gibi bir selam verdi. Ondan sonra çocuğu yaçeykadan başka izleyicilere getirip yumuşak sesiyle Rehimov'un ona öğrettiği nutuğa benzer konuşmasını yaptı:

- İşte bu şanslı canı, öz çocuğumu, ben sana söylüyorum tüm dünya kırmızı bayrağa sarılıp RKP⁸⁹ nin çelik yaçeykasına veriyoruz. Vladimir İliç öldü, ama onun partisi ölmedi, dedi.

⁸⁸ Rusların milli marşından bahsedilmektedir.

⁸⁹ Rusya Komünist Partisi.

Gönlü duygulanarak coştuğu için sözüne devam edemedi. Çocuğu hemen sekretere uzattı. En önemlisi söylenmemiştir. Bu yüzden onları Rehimov ekledi:

- Yoldaşlar, bu bilinçli aile çocuklarını Vladimir İliç'in emrettiği yoldan alıp götürmeye, RKP'nin çelik saflarına daha akıllı bir işçi yetiştirmek için söz veriyor, oley! Dedi.

- Söz veriyorum, söz veriyorum, Servicamal de söz veriyor, dedi Şefigulla Agay. Rehimov'un ağzından bilinçli dediğini iştmesiyle o uçmaya hazırlanıyordu, yavaşça tatlı bir şekilde karısının kaburgasını dürttü.

- Duyuyor musun?

Çocuğa isim koyma meselesi yaçeyka üyelerine verilince herkes kendisi için kutsal saydığı ve komünistlik için uygun olan ismin anlamlarını söyleyip takdim etmeye başladılar.

- Ninel! Diye bağıldılar. Onunla birlikte Lenin soyadının tersten okunmasından oluşan isim oluyor, dediler.

- Bu isim pek çok arttı şimdi, sadece bizim yaçeykadan 43 çocuğa bu isim konuldu, çocuklar kendi arasında karıştırılıyor, dedi bir iki kişi.

- Karıştırılar daha iyi. Komünist toplumda tek tek insanlara birey olarak bakılmamalı. Birey olmaz. Kollektif olur, dedi. Kommunistiçeskiy Üniversitesinin kendi kendine Kolimbayskiy diye bir öğrencisi. Yaçeykanın büyükleri onun sözlerini dikkate almadı. Onun çok bilgili olduğunu göstermeye çalışan bir delikanlı olduğunu hepsi biliyordu. İsim aramaya devam ettiler.

- İkturt! Dedi -bir kızıl ordulu- yoldaş. Yoldaş Trotskiy soyadının tersten okunarak söylenmesi.

- Ninilak! Dedi -yaşlıca bir işçi- yoldaş, Yoldaş Kali'nin soyadının tersten ba okunuşu.

- Çfa fxt latta lattit! Dedi kendi imajinist⁹⁰ şair diye söylenen bir delikanlı. Sanki yağlanmış bir arabadan çıkan devrim sesi ile. Gerçek komünist araba sesini kutsal sayabilir.

- Çigrtiki! Dedi bir fütürist. Eski sözleri unutup geride bırakarak, yeni sözler söylemezsek biz bir vakitte de kırmızı hayat kuramayız. Hiçbir zaman gerçek bilinçli komünist olamayız.

- Kızı çekiç! Hizmetin simgesi ve orak çekiç ambleminin bir parçası.

- Kızıl çekiç! Devrimin ateşini alevlendiren.

- İhtilal baltası! Karşı devrimin kökünü kazıyıp yok edici.

- Buhar kazanı!

- Gaz fabrikası!

Daha birçok böyle isimleri önerdiler. En sonunda ciddiyetle Mihaylov yerinden kalkarak:

⁹⁰ Hayalperest.

- Vladimir! Dedi. Yoldaş Vladimir İliç öldüğü yılda doğan çocukların isimleri olmuş. Birçoğu daha güzel ve kulağa hoş geldiğinde, her bir komüniste ama herşeyden değerli olduğunda ismi kendi üstünde taşısun! Haydi, bu isim milyonlar milletlerarası işçilerin isimleri olsun. Haydi, bu isim işçiler arasında millet ayrımcılığının bitmesinin, şovenizm bitiince alameti olsun.

Şefigulla Agay teklif edilen isimlerin çoğuna şaşırdı. Hangisini seçeceği hakkında bir fikri yoktu. Servi ise buradaki olayları anlayamadı, Veliulla'ya bağırانların yeni isimler olduğunu gerçekten de bilmiyordu. O şimdiye kadar böyle isimleri duymamıştı. Şefigulla Agay hayır dua isteyen ifadesiyle Rehimov'a baktı.

- Evet, Vladimir! Dedi Rehimov. Gerçekten, Tatar çocuğuna ilk kez rütbe koyulan bu isim her saat, her dakika, değerli önderimizi hatırlatmasıyla, birlikte, tüm dünya halkına bilinçli Tatar işçilerinin milli şovenizm ve din afyonlarından tamamen kurtulduklarını gösterecektir. Bu iş tüm Tatar işçilerine komünistlik örneği olur.

Şefigulla agayın tüm yüzü ve gözleri açıldı. Tatlı gülümsediler, onay verilmişti. Hafifçe öksürerek o:

- İşçilere ve köylülere tekrar örnek olsun bu, bilinçli ihtiyar mı dersiniz artık buna? Bladimir⁹¹! Oley! Bladimir! Oley... Vladimir İliç kendi yurdumuzda olacak, ben sana söylüyorum. Mutlu canlar, ben sana söylüyorum... Şefigulla Agay omuzları kabaran görünüşü ile halka bakarak ellerini salladı:

- İternatsiyonali söyleyelim, millet!

Marşı söylediler. Vladimir isminin kırmızı hayat için yararını bir şekilde ayrıntılarını açıkladılar. Birisi çıkıp Veliulla-Vladimir'in pionerler⁹² safına kabul edildiğini söyleyerek ona pionerlik belgesi verdi. Başka birisi çıkıp küçükçe Vladimir'in yaçeyka medeni şefliğine alınarak fikri terbiye için Mihaylov'un idaresine verileceğini bildirdi. Yaçeyka üyeleri çocuğun yanına gelip:

- Volodya, Volodoçka, diyerek onu okşadılar. Çocuğun üstüne yaşeykanın kırmızı bayrağını tuttular. Çocuğa giysi ve kırmızı kumaş hediye ettiler. Ailesine fabrika hesabından 30 sum para verdiler ve çocuğa her ay 10 sum para alması için belge verdiler. Şefigulla ile Servi'yi havaya attılar. Tüm bunları yaparken birkaç defa İternatsiyonali söylediler.

Şefigulla Agay kendisinin iliklerine kadar hissettiği tatlı duygu ile tamamen sarhoş olmuş haldeydi. Kafasını toplayamadı. Sözleri tamamıyla anlaşılmıyor gibi geldi. Etrafındaki

⁹¹ Vladimir kastedilmektedir. Vladimir ismi bozularak söylenmiştir.

⁹² Komünistliğin en alt sınıfı.

insanlara bakarak kendi kendine söylenen ifadesiyle uzun uzun, birbirinden anlamsız sözler söylemeye başladı:

- Mutlu canlar, ben sana söylüyorum, onların yanında cennet nimetleri bir kuruş etmez. Ben sana söylüyorum... 54 yaşında bilinçli ihtiyar, ben sana söylüyorum. Daha bir örnek, değerini bilelim. İyiliğini görmek nasip olsun. Şaşırsınlar, hayran kalsınlar, ben sana söylüyorum. Yoldaş Kali'ni bile gidip duysun, ben sana söylüyorum.

Külüpten çıkarken Şefigulla Agayın ruhu son derece yerindeydi. Yolda çok sevinerek gitti. O, Servi'nin kaburgalarına komik bir şekilde dürttü.

- Hi, hi, kadın! Dedi. Şanslı canlardan yaratılmışız, şanslı anneymişsin sen de. Senin, benim analarımız bu mutlulukları, bu sevinçleri gördüler mi? Çocuklar alnı ak bir şekilde pioner olup yetişiyor, senin de sonsuza kadar alnın ak, benim için de sonsuza kadar mutluluk, ben sana söylüyorum. Çocuğun Vladimir İliç gibi Vladimir olarak adlandırılın. Veliulla, Çurtulla diye diline de almassın şimdi; işte yaçeyka üyeleri gibi Boludya, Boludoçka diye söylersin bu bülbülünü. Çocuğunun isminin değiştirildiğini ciddi ciddi tam o anda anlayan Servi, ağlamaklı sesi ile yaşlı eşine söylenerek:

- Benim çocuğum Rus çocuğu mu da ismi Vladimir olsun? Yaçeykadaki Ruslar kendi öz çocuklarına Vla dimer ismini versinler. Müslüman çocuğuna karışmasınlar, Rus emir veriyor diye çocuğu vaftiz mi edeceksin, ihtiyar budala, ihtiyar köpek. Ben onların 30 sumları için çocuğumu Rus yapmam. Paralarını da kırmızı paçavralarını da başlarına çalsınlar.

Şefigulla Agay karısının öfkeli sözlerinin bitmesini beklemedi:

- Dur, Servicamal dur, deli! Dilini bu sözlerden koru. Vladimir İliç ismini Rus ismi diye sandığın için daha neler gelir başına görürsün sen.

Yol boyunca kavga etmeleri geri dönen Şefigulla Agayın tatlı duygularını zehir etti:

- Mollalar, papazlar, Euзу besmeleler, şovenizmler, afyonlar zehirliyorlar, bizim işçi halkın bilinçli, tatlı hayatını. Şu yüzü karaların boyunları altında kalsın, dedi. Beddua edercesine Şefigulla Agayın sesi duyuldu.

5

- Çocuklar İternatsiyonal marşını söylemeden uyumuşlardır, dedi Şefigulla Agay. Takım toplantısından geç kalarak eve döndü. Çocukların yatıp uyuduğunu görünce:

- Marş söylemeyince, gökyüzü yarılmaz, dedi. Çok uykusu geldiği için keyifsizlenerek oturan Servicamal.

- Hey, afyon baş, dedi Şefigulla, keyifsizce. Ana bilinçsiz olunca, çocuk bozulmasında ne yapsın?

Şefigulla Agay uyuyan çocukların yanına gidip onları uyandırmaya başladı:

- Çocuklar, bülbüller, kalkın hele, yavrucaklar, kalkınız. Canlarım, İternatsiyonali söyleyelim, ciğerlerim.

Çocuklar kalkmak istemedi.

- Kalkınız, bülbüller kalkınız, size, komsomollara İternatsiyonalsiz uyumak ayıp. Anneniz yapabilir, anneniz o partiden değil, komsomol da değil. Ama sizinle bana İternatsiyonalsiz olmaz, bize yakışmaz.

Çocuklar güçlükle uyanıp istemeyerek ayağa kalktılar. Başka günlerdeki gibi Lenin resmine doğru baktılar. Şefigulla Agay Volodya'yı da uyandırarak beşiğinden eline aldı. Servi'nin de ayağa kalkmasını istedi ve Servi'nin yerinden kalkmadığını görünce başındaki başörtüsünü çekip aldı. Onu başı açık bıraktı. Tatlıca, lakin ciddi sesiyle İternatsiyonal marşını söylemeye başladı. Çocuklarda onunla birlikte arkasından söylemeye başladılar. Lakin uyku mahmurluğu ile onlar karıştırıyordu. Şefigulla Agay onların karıştırdıklarını anlayıp marşta bir nefes arası vererek yeniden başından marşı söyledi. Bu kez çocuklar yanlış yapmadan bitirdiler.

- Afferim size, işte bunun gibi, dedi Şefigulla, çocukların arkalarından sıvazlayarak işte bunun gibi işte şimdi size de rahatça uyumaya izin var. İşte büyüyünce, kendiniz de bana teşekkür edersiniz, sonsuza kadar alnınız ak, ben sana söylüyorum. Bizim atamız çaresiz bilinçsizliğiyle her gün akşam bize Euзу besmele okutup afyon ile zehirleyerek yatırıyordu. Sizin babanız bilinçli olduğunda, babanız partili olduğunda, sizi afyonlardan uzak tuttu, ben sana söylüyorum, değerini daha çok bilerek büyüyün.

Çocuklar yatınca, Şefigulla Agay Servi'yi azarlamaya başladı:

- Hey, cahil, hey bilinçsiz, kaç defa söylüyorum. Ben olmadığım zaman çocuklara uyumadan önce İternatsiyonal marşını söyletmeyi beceremiyorsun. Onlara söylenilmiş ki marşı söylettirmeye başladı: Uyumadan önce bir defa, uykudan kalkınca bir İternatsiyonali ayağa kaldırarak marşı söyleyin, dedi. Biz İternatsiyonal marşını söylerken yerinden kımıldamıyorsun, başörtüsünü de çıkartmıyorsun. Böyle yaparak sen çocukları bozarsın, çocuklara kötü örnek olursun. Ben çocukları alnı ak bir şekilde yetiştirmeye çalışıyorum ama sen onlara yüz karalığı yapıyorsun. Kendin Vladimir'i, ben sana söylüyorum, komünist yapıp terbiyesini bütün yaçeyka huzurunda, bütün partiden yoldaşlar önünde kulüpte yemin ettin, kendin, ben sana söylüyorum, başına afyon yuvalanan sensin!

- Ne olmuş sanki! Çocuklar marşı söylemeden uykuya yatmışlarsa, gökyüzü yarılacak şimdi, dedi Servicamal alaycı sesiyle.

Gökyüzü yarılmaması, gökyüzü yarılmaması, güya, dedi Şefigulla kızarak: - Gökyüzü yarılacak diye aşırı önemsemişsin, gökyüzü yarılmasından da kötü o, on defa, yüz defa kötü, milyon

defa kötü, ben sana söylüyorum, partinin sorumluluğu var, böyle yaparsan, ben sana söylüyorum, kırmızı hayat inşası nerede, partililiğin nerede?

O günden sonra Şefigulla Agay, çocuklara her gece ve her sabah ikişer defa şarkı söylettirmeye başladı.

- Ben evde olmadığım günlerde marşı söylemedikleri için de olur, diyordu.

6

1 Mayıs'ı karşılamak için Şefigulla Agay önceden hazırlanmaya başlamıştı. Bütün dünya işçiler ve köylüler için gönüllü mübarek⁹³ gün. Bütün dünyada böyle büyük bayram yok. Bütün işçi halk için alınının ak olduğu gün. Bu bayrama hürmet gösterebilirsin canlar, mutlu canlar. Bayramda sağ salim bir şekilde görmek nasip olsun, eşit mutluluk ile.

Evinde temizlik yapıldı. Gömlekler yıkandı. Sökükler dikildi, elde olan malzemeler ile yemekler yapıldı. Bu işlerin hepsini de Şefigulla Agay kendisi yapmaya başladı. Herkesten fazla kendisi çalışıyor. "Hepsini elde olanlarla yapmaya çalışalım, işçilerin ve köylülerin önünde rezil olmayalım" diye çalışıyordu. Erkek çocuklara kırmızı şapkalar, kız çocuklara kırmızı başörtüsü, Şefigulla Agayın kendisi kırmızı püsküllü kırmızı kelepüş aldı. 1 Mayıs gecesi saat on ikide Şefigulla Agay önceden hazırlanan küçük küçük kırmızı bayrakları avlunun kapısına astı.

- Biraz sonra kutlu mübarek bayram günlerimizin şafağı söker, bütün işçiler ve köylüler için kutsal tan ağarır. Tüm bilinçli insanların kırmızı bayraklarını asarak karşılama zamanı geldi. Mayısın birinci günü Şefigulla saat dört gibi uyandı, canı dayanamıyordu. 4 buçukta da dolaşmaya başladı. Birkaç defa uyuyan çocukların yanına gelip onlara bakarak:

- Hey, bülbüller! Hey, mutlu canlar! Babaları bilinçli olduğundan, işte 1 Mayıs bayramında küçüklükten bayram kutlayarak, yüzlerinin akı ile büyüyen mutlu canlar. Biz zavallılar, işte bunların yaşlarındayken mayıs bayramını hiçbir şey bilmeden, hiçbir şey anlamadan geçiriyorduk.

Saat beş olduğunda, Şefigulla Agay dayanamadı. Çocukları uyandırmaya başladı:

- Bülbüller, sevdiklerim, kalkınız, canlarım kalkınız. Aziz bayram gününü uyku ile gafil geçirmeyelim, sevdiklerim. İşte, şimdi gösteriye çıkıp bütün işçilerle ve köylülerle birlikte İnternatsiyonal marşını söyleyerek, parti büyüklerinin söylediği kutsal sözleri duyma ve dinleme zamanı geldi. Bilinçli insanların hepsi uykularından kalkıp sabırsızlıkla kutsal gösterinin saatini bekliyorlar. Kalkınız, sevdiklerim, kutsal komsomolların, bize partili,

⁹³ Hürmetli, değerli.

bunun gibi kutsal bayramları uyuyarak geçirmek yakışmıyor. İşte, ananız gibi bilinçsiz insanlara sadece bu günlerin değerini bilmeden uyumak yakışır.

Çocukların kalkmamak için tartıştılar. Şefigulla Agay onların yanından ayrılmadı.

- Olmaz sevdiklerim, kutsal komsomollara yakışmıyor bu iş. Şimdi zor olsa da büyüyünce, kendiniz de bana teşekkür edersiniz. Sonsuza kadar mutlu olursunuz, şimdi kalkınız sevdiklerim.

Bir süre tartıştıktan sonra zar zor çocuklar kalktılar. Şefigulla Agay onların yıkanmalarına, giyinmelerine yardım etti. İnternatsiyonal marşını bugün bayram dolayısıyla arka arkaya üç defa marşı söylediler. Babalarının isteği üzerine çocuklar “Birinci Mayıs Bayramı” şiirini beraber söylediler. Ondan sonra Şefigulla Agay çocuklar ile selamlaşıp onları tebrik etti.

- 1 Mayıs Bayramınız kutlu, mübarek olsun canımın içi! Daha birçok mayıs bayramını hep birlikte, sağlık sıhhatle, sevinçle görmek nasip olsun, bülbüllerim!

Saat 7 olur olmaz Şefigulla Agay, çocukları hazırlayıp Volodya’yı kucağına alarak evden çıktı.

Saat 9 da deseler de öyle bir yere önceden gitmen daha iyi olur, partili insanın sonradan geç kalması sonsuza kadar utanç verici olur.

Kapıdan çıktığında, Şefigulla Agay çocuklarını durdurup İnternatsiyonal marşını birlikte söylediler. Sonra ellerindeki küçük kırmızı bayrakları sallayıp hızlıca gösteriye yöneldiler. Şefigulla Agay Meydana giderken yolda birkaç defa, çocukları durdurup İnternatsiyonal marşını birkaç defa söylettirdi.

- Burjuvalar, mollalar kendilerinin Kurban bayramlarına giderken, afyonlu tekbirleri getirselere, biz bilinçliler kendimizin kutsal İnternatsiyonalimizi söylüyoruz, çok ihlasla söyleyelim.

Meydana gelip orayı boş gördüğünde, Şefigulla Agay bir iç çekti.

- Hay, toplumdaki bilinçsizlik, hay, cahillik! Aziz bayram günlerinde nasıl uyuyabiliyorlar? Kutsal gösterinin saatleri yaklaşırken nasıl dayanıyorlar? Bu bilinçsiz halkın daha ne çok anlatılması ve konuşulması gerekir. Pek çok gazetelere yazılması gerekir. Daha cahil eğitimsiz kendisi için yararlı olan şeyleri halk bu mutlulukların değerini bilmiyor...

Şefigulla Agayın halkın bu davranışlarına canı sıkılıyordu. Halk toplanmaya başlayınca kadar çok zaman geçti. Çocuklar yorulmaya, sıkılmaya başladılar. Şefigulla Agay da onları teselli etmek zorundaydı.

- Böyle aziz bayram günlerinde sizin gibi komsomollara yorulmak, sıkılmak yakışıyor mu? Yılda bir defa geldiğinde kutsal 1 Mayıs bayramının kutsal gösteriye gelen kutsal canlara yoruldum demek olur mu? Böyle sevinci, böyle mutluluğu, ben sana söylüyorum, görmek

çok az çocuğa nasip olur. Tüm işçi ve köylü çocuklara örneksiniz. Haydi, bir kez daha İnternatsiyonali söyleyelim.

Komsomollar partisinin grup halinde geldiğini gören Şefigulla Agay keyiflendi.

- İşte geliyorlar! İşte nasıl geliyorlar, bütün dünyaya örnek, ben sana söylüyorum. Tüm dünyayı hayran bırakıp geliyorlar, ben sana söylüyorum. Yetişiyorlar son mutlu canlar.

Çok zaman geçmeden pionerler topluluğu görüldü. Şefigulla Agay yüzünü kapatarak tatlı mutluluktan ne yapacağını bilemedi.

- Hey, kırmızı bülbüller! Hey, şanslı doğan canlar! Büyüyorlar ki mutluluklarıyla, edepleriyle, büyüyorlar ki tüm dünyaya örnek olup. Bu işleri Fransızlar, İngilizler görse, öfkeden patlayıp ölürlerd, ben sana söylüyorum.

Şefigulla Agay çocukları yanına alıp birlikte Volodya'yı eline alarak pionerlere doğru gitti.

-Bülbülümü arkadaşlarıyla görüştüreyim, küçüklükten beri şu kutsal canlar içinde beraber büyüsün. Ne zamandan beri parti hizmetlerini ediyorsun diye soran yazılar geldiğinde “doğduğundan beri” diye cevap yazıp verir, dünya yaratıldığından beri, ben sana söylüyorum. Babasının değerini bilsinler bundan sonra.

Her türlü meslek gruplarının üyelerini saf saf dizip getirmeye başladılar. Fabrika işçileri grup grup geldiler. Sovyet çalışanları grup grup geldiler. Meydan tıklım tıklım doldu. İnsanlar meydanda bir adım atamaz oldular. Şefigulla Agayın çocukları 1 Mayıs faziletlerini söyleyen on iki hatip konuşurken onların önünü kapatan büyüklerin sırtlarının tüm detaylarını incelemeye başladılar.

Şefigulla Agay devrimin başından beri 1 Mayıs gününün faziletleri hakkında çok defa duyduğu için artık her istediği yerden kendisi konuşacak kadar ezbere bilse de, konuşmacının sözlerini çok ihlaslı ve dikkatli dinledi.

- Bütün işçiler ve köylüler için kutsal sözler, ben sana söylüyorum, bu sözleri bin kez işitecek olsan, bin birincisinde de ihlaslı bir şekilde dinlemek gerek, ben sana söylüyorum.

Binlerce insan sesiyle şarkı söylenen İnternatsiyonal, coşkulu duyuluyordu. Şefigulla Agayı her zamanki gibi bundan çok büyük haz alıyordu.

- Hıh, ben sana söylüyorum, dedi. Başka sözle kendi duygularını dışa vururken o kendini aciz sanıyordu.

Önceden hazırlanan program gereği halk türlü etkinlikler yaptı. Konuşmaları, nasihatleri dinlemek sonra devrim yolunda ölen ya da öldürülen yoldaşların ortak kabirlerine gidip “cenaze marşı” söyleyip onları ziyaret etmeleri gerekiyordu. Şefigulla Agay ve çocukları programdaki maddelerden hiçbirini bırakmadılar. Yürüdüler, konuşmalar, nasihatler

dinlediler, gerekli yerlerde söylenilmesi gereken şarkıları onlara uygun melodiler ile söylediler. En sonunda ortak mezarlığa geldiler, halk ile birlikte “cenaze marşını” söylediler. Eve döndüklerinde Şefigulla Agay, ondan da önce özellikle çocuklar son derece yorgun, halsiz, üşümüş ve acıkmışlardı. Çocuklardan küçükleri birbirleriyle durduk yere inatlaştılar, ağlaştılar. Şefigulla Agayın kendi de çok keyifli değildi. O, çocukları azarlayarak:

- Vay, utanmazlar, dedi o. Böyle mutlu günde ağlayıp zırlamaya nasıl utanmıyorsunuz? Tam böyle aziz bayram günlerinde “yoruldum, dondum” diye dudak bükerek, kavga ederek inatlaşıp durmak yok artık. Size bayram göstereyim diye ben az mı meşakkat çektim, hepsi sizin içindi. Bir bilinçsiz baba olsa boşverir, sizi gösteriye alıp götürmez, kutsal devrim kurbanları kabristanına da alıp götürmezdi. Bayram gününde alınları ak olsun diye ben birde onlara kırmızı şapkalar, kırmızı başörtüleri alıyorum. Şefigulla Agayın kendi keyfi de epeyce kaçtı. Bu işlerin hepsinde Servicamal suçlu gibiydi.

- Ana bilinçsiz olunca böyle olacak tabiki. Partili analar ellerinde çocuklarını kendileri götürüp gösteriye çıkarmışlar. Elinde çocukla dolaşan bir erkek görmedim ben. Elimde Volodya ile dolaşa dolaşa takatim kalmadı. Kaç defa kıyafetlerini kirletti. İshal olup tüm bezlerini pisletti. Bizim dönüşümüze kuymak bile pişirmemişsin, kendi giyinmediği gün sanki bugün bayram günü değil. Şefigulla Agay Servi’yi uzun uzun azarladı ve sonra:

- Dursana, dedi. İşte, dört beş güne sizin afyon başların Ramazan Bayramı olacak. Bende sana rahat vermeyeceğim afyon gününde.

Ramazan Bayramına kadar Şefigulla Agay Servi’ye tehdidini unutmuştu. Onun öfkesi uzun sürmezdi. Yine de Servi kendi istediği gibi bayramı kutlamadı.

- Yok, canımın içi, ben sana söylüyorum, partili insanlara imkânsız, dedi. Şefigulla, Servi’ye bayram yemeklerini hazırlamaya müsaade etmedi. Şu afyonlu bayramlar, papazlar, mollalar, işçi halkın kanını içmişler, bu merhametsiz günlerde, ben sana söylüyorum, hiç hiç...

Şefigulla Agay o gün işten özellikle geç geldi.

- Tüm yaçeyka, ben sana söylüyorum. Bizim evde afyon olmadığını bilsin, yoldaş Mihaylov söyledi: “Afferim, yoldaş” dedi. Yoldaş Rehimov arkadan sıvazlamaya başladı: “Tüm işçilere ve köylülere örneksin” dedi.

Servi’nin ekmek yiyip çay içen misafirleri ile Şefigulla Agay yumuşak bir sesle ve tatlı bir şekilde gülümseyerek alay etti:

- Hangi İternatsiyonalin hangi yıl ki kongresi bugünü bayram ilan etmeye emir verdi? Hangi memleketin komünist partisi bugünü bayram diye söyledi? Paris komünistleri gibi bir komünist yapıldığı gün değil mi ki bugün? Şefigulla Agay kendini haklı çıkaran alaylı bir üslupla gülmeye başladı:

- İşçilerin ve köylülerin kutsal günleri bugün! Yoldaş Marks'ın doğduğu gün değildir ki bu kadar giyinmişsiniz. Şefigulla Agay kıkır kıkır ederek güldü.

- Hey, bilinçsiz! Hey, ben sana söylüyorum...

7

Günlerden bir gün Şefigulla Agay işten ağlamaklı bir vaziyette evine döndü.

- Çocuklar Engél yoldaşı, dedi, sözünü söyleyip bitirmeden gözyaşlarını sildi, Engél yoldaşı asmışlar, biz duymamışız bile.

Çocukların en büyüğü sürekli tekrarladığı duayı okur gibi bir ahenkle babasının sözüne eşlik etti:

- Evet, şu Polonya burjuvaları, Polonya sosyal demokratlar komsomol Engél yoldaşı öldürmüşler. Biz komsomollar, burjuvadan onun intikamını alacağız. Bir komsomol kanı beraberinde bin provokatörün, bin burjuvanın canını alacağız. Burjuvazinin öldüğü her bir komsomolun yerine bizim safımıza binlerce, milyonlarca işçi ve köylü gençleri atılırlar. Komsomollar burjuvaziyeye karşı acı bir savaş açıp yoldaş Engél'in intikamını alacağız. Bir Engél yoldaş yerine bir burjuva hizmet edenlerin, binlerini yeryüzünden yok edeceğiz. Yaşasın Polonya komsomolları! Yaşasın üçüncü İnternatsiyonal!

Son sözünü söyleyip bitirir bitirmez başka çocuklar birlikte bağırmaya başladı:

- Mı vse gotovı!⁹⁴

Onlar ile birlikte Şefigulla Agay da bağırdı:

- Mı pçi gataví⁹⁵! Çocuklarına muhabbet ve sevgiyle baktı:

- Vay, kırmızı bülbüller! Hey, kırmızı aslanlar! Büyüyorlar artık, ben sana söylüyorum, sonsuza kadar mutlu olarak. Sonra misafir yaşlı kadın anlatmaya başladı:

- Vay Möhib Abıstay, düşünsen ağlarsın, mutsuz zamanlarda bilinçsiz anne ve baba ellerinde mutsuz can olup büyümüşüz. Bizim gençliğimizde bu işlerin kokusu bile yoktu. Gafillikle büyüdük de ben sana söylüyorum hiçbir şeyin farkında olmadan. Bu kırmızı aslanlar şimdi, ben sana söyledim. Sovyet bayramlarını bayram kutlayıp kutsal gösterilere çıkıp bütün burjuvaların, ben sana söylüyorum. Korkutup dürüst bir şekilde, mutlu yetiştiriyorlar. Biz ise ben sana söylüyorum, seninle 1 Mayıs günlerini gafillikle geçirip afyonlu Euzu besmele okuyup gösteri denilen şeyler gibi hiç görmeden her zaman eziklikle büyüdük. Düşünüyorum da şaşıyorum, zavallı babamı tanıyorsun sen. Ölen kişinin arkasından konuşmak iyi bir şey değil, konuşmasanda, ben sana söylüyorum sen zorlanıyorsun. O

⁹⁴ Hepimiz hazırız! (мы все готовы)

⁹⁵ Hepimiz hazırız! Rusçayı bozarak söylüyor. (мы пчи гатауы)

budala ihtiyar en gerçek bilinçsiz afyondur İhtiyarladığı zamanlarda kudurup işana⁹⁶ el uzatıp ya da afyonlu dualar okuyup zikir çekeceğim diye olur olmaz şeyler yapıp zikir meclisine gideceğim diye bayram akşamlarında işanın köyüne gidip işini bırakıp bütün evi yurdu bırakarak mahvedip dolaştı. Bizi, çocukları, işanın yanına götürüp ona okutturup götürdü. Ondandır öğrendiğimiz duaları ezberletip bizleri rezil ediyordu. Möhib nine gülsen de ağlasan da bu işlerden zavallı babamızın partili olmaması yüzünden biz rezil olmuşuz. İşte bu kırmızı aslanlar gerçek şanslı canlarmış. Şefigulla Agay birdenbire çocuklarına yönelerek:

- Haydi, canımın içleri, haydi, kırmızı aslanlarım daha bir defa yüksek sesle söyleyip göstersenize ninenize.

- Mı vse gotovı!⁹⁷, diyerek hep beraber bağırdı çocuklar. Şaşırarak bir şekilde hiçbir şey söylenmeden duran Möhib nineye:

- Hey, mutlu canlar, hey, ben sana söylüyorum, dedi Şefigulla Agay keyifli keyifli.

...Gösterinin üçüncü gününde Volodya çok ağır zatüreden dolayı ağır bir şekilde yatıyordu. Servi kaçınıcı defa Şefigulla Agaya yersiz çıkışarak:

- Sen ihtiyar budala, hasta ettin çocuğumu. Kendin kudurup yetmiyormuş gibi günahsız çocuklarında canlarını okuyorsun. İhtiyar budala, aklını kaybettin dedi.

Servi bir anne öfkesiyle söyleniyordu. Şefigulla Agay onunla ciddi kavgaya girmedir.

- Boş şey konuşuyorsun sen, annesi yine bilinçsizce davranıyorsun. Kaderimiz böyleymiş, sen partili değilsin, sana ne söylene de olur. Gösteriye çıktığım için çocuk hastalanır mı? Tüm dünya komsomolları tüm dünya pionerleri, o gün gösteriye çıktılar, kimse hastalanmadı. Hepsir de aslanlar gibi yürüdüler, ben sana söylüyorum. İşte Engəl yoldaşı da komsomol olunca burjuvaziler öldürdü. Hele bizim Volodya, daha pioner nasılsa! Sonsuza kadar alını ak.

Çocuk son nefesini verir hale geldiğinde Şefigulla Agay paniklemiş halde, onun beşiği yanında oturuyordu.

- İlacını daha fazla içirtelim annesi, diyerek o, ilaç şişesini çocuğun ağzına doğru yaklaştırdı.

- İş işten geçmiş artık! Sağlığındaiken perişan ettiğin yetmemiş gibi ölürken bile çocuğa eziyet etmek istiyorsun diye Servi kocasının şişeyi tutan elini çocuktan uzaklaştırdı.

Şefigulla Agay şaşkınlık içindeydi.

- Ne yapsak acaba kırmızı bülbülüme? Diyerek o yerinden kalktı. Yaçeyka sekreterine gidip söylesem nasıl olur? Parti büyükleri belki yolunu bulurlardı.

⁹⁶ Türkistan’da ve İdil Havzası Türklerinde “sûfi, keramet sahibi, veli” mânâlarında, ülema ve şeyhlere verilen bir unvan.

⁹⁷ Hepimiz hazırız!

- He, dedi o gideyim hele yaçeykaya gideyim. Safran ile yazıp içirmek için bir şey vermezler mi?

Onun aklına “tabağa safranlı İternatsiyonal marşını yazıp onu içirtsek olmaz mı?” diye bir fikir geldi lakin o, onu Servi’ye söylemeye cesaret edemedi.

Çocuğun can verdiğini görünce Şefigulla Agay sessizce ağlamaya başladı. Kederli gözyaşlarıyla hasretlik duygusunun ritmini tutturamamış olsa da “cenaze marşı” söylemeye başladı.

Vı certvoyu pali v borbe rokovoy.

Lyubvi bez zavetnoy k narodu...⁹⁸

Ağlaya ağlaya marşı söyledi, arka arkaya sırayla 3 defa söyledi. Cenazeyi defnederken Şefigulla Agay bildiğini yaptı ve elinden geldiği kadar bunu yapmaya çalıştı. Kırmızı cenaze merasimi yaparak bir kez daha işçilere ve köylülere örnek olayım diye kendim için de Volodya için de bütün parti önünde alnı ak olsun diye yapmaya çalıştı. Tabut satın alıp onu kırmızı renge boyattırdı. Kabrini Müslüman mezarlığına değil de ortak kabirler mezarlığına kazdırdı. Kendisine ve çocuklarına kollarına bağlamak için kırmızı ve siyah karışık bezler dikip taktı. Cenazeyi defnetmek için çocuklara balalayka ile “cenaze marşını” çalmasını bilen iki komsomol giderken tabut içinde duran Volodya’nın göğsüne pionerlik sembolünü taktı.

Cenazeyi götürürken, Şefigulla Agay yol boyunca balaykayı çaldırdı. Kendisi de durmadan “cenaze marşını” söyledi. Sesi gidinceye kadar söyledi. Cenaze kabre konulduğunda, toprak atmadan önce usul gereği konuşma yaptı:

- Değerli yoldaş Volodya! Sen küçüklükten işçilere ve köylülere örnek olup, kutsal pionerler içinde RKP’nin çelik saflarında büyüdün, sonsuza kadar ben sana söylüyorum, alnının akı ile küçüklükten ben sana söylüyorum. Tüm dünya işçiler ve köylüler için canını esirgmeden vahşi burjuvalar, kapitalistler, zenginler, bankacılar yüzünden, ben sana söylüyorum, sen dünyadan vakitsiz ayrıldın. Senin bedeninin bizim aramızdan ayrılrsa da, ben sana söylüyorum. Senin ismin bizim aramızda sonsuza kadar yaşayacak. Biz, ben sana söylüyorum, seni sonsuza kadar unutmayacağız... Sen öldün, senin partinin sonsuza kadar yaşayacak... Biz, hepimiz de ben sana söylüyorum. Şu yolda canlarımızı kurban etmeye ant ederiz. İşçi ve köylü gençleri biner biner RKP’nin çelik saflarına katılarak, senin ismini sonsuza kadar yaşatırlar!

⁹⁸ Ölümçül mücadelede şehit oldunuz.

İnsanlara kutsal sevginizle... (Вы жертвою пали в борьбе роковой. Любви без заветной к народу)

Cenaze merasimi bittiğinde, Şefigulla Agay çocukları ile birlikte üç defa “cenaze marşı” söyledi, ağlaya ağlaya hıçkırığa hıçkırığa söyledi.

Eve dönünce, Şefigulla Agaya kendi acısı içinde oturmak mümkün olmadı. Servi onun çok üstüne gidiyordu.

- Senin yüzünden oldu ihtiyar budala, sen mahvettin çocuğu!

Şefigulla Agay anlatmaya çalıştı:

- Hey, bilinçsiz, hey aptal, gösteriye çıkanlara baktığımız için çocuk hastalanır mı? Tüm dünya işçi ve köylü pionerleri, tüm dünya komsomolları gösteriye çıktılar. Birisi de hastalanmadı. Engél yoldaş komsomolluk derecesine eriştiğinde de burjuvalar öldürdü. Ama bizim Voludya pinerdi daha!

Servi anlayamadı lakin Şefigulla Agay teslim olmadı:

- Hey, annesi, bir düşünsen sevinirsin. Böyle ölümler çok az kişiye nasip olur. Yol boyu “cenaze marşını” çalıp marşlar söyledik. Kabri, ben sana söylüyorum, kutsal devrim şehitleriyle birlikte, sonsuza kadar alnı ak yüz, ben sana söylüyorum. Tüm işçiler ve köylüler için bir örnek. İsmi sonsuza kadar kırmızı tahtada. Bir pioner ölse, ben sana söylüyorum, onun yerine binlerce işçi ve köylü gençleri RKP’nin çelik saflarında. Hey, annesi, mutluydu o bizim kırmızı bülbülümüz, sonsuza kadar alnı ak, bundan sonra hepimiz içinde...

8

...Gideceğim ya gideceğim... Köydeki evimi, köyümü satacağım da gideceğim, dedi Şefigulla agay.

- İnatçı ihtiyar budala, dedi Servi. Bir tek sen partili değilsin, senden başka hiç kimse böyle kudurup dolaşmıyor.

- Hey bilinçsiz, hey afyon başlık, dedi.

Şefigulla Agay tatlı sızlandı, altı ay sabrettim. Altı aydan beri geceleri uyumadan düşündüm. Moskova denilen şehre gidip Vladimir İliç’in yürüdüğü sokakları, yaşadığı evi görüp kabir toprağına yüzümü sürsem diyorum. Sana, partili olmayan kişiye, ben sana söylüyorum, gitsen de olur, gitmesen de olur ama bize partililere... Hey, kadın!

Evini barkını satmaya gittiği yerden Şefigulla Agay çarçabuk köyünden döndü.

- Acele ettiğim için evimi ucuza sattım.

- İki üç gün sonraya bekleseydin, Moskova’daki beliş mi⁹⁹ soğurdu! Neden ucuza sattın? Sanki hacca gidiyorsun, diye azarladı onu Servi.

⁹⁹ İçine et, patates, pilav konularak pişirilen yemek.

- Hey, afyon baş dedi, Şefigulla Agay, keyifsizlendi. Hacca gitseymiş, hacca gider o. Senin afyonlu hacılarından bin defa, milyon defa kutsal hac olan şey, “partili hacca”¹⁰⁰ gidiyorum ben. Biraz sonra sakinleşince Şefigulla Agay neden acele ettiğinin sebebini Servi’ye anlatmaya başladı:

- Size partili olmayan kişilere, önemli şey değil ama bize partililer için canlara her bir hareketi de düşünerek yapmak gerekiyor. İşte, temmuz ayının ilk günlerinde Paris denilen illerden Moskova şehrine kutsal komünlerin bayrakları gelecek. Tüm işçiler ve köylüler için en çok sevinçli olduğu günler. İşte bunları işittiğinden beri, ben sana söylüyorum, gece uykularım uyku değil. Vladimir İliç’in kabri şeriflerine gittiğinde bu kutsal bayrakları görebilseydim. Şu kutsal insanları karşılayabilseydim. Bu günlerde partili insanlar komiteye toplanıp tüm dünya işçilerin ve köylülerin nurlu yüzlerini görecektir, onların kutsal sözlerini işitecek. Hey, ben sana söylüyorum, bu günlerde kutsal şehirlerde olup, bu mutluluklar ve sevinçleri görme muradına erersen, ben sana söylüyorum. Bir gün geç mi gideyim, bir saat beklemeden gideceğim!

Şefigulla Agay o günün akşamında Servi ile birlikte dört kırmızı bayrak hazırladı.

- Bunların hepsi de ben sana söylüyorum, işçilerden ve köylülerden hediye, bir tanesi Tüm dünya işçileri ve köylülerinden yoldaş Kali’ye, ben sana söylüyorum. Tüm dünya işçileri ve köylüleri yoldaş Zinovyev’e, ben sana söylüyorum. Bir tanesi daha bayrak şeriflerini tüm dünya yoldaş Fransızlara, ben sana söylüyorum; tüm dünya yoldaşlarının kendimizin tüm dünya RKP’sine. En tepedekilere gelince, küçükleri ayıp etmezler, elimizden geldiği kadar. Yol hazırlığı tamamlanınca Şefigulla Agay karısına ve çocuklarına son sözlerini söyledi:

- Uzak seferlere gidiyorum, sağlıktayım görüşelim. Babanız kutsal yerlerde, kutsal topraklarda olacak. Vladimir İliç’in kabri üstünde ben sizin için “cenaze marşı” söylerim, yüzümü kabirin topraklarına sürerim, onun kabrinde mutlaka kutsal çeşme akıyordur, size de nasip olursa, şu kutsal çeşmelerden su getiririm. Kutsal illerde ölüp kalırsam, aklınızdan çıkarmayınız, ara sıra “cenaze marşını” benim için söyleyin. Anneleri, sen göz kulak ol, çocuklar her gün İnternatsiyonali birlikte söylemeyi unutmasınlar! Bu mutluluğun, bu sevincin değerini çok biliniz, bunun gibi kutsal seferler, sizin arkadaşlarınızın babalarına, çok az insana nasip olur. Kırmızı aslanlarım, kırmızı bülbüllerim, kırmızı yavrularım.

Şefigulla Agay duygulandı. O artık konuşamadı. Ayağa kalkarak, gözyaşlarıyla İnternatsiyonali söylemeye başladı. Marş bitince çocukları ve karısı ile sarılıp vedalaştı, arkasına eğilerek dönüp eline uzun sopayı alıp evden çıktı.

¹⁰⁰ Lenin yanına gitmekten bahsetmektedir.

- Bu mutluluklara da ulaşabileceğim günler geldi. Hey, ben sana söylüyorum.

Üç gün sonra “Kırmızı Dil” isimli yerli gazetede Şefigulla agayın fotoğrafını basarak aşağıda yazan sözleri yayımladılar:

İşçi köylülere de bir örnek.¹⁰¹

Halktaki bilincin artması hızla devam ediyor. 60 yaşlarına yaklaşan dost olmuş Tatar işçisi Şefigulla yakın zamanda partiye alınmış olsa da dinî afyonları cehennem olsun. Aklını eksiksiz gösterdik. Karısının besmele yazılı olan kâğıdını parça pinçik edip işçilerin önünde üzerlerine basarak ezdi. Yeni doğan çocuğuna Vladimir ismini koydu. Tatar bujuvaları, mollaları, zengin köylüleri, kutladıkları bayramları, cehenneme gönderip Sovyet bayramlarını kutlamaya başladı. (Yaşayan kilisenin kutladığı Paskalya bayramını da yeni takvime göre kutladı)

Ailesinde kırmızı hayat kurup karısından, hocaların okuduğu imam nikâhını bozarak komünistlerin resmi nikâhı ile yaşamaya başladı. Çocukların tüm dinî kayıtlarını afyonlardan kurtarıp tam bir komünist yaşamıyla yaşamayı öğretti. Sonunda yoldaş Lenin'in tabutunu ziyaret etmek için köyündeki evini satıp Moskova'ya gitti. Yoldaş Şefigulla merkez partisinin, komite ve Sovyet yönetiminin temsilcisi yoldaş Kali'ye tüm işçilerden ve köylülerden kırmızı bayrak getirecek. Bu bilinçli ihtiyarın, tezgâhta çalışması, yakında ellinci yılını dolduracak. Fabrika yaçeykasının önerisiyle fabrika yönetimi onu hizmet kahramanı olarak ilan edecektir...

1924

¹⁰¹ Bu yazı Tatarca-Rusça karışık olarak yazılmıştır. Biz ikisini de Türkçeye çevirerek verdik.

